

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ & ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

Κατοχή από μη κρατικό δρόντα:
Αλλάζοντας τα δεδομένα της κρατικής κυριαρχίας

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Χρήστος Π. Κουλόγιαννης

Αθήνα, 2017

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου
(Επιβλέπων)

Στέλιος Περράκης, Ομότιμος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Άγγελος Συρίγος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Χρήστος Π. Κουλόγιαννης, 2017

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*στην Χριστίνα
και
στον Παναγιώτη μου*

Συντομογραφίες

- Α΄ ΠΠ: Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος
Β΄ ΠΠ: Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος
ΓΣ/ΟΗΕ: Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ
ΔΑΔ: Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο
ΔΔ: Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών
ΔΔΑΔ: Διεθνές Δίκαιο για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα
ΔΕΕΣ: Διεθνής Επιτροπή του Ερυθρού Σταυρού
ΔΕΣ: Δίκαιο Ενόπλων Συρράξεων
ΔΔΔΑ: Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΔΟ: Διεθνής Οργανισμός
ΔΠΔ: Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο
ΔΠΔΓ: Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την Πρώην Γιουγκοσλαβία
ΕΔ: Ένοπλες Δυνάμεις
ΕΔΔΑ: Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΣΔΑ: Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΗΒ: Ηνωμένο Βασίλειο
ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής
Κατ ΔΠΔ: Καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου
κ-μ: κράτη – μέλη, κρατών – μελών
ΜΚΟ: Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις
ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΠΠ 77: Πρόσθετα Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949
ΠΠ Ι 77: Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949
ΠΠ ΙΙ 77: Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949
ΣΑ/ΟΗΕ: Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ
ΣΓ 49: Συμβάσεις της Γενεύης του 1949
ΣΓ Ι 49: Πρώτη Σύμβαση της Γενεύης του 1949
ΣΓ ΙΙ 49: Δεύτερη Σύμβαση της Γενεύης του 1949
ΣΓ ΙΙΙ 49: Τρίτη Σύμβαση της Γενεύης του 1949
ΣΓ ΙV 49: Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης του 1949
ΣΧ 99: Συμβάσεις της Χάγης του 1899
ΣΧ ΙV 99: Τέταρτη Σύμβαση της Χάγης του 1899

ΣΧ 07: Συμβάσεις της Χάγης του 1907

ΣΧ IV 07: Τέταρτη Σύμβαση της Χάγης του 1907

ΣΧ 54: Σύμβαση της Χάγης του 1954

Χάρτη ΟΗΕ: Καταστατικός Χάρτης Ηνωμένων Εθνών

ANSAs: Armed Non-State Actors

NATO: North Atlantic Treaty Organization

UNICEF: United Nations International Children's Emergency Fund (Διεθνές Ταμείο

Επείγουσας Βοήθειας των Ηνωμένων Εθνών για τα Παιδιά)

Ευχαριστίες

Η παρούσα εργασία είναι αποτέλεσμα όλων των κόπων και των προσπαθειών ενός και πλέον έτους. Προσπάθειες και κόποι που χωρίς τη συμβολή κάποιων ανθρώπων γύρω μου ίσως και να μην είχαν καρποφορήσει σήμερα. Η απόφαση να ασχοληθώ με το συγκεκριμένο θέμα λήφθηκε μετά από την ουσιαστική παρέμβαση και καθοδήγηση της Επίκουρης Καθηγήτριας κυρίας Μαρίας Ντανιέλλας Μαρούδα, ως συνέχεια της προηγούμενης σχετικής εργασίας μου στα πλαίσια του μαθήματος «Ειδικά Θέματα Διεθνούς Δικαίου: Προσφυγή στη χρήση βίας, οι περιορισμοί της και η οικοδόμηση της ειρήνης στη διεθνή δικαιοταξία».

Όλα ξεκίνησαν ένα Σαββατιάτικο πρωινό, το καλοκαίρι του 2016, στα σκαλοπάτια της πιο όμορφης γειτονιάς της Αθήνας, στα Αναφιώτικα, απολαμβάνοντας χαλαρά, κάτω από το ζεστό ήλιο ένα ποτήρι παραδοσιακό παγωμένο φραπέ. Συζητώντας με το συνάδελφο και αδερφικό φίλο Βαγγέλη για τη δουλειά μας, η κουβέντα έφτασε στο «δίκαιο του πολέμου», οπότε ακούγοντας τον να αναφέρει τα όσα μάθαινε αυτός ως μεταπτυχιακός φοιτητής στο Πάντειο, αντιλήφθηκα το μέγεθος της δικής μου άγνοιας. Με την παρότρυνση και καθοδήγησή του κατάφερα να γίνω δεκτός το ίδιο φθινόπωρο στο ΠΜΣ «Διεθνές Δίκαιο και διπλωματικές σπουδές».

Ο πρώτος καιρός αμήχανος, πρωτόγνωρη εμπειρία, διαφορετικοί άνθρωποι, εντελώς ξένο περιβάλλον, πολύ διαφορετικό από κάθε άποψη από αυτό που είχα γνωρίσει έως τότε. Σανίδα σωτηρίας, ένας κατά κάποιο τρόπο συνάδελφος μου, πάντως σίγουρα με πολύ κοντινές προπτυχιακές εμπειρίες με εμένα, ο Σπύρος. Δημιουργήθηκε αμέσως ένας πολύ στενός φιλικός δεσμός μεταξύ μας, ο οποίος προσπέρασε κάθε τι που μας χώριζε. Ήταν ο άνθρωπος που, χωρίς ίσως να το ξέρει, μου έδινε δύναμη να προσπερνά τα όποια εμπόδια παρουσιάζονταν.

Καθώς περνούσε ο καιρός, ο κύκλος των γνωριμιών άνοιγε και έκλεινε, έβαζε και έβγαζε άτομα μέσα του, ώσπου τελικά σταθεροποιήθηκε σε δύο ακόμη πρόσωπα. Το ένα από αυτά, ο Γιώργος, είναι και το άτομο με το οποίο η φίλια μας αντιμετώπισε διακυμάνσεις, οι οποίες όμως την έκαναν όλο και πιο δυνατή και της έχουν δώσει πλέον προοπτική να αντέξει στο χρόνο. Πολλά τα πράγματα που βρέθηκαν να μας ενώνουν τελικά. Από την αρχή αυτής της σχέσης ο ένας στήριζε και υποστήριζε τον άλλο, κάτι που όχι μόνο συνεχίζει, αλλά γίνεται όλο και εντονότερο. Τεράστια η συμβολή του και στην παρούσα εργασία καθώς σε κάθε εμπόδιο που μου παρουσιαζόταν (ή που μόνος

μου έβαζα) ήταν δίπλα μου, για να με συμβουλευσει και να μου δώσει την απαραίτητη ψυχική ώθηση ώστε να συνεχίσω.

Τελευταία άφησα την Κωνσταντίνα, την ταπεινή ΠΑΟΚτζου, την ήρεμη δύναμη, το «7» της ομάδας «Κ», που πολλές φορές «έπεσα στην ανάγκη της». Αυτή που πάντα βρισκόταν με ένα λόγο συμπαράστασης στο στόμα. Δεν μπορώ να ξεχάσω τις τόσες φορές που άφηνε στην άκρη τη δική της μελέτη για να ασχοληθεί με τη δική μου. Κάτι το οποίο με κάνει να ντρέπομαι καθώς μάλλον εγώ δε θα έκανα κάτι αντίστοιχο.

Παιδιά, σας ευχαριστώ όλους μέσα από την καρδιά μου για όλα, συγνώμη για όσες φορές σας πλήγωσα ή σας απογοήτευσα, αλλά να ξέρετε πως ο καθένας ξεχωριστά και όλοι μαζί με κάνατε ευτυχισμένο.

Θα ήταν μεγάλη παράλειψη, να μην αναφερθώ στους καθηγητές οι οποίοι με δίδαξαν όλο αυτό τον καιρό. Το έργο τους δύσκολο, αλλά θεωρώ πως τα κατάφεραν. Δε θα αναφερθώ ονομαστικά και λεπτομερώς σε κανέναν, καθώς θεωρώ ότι ηθικά στην παρούσα φάση δεν είναι σωστό να το πράξω, πάντως η συμβολή τους ήταν καθοριστική. Τους ευχαριστώ όλους.

Οφείλω επίσης να ευχαριστήσω την οικογένεια μου για τη συναισθηματική στήριξη που μου παρείχαν, ιδιαίτερα την ανιψιά και βαφτιστήρα μου Χριστίνα, που παράλληλα με εμένα «σπούδαζε» στην πρώτη δημοτικού, πάντα ενδιαφερόταν για τα μαθήματα που μου έβαζε η κυρία μου, με παρότρυνε να διαβάζω ώστε να μη με μαλώνει στο μάθημα και ανησυχούσε ώστε να μην την ντροπιάζω. Ο μεγαλύτερος βέβαια φόβος της ήταν, όταν έμαθε ότι στο Στρασβούργο μιλάνε γαλλικά, αν γνώριζα τη γλώσσα ή αν θα γινόμουν ρεζίλι.

Ένα τελευταίο ευχαριστώ ανήκει στο Διευθυντή και στους συνεργάτες μου στο ΥΠΕΘΑ, καθώς χωρίς τη δική τους ανοχή και συμπαράσταση δε θα είχα καταφέρει να παρακολουθήσω το ΠΜΣ.

Αθήνα, Δεκέμβριος 2017

Της (ΠΖ) Χρήστος Π. Κουλόγιαννης

Περιεχόμενα

Εισαγωγή	13
Κεφάλαιο Πρώτο: Οι Ένοπλες Συρράξεις - Γενική Δικαιική Προσέγγιση	17
1. Το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο	17
1.1 Διάκριση του δικαίου του πολέμου (jus in bello) από το δίκαιο προσφυγής στη χρήση βίας (jus ad bellum).....	18
1.2 Οι πηγές του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου.	19
2. Το Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.....	24
2.1. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	25
2.2. Άλλες Συμβάσεις και Διακηρύξεις για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. ..	26
3. Σχέση του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου με το Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων	27
3.1. Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών.....	27
3.2. Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.....	29
3.3. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.	30
4. Προστασία των πολιτιστικών αγαθών	32
4.1. Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907.	32
4.2. Σύμβαση της Χάγης του 1954.	33
5. Τυπολογία ενόπλων συρράξεων	34
5.1. Διεθνείς ένοπλες συρράξεις.	34
5.2. Μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις.	35
6. Μη κρατικοί δρώντες	38
6.1. Διεθνείς Οργανισμοί.	39
6.2. Εθνικοαπελευθερωτικά Κινήματα.	40
6.3. Ένοπλοι μη Κρατικοί Δρώντες	41
6.4. Τρομοκρατικές ομάδες.....	44
7. Προστατευόμενα Πρόσωπα στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο	45

7.1. Το καθεστώς του μαχητή.....	45
7.2. Το καθεστώς του αιχμάλωτου πολέμου.....	47
7.3. Τρομοκρατία και καθεστώς μαχητή και αιχμάλωτου πολέμου.....	48
7.4. Το καθεστώς του άμαχου.....	48
8. Η Κρατική κυριαρχία.....	49
Κεφάλαιο Δεύτερο: Η Στρατιωτική Κατοχή.....	51
1. Νομικό Ρυθμιστικό Πλαίσιο.....	51
1.1. Ιστορική εξέλιξη του δικαίου της κατοχής.....	51
1.2. Το Δίκαιο της Χάγης.....	52
1.3. Το Δίκαιο της Γενεύης.....	53
1.4. Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977.....	56
1.5. Άλλες πηγές.....	57
2. Ορισμός Κατοχής.....	58
3. Έναρξη Κατοχής.....	58
4. Λήξη Κατοχής.....	59
4.1. Με συνθήκη Ειρήνης.....	60
4.2. Με απόφαση του ΣΑ/ΟΗΕ.....	60
4.3. Με επανέναρξη των Εχθροπραξιών.....	60
4.4. Με μονομερή Πράξη της Κατέχουσας Δύναμης.....	61
5. Αποτελεσματικός έλεγχος.....	61
6. Τυπολογία Κατοχής.....	63
7. Παρατεταμένη Πολεμική Κατοχή.....	64
8. Παροχή προστασίας σε ειδικές κατηγορίες προσώπων και υπηρεσιών.....	65
8.1. Πρόσφυγες.....	66
8.2. Γυναίκες.....	66
8.3. Παιδιά.....	67
8.4. Επανασύνδεση Οικογενειών.....	68

8.5. Δημοσιογράφοι	69
8.6. Υγειονομικό Προσωπικό	69
8.7. Θρησκευτικό Προσωπικό	70
8.8. Προσωπικό Ανθρωπιστικής Αρωγής.....	70
8.9. Προσωπικό Πολιτικής Άμυνας.....	70
8.10. Μετατόπιση Πολιτών.....	71
9. Υποχρεώσεις και Δικαιώματα-Εξουσίες της δύναμης κατοχής	71
9.1. Υποχρεώσεις και Δικαιώματα.	71
9.2. Η αναζήτηση της χρυσής τομής.....	73
Κεφάλαιο Τρίτο: Κατοχή και μη κρατικοί δρώντες. Η σύγχρονη πρόκληση	75
1. «Κατοχή» από Διεθνή Οργανισμό	75
1.1. Πολιτική θεώρηση	75
1.2. Νομική θεώρηση υπό το πρίσμα του δικαίου κατοχής.	77
2. «Κατοχή» από ένοπλες ομάδες.....	78
2.1. Με την υποστήριξη Κράτους.....	78
2.2. Χωρίς υποστήριξη Κράτους.	79
3. «Κατοχή» από εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα	79
4. «Κατοχή» από τρομοκρατικές ομάδες.....	80
5. Εφαρμογή του Δίκαιου Κατοχής σε περιπτώσεις μη κρατικών δρώντων	80
6. Κρατική κυριαρχία και η απειλή της από τους μη κρατικούς δρώντες	81
Συμπεράσματα	83
Πηγές – Βιβλιογραφία	87

Περίληψη

Παρατηρώντας τα στοιχεία που προκύπτουν από τις Συμβάσεις που διέπουν το δίκαιο της κατοχής, την πρακτική, τις αποφάσεις των διεθνών δικαστηρίων και τις απόψεις των «ειδικών» μέσα από τις δημοσιεύσεις τους, είναι φανερό ότι η έννοια της κατοχής είναι πολύ ευρεία. Όχι μόνο επειδή μπορούν κάτω από αυτόν τον όρο απλά να συμπεριληφθούν δεκαεπτά ή ίσως και περισσότεροι τύποι κατοχής, αλλά επειδή και από την εξέταση της κάθε μιας περίπτωσης ξεχωριστά, προκύπτει και μια διαφορετικότητα τόσο στην εξέλιξη, όσο και στην κατάληξή της. Στην ευρεία αυτή θεώρηση έρχεται πλέον να προστεθεί μια νέα κατάσταση αυτή της κατοχής εδάφους από ένοπλες μη-κρατικές οντότητες. Στην εργασία αυτή θα προσπαθήσουμε να δούμε αυτή τη νέα κατάσταση από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου και της εφαρμογής του σε τέτοιες περιπτώσεις.

Για να προσεγγίσουμε το θέμα αρχικά θα δούμε και θα εξετάσουμε το δίκαιο της κατοχής, ποια συμβατικά κείμενα το αποτελούν, ποιο είναι το εθιμικό δίκαιο και ποιες διατάξεις άλλων κλάδων του διεθνούς δικαίου που έχουν εφαρμογή σε τέτοιες καταστάσεις. Αφού λοιπόν παρουσιάσουμε το δίκαιο της κατοχής έτσι όπως έως σήμερα έχει διαμορφωθεί, εξετάζουμε αν η ρύθμιση των περιπτώσεων κατοχής εδάφους από μη κρατικούς δρώντες μπορεί να ενταχθεί στις διατάξεις του, αν ναι υπό ποιες προϋποθέσεις μπορεί να γίνει αυτό και αν όχι γιατί δε μπορεί να γίνει και ποια είναι η νομική οδός που πρέπει να ακολουθηθεί.

Λέξεις –κλειδιά: Κατοχή, κρατική κυριαρχία, τρομοκρατία, ένοπλες συρράξεις, μη κρατικοί δρώντες.

Occupation by non-state actors: Changing the facts of state sovereignty

Christos P. Koulogiannis

Abstract

Observing the evidence resulting from the Conventions governing the law of military occupation, the practice, decisions of international courts and the views of "specialists", through their publications, it is obvious that the concept of occupation is very wide. Not only because we can simply include seventeen or even more types of occupation under this condition, but because of the examination of each case separately, there is also a difference in both evolution and its outcome. This broad view now adds to a new state of occupation by armed non-state entities. In this paper, we will try to see this new situation from the point of view of international law and its application in such cases.

In order to approach the issue, we will first look at the law of military occupation, what conventional texts it contains, what customary law is applicable and what provisions of other branches of international law apply to such situations. Once we have presented the law of occupation, as it has been so far, we will consider whether the regulation of types of occupation by non-state actors can fit into its provisions, if so under what conditions it can be done and if not, why it cannot be done and what is the legal path to be followed.

Keywords: Occupation, state sovereignty, terrorism, armed conflicts, non-state actors.

Εισαγωγή

Εν έτει 2017 θα ανέμενε κανείς να ζούμε σε μια διεθνή κοινωνία που τα κράτη και ο άνθρωπος θα είχαν μάθει από τα λάθη του παρελθόντος. Η ανθρωπότητα έχει ζήσει δύο Παγκόσμιους Πολέμους και πάρα πολλές ακόμα εμπόλεμες συρράξεις. Φαίνεται όμως ότι κανείς δε μαθαίνει από το παρελθόν ή ότι κανείς δεν ενδιαφέρεται ίσως να μάθει. Τον περασμένο Μάρτιο η Ακαδημία της Γενεύης εξέδωσε την «Πολεμική Αναφορά» για τις ένοπλες συγκρούσεις του προηγούμενου έτους.¹ Σε αυτή καταγράφονται συνολικά 49 ένοπλες συγκρούσεις, από τις οποίες οι 13 είναι διεθνείς και οι υπόλοιπες 36 είναι μη διεθνούς χαρακτήρα.² Από τις 13 διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις, οι τρεις είναι αυτές μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν, Ουκρανίας και Ρωσίας καθώς και ο πόλεμος στη Συρία με την άλλη πλευρά να την απαρτίζει ένας διεθνής συνασπισμός κρατών.³ Πέραν αυτών των τριών, οι υπόλοιπες δέκα χαρακτηρίζονται ως καταστάσεις στρατιωτικής κατοχής.⁴ Αυτές είναι:

- α. Η κατοχή στο Αζερμπαϊτζάν από την Αρμενία
- β. Στην Κύπρο από την Τουρκία
- γ. Στην Ερυθραία από την Αιθιοπία
- δ. Στη Γεωργία από τη Ρωσία
- ε. Στο Λίβανο από το Ισραήλ
- στ. Στη Μολδαβία από τη Ρωσία
- ζ. Στην Παλαιστίνη από το Ισραήλ
- η. Στη Συρία από το Ισραήλ
- θ. Στην Ουκρανία από τη Ρωσία
- ι. Στη Δυτική Σαχάρα από το Μαρόκο

Όσον αφορά το κομμάτι των 36 μη διεθνών ενόπλων συγκρούσεων αυτές λαμβάνουν χώρα στο έδαφος είκοσι κρατών. Από αυτές μία ξεκίνησε το 2015 (Τουρκία εναντίον PKK), ενώ δύο τερματίστηκαν κατά τη διάρκεια του 2016 (Αφγανιστάν εναντίον Hezb e Islami⁵ και Κολομβία εναντίον FARC.⁶

¹ (Bellal, The war report: Armed conflicts in 2016, 2017)

² Για τη διάκριση μεταξύ διεθνών και μη διεθνών ενόπλων συρράξεων θα αναφερθούμε στη συνέχεια της παρούσας εργασίας.

³ Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, Βέλγιο, Καναδάς, Δανία, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Ιορδανία, Μαρόκο, Ολλανδία, Σαουδική Αραβία, Τουρκία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και Ηνωμένο Βασίλειο.

⁴ Αριθμός ίδιος με τον αντίστοιχο το 2015, αλλά και του 2014.

⁵ Σεπτέμβριος 2016.

⁶ Νοέμβριος 2016.

Πέραν του γεγονότος ότι δέκα στις δεκατρείς περιπτώσεις διεθνών ενόπλων συγκρούσεων αφορούν κατοχή εδάφους, αυτό που ιντριγκάρει περισσότερο είναι οι εξελίξεις στο θέμα της κατοχής, με αποτέλεσμα αυτό που έχουμε να αντιμετωπίσουμε σήμερα και που το ονομάζουμε κατοχή, να έχει ξεφύγει από την αρχική έννοια του όρου.

Δεν θα ασχοληθούμε με κάθε είδους, τύπους ή κατηγορίες κατοχής, αλλά με μια συγκεκριμένη. Η αφετηρία όλου αυτού, θα πρέπει ίσως να αναζητηθεί δεκαέξι χρόνια πίσω, το φθινόπωρο του 2001. Αναφέρομαι βεβαίως στην τρομοκρατική ενέργεια της 11^{ης} Σεπτεμβρίου, όπου στοίχισε τη ζωή σε χιλιάδες αθώες ψυχές. Ένα χτύπημα που έμελλε να τα αλλάξει όλα. Και κυρίως έμελλε να φέρει και πολλές προκλήσεις στο Διεθνές Δίκαιο.

Λίγες μέρες μετά το τρομοκρατικό αυτό χτύπημα έγινε γνωστή σε όλο τον κόσμο η Αλ Κάιντα (Al-Qaeda). Η αμερικανική κυβέρνηση κήρυξε τον πόλεμο, σωστότερα κήρυξε παγκόσμιο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας και αποκάλεσε τους τρομοκράτες μαχητές του εχθρού. Άλλαξε δηλαδή την έως τότε θεώρησή τους ως εγκληματίες και τους έκανε μαχητές, κάτι αντίστοιχο δηλαδή με τις τακτικές Ένοπλες Δυνάμεις (ΕΔ).

Στη συνέχεια ακολούθησαν οι επιχειρήσεις στο Αφγανιστάν και η κατοχή του Ιράκ από συμμαχικές δυνάμεις κάτω από την ομπρέλα τελικά του Συμβουλίου Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΣΑ/ΟΗΕ).⁷ Μια επίσης πρωτόγνωρη κατάσταση.

Αφήνουμε πολλά χρόνια να περάσουν, νέοι όροι μπαίνουν στο λεξιλόγιό μας και νέοι δρώντες εμφανίζονται στη διεθνή σκηνή. Μαθαίνουμε για τον ISIS (Islamic State of Iraq and Syria - Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και της Συρίας) ή ISIL (Islamic State of Iraq and the Levant - Ισλαμικό Κράτος του Ιράκ και του Λεβάντε/Ανατολής) ή πιο απλά Ισλαμικό Κράτος. Οργάνωση η οποία φαίνεται να ιδρύθηκε στα πρώτα χρόνια του πολέμου του Ιράκ με τα μέλη της να προέρχονται από πολλές παραστρατιωτικές οργανώσεις. Αρχικά ανέπτυξε δεσμούς με την Αλ Κάιντα ενώ αργότερα μπλέχτηκε και στον Συριακό Εμφύλιο Πόλεμο. Με τον καιρό η δράση της, ή ακριβέστερα η δράση των τρομοκρατικών οργανώσεων που δήλωναν πίστη στην οργάνωση εξαπλώθηκε σε πολλές χώρες. Μια από αυτές και το Μάλι, όπου εκεί έδρασε ένας θρησκευτικός ηγέτης ο Ahmad Al Faqi Al Mahdi, ο οποίος το 2012 στο πλαίσιο

⁷ S/RES/1483 (2003)/Situation between Iraq and Kuwait/22 May 2003.

του κηρύγματός του καλεί τους πιστούς να καταστρέψουν τα αμαρτωλά υπολείμματα του δυτικού πολιτισμού.

Αυτή είναι και η πρώτη υπόθεση που φτάνει να εκδικαστεί στο Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο (ΔΠΔ) - και η μοναδική έως σήμερα - σε εφαρμογή των διατάξεων της Σύμβασης της Χάγης για την Προστασία Πολιτιστικών Αγαθών σε περίπτωση ένοπλης σύρραξης, του 1954.⁸ Στην απόφαση του Δικαστηρίου διαβάζουμε πως ο Ahmad Al Faqi Al Mahdi βρέθηκε ένοχος για την καταστροφή δέκα μνημείων, έχοντας την ιδιότητα του ηγέτη δύναμης κατοχής στο Τιμπουκτού.⁹

Γίνεται πλέον εμφανές ότι κάτι αλλάζει στο πεδίο εφαρμογής του Διεθνούς Δικαίου και συγκεκριμένα στο δίκαιο που έχει να κάνει με τις περιπτώσεις κατοχής, αντικείμενο με το οποίο θα ασχοληθούμε. Και τίθενται διάφορα ερωτήματα σχετικά με αυτές τις αλλαγές. Με κυριότερο ερώτημα το κατά πόσο μπορούμε να μιλάμε για μη κρατικούς δρώντες ως δύναμη κατοχής, έτσι τουλάχιστον όπως αυτή περιγράφεται στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Μπορούν πραγματικά να ανταπεξέλθουν στις υποχρεώσεις που επιβάλλει το συγκεκριμένο δίκαιο; έχουν τη δυνατότητα να το εφαρμόσουν; Τα κράτη θέλουν να δεχτούν αυτό το ρόλο για τους μη κρατικούς δρώντες;

Για να φτάσουμε να απαντήσουμε σε αυτά τα ερωτήματα, θα ξεκινήσουμε να προσεγγίζουμε το όλο θέμα από τις «ρίζες» του, από την αρχή του. Θα ξεκινήσουμε από τα γενικά, από τις βασικές έννοιες και αρχές, για να καταλήξουμε στο ειδικό. Θεωρώντας ότι έτσι οι απαντήσεις στα παραπάνω ερωτήματα θα προκύψουν πιο εύκολα και ότι θα εξαχθούν πιο σαφή συμπεράσματα επί της νέας αυτής τάξης πραγμάτων.

⁸ Σύμβαση της Χάγης - Περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως, 14 Μαΐου 1954 (N.1114/81).

⁹ Situation in the Republic of Mali – in the case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi, Judgment and Sentence, Trial Chamber VIII, International Criminal Court, ICC-01/12-01/15, 27 September 2016.

Κεφάλαιο Πρώτο: Οι Ένοπλες Συρράξεις - Γενική Δικαιική Προσέγγιση

1. Το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Το Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων (ΔΕΣ) ή Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο (ΔΑΔ) ή Δίκαιο του Πολέμου (jus in bello) έχει την αφετηρία του τον 19^ο περίπου αιώνα όπου στην ουσία σκοπό έχουν να δώσουν μια νομική διάσταση στην προσπάθεια εξανθρωπισμού του πολέμου και των συνεπειών που τον διαδέχονται. Πρόκειται για ένα σύνολο κανόνων που έχουν προκύψει είτε από διεθνείς συνθήκες, είτε μέσα από την πρακτική -υπό τη μορφή δηλαδή εθιμικών κανόνων- και έχουν ως αντικείμενο να επιλύσουν όλα τα ζητήματα που ανακύπτουν κατά τη διάρκεια των ενόπλων συρράξεων.

Μέσα από τους κανόνες του ΔΑΔ επιδιώκεται η προστασία των προσώπων που δε μετέχουν ενεργά σε μια ένοπλη σύγκρουση (άμαχοι), καθώς και η προστασία των προσώπων που δε μετέχουν πλέον σε μια ένοπλη σύγκρουση (αιχμάλωτοι, τραυματίες, ασθενείς, ναυαγοί). Πέραν αυτής της ανθρωπιστικής του στόχευσης, το ΔΑΔ έχει ως αντικείμενό του και τον περιορισμό των μερών που μετέχουν σε μια σύρραξη, ώστε να χρησιμοποιούν αποκλειστικά και μόνο τα μέσα και τις πολεμικές μεθόδους που είναι απολύτως απαραίτητα στην επιδίωξη του σκοπού τους. Αυτός ο σκοπός τους δεν μπορεί να είναι άλλος από την εξασθένιση των στρατιωτικών δυνατοτήτων του αντίπαλου μέρους (ή των αντίπαλων μερών), χωρίς όμως να εξετάζεται ποιες ήταν οι αιτίες που οδήγησαν στην εμπόλεμη σύρραξη.

Η όλη φιλοσοφία του ΔΑΔ περικλείεται σε ορισμένες βασικές αρχές εθιμικού χαρακτήρα, χωρίς τις οποίες δε θα ήταν δυνατό να εφαρμοστούν οι κανόνες του. Οι αρχές αυτές είναι δυνατό να συνοψιστούν όπως παρακάτω:¹⁰

- α. Διάκριση μαχητών και αμάχων (στρατιωτικών και πολιτικών στόχων).
- β. Απαγόρευση επίθεσης εναντίον όσων έχουν τεθεί εκτός μάχης.
- γ. Απαγόρευση πρόκλησης ανώφελου πόνου και εκτεταμένων καταστροφών.
- δ. Αναγκαιότητα (στρατιωτική αναγκαιότητα).
- ε. Αναλογικότητα.

Στον αντίποδα αυτών των αρχών εντοπίζονται κάποιες εγγενείς αδυναμίες του ΔΑΔ,¹¹ όπως ότι:

¹⁰ (Μαρούδα, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, 2015).

¹¹ (Bouvier & Sassoli, 2010).

- α. Δεν απαγορεύει τη χρήση βίας.
- β. Δεν προστατεύει όλους όσοι επηρεάζονται από τη σύρραξη.
- γ. Δεν εξαρτάται από τα αίτια της σύγκρουσης ή τα δίκαια ενός αγώνα.
- δ. Δε μπορεί να εμποδίσει ένα μέρος στη σύρραξη να κερδίσει
- ε. Προϋποθέτει ότι τα μέρη στη σύρραξη έχουν ορθολογικούς στόχους.

1.1 Διάκριση του δικαίου του πολέμου (jus in bello) από το δίκαιο προσφυγής στη χρήση βίας (jus ad bellum). Πριν προχωρήσουμε στην αναλυτική περιγραφή των κανόνων που αποτελούν το ΔΑΔ θα δούμε τη διαφορά ανάμεσα στους δύο κλάδους δικαίου, το δίκαιο του πολέμου (jus in bello) και το δίκαιο προσφυγής στη χρήση βίας (jus ad bellum).

Το jus in bello (ΔΑΔ) τυγχάνει εφαρμογής αφού έχει εκδηλωθεί η χρήση βίας και απευθύνεται στην πραγματικότητα που διαμορφώνεται μετά από αυτή την εκδήλωση. Ρυθμίζει ζητήματα ανθρωπιστικού ενδιαφέροντος τα οποία συνδέονται με τις επιπτώσεις του πολέμου. Συνδέεται σε κάθε περίπτωση με το δίκαιο προσφυγής στη χρήση βίας, πλην όμως δεν ενδιαφέρεται για τη νομιμότητα της χρήσης βίας ή τους λόγους που οδήγησαν σε αυτή. Η προσφυγή στη χρήση βίας έχει απαγορευτεί με το άρθρο 2 της παραγράφου 4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών (Χάρτη ΟΗΕ). Μοναδικές δύο εξαιρέσεις είναι:

α. Η περίπτωση της ατομικής ή συλλογικής νόμιμης άμυνας, η οποία όμως απαιτεί να έχει προηγουμένως προηγηθεί επίθεση.¹²

β. Η εξουσιοδότηση προσφυγής στη χρήση βίας από του Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών (ΣΑ/ΟΗΕ), κατ' εφαρμογή των διατάξεων του Κεφαλαίου 7 του Χάρτη ΗΕ.¹³

Οι αρχές οι οποίες καθορίζουν τη σχέση μεταξύ του δικαίου του πολέμου (jus in bello) και του δικαίου προσφυγής στη χρήση βίας (jus ad bellum) είναι:

- α. Ο διαχωρισμός – διάκριση των δύο κλάδων.
- β. Η φαινομενική σύγκρουσή τους.
- γ. Η συντρέχουσα εφαρμογή τους.

Όπως είναι λογικό, η παραβίαση του jus ad bellum μοιραία οδηγεί στην εφαρμογή του jus in bello. Όταν παραβιάζεται η απαγόρευση στη χρήση βίας (οπότε χρησιμοποιείται βία) εφαρμόζεται το δίκαιο που ρυθμίζει τις περιπτώσεις χρήσης βίας,

¹² Άρθρο 51 Χάρτη ΟΗΕ.

¹³ Ενέργειες σε περίπτωση απειλής εναντίων της Ειρήνης, Διαταράξεως της Ειρήνης και Επιθετικών Πράξεων.

τις περιπτώσεις ένοπλων συρράξεων. Για ανθρωπιστικούς λόγους επίσης, όλα τα θύματα πολέμου, ανεξάρτητα σε ποιου Μέρους το μέρος ανήκουν, σε αυτού δηλαδή που παραβίασε ή σε αυτού που σεβάστηκε το δίκαιο προσφυγής στη χρήση βίας (επιτιθέμενος ή αμυνόμενος), χρειάζονται την ίδια και την αυτή προστασία. Οι κανόνες του jus in bello θα πρέπει να είναι ίδιοι και να εφαρμόζονται το ίδιο για όλα τα προστατευόμενα πρόσωπα, καθώς κατά τη διάρκεια των ένοπλων συγκρούσεων δεν είναι ποτέ δυνατό τα εμπλεκόμενα Μέρη να συμφωνήσουν ως προς τη νομιμότητα της βίας που εκδηλώθηκε.

Με το jus in bello καθιερώνεται η ισότητα ενώπιόν του, των εμπλεκόμενων στη σύρραξη Μερών. Οι κανόνες του εφαρμόζονται ανεξάρτητα της αιτίας που οδήγησε στη σύρραξη (νόμιμη ή μη). Οι δύο κλάδοι δικαίου εφαρμόζονται παράλληλα, χωρίς η εφαρμογή του ενός να επιφέρει μη εφαρμογή του άλλου.

1.2 Οι πηγές του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Έχοντας δει πλέον τη σχέση και τη διάκριση μεταξύ του δικαίου προσφυγής στη χρήση βίας και του δικαίου ενόπλων συρράξεων, θα πρέπει να δούμε ποιο είναι αυτό το δεύτερο και ποια είναι εκείνα τα στοιχεία που το συνθέτουν.

Η απόδοση στα ελληνικά του λατινικού όρου jus in bello είναι «δίκαιο του πολέμου» ή όπως κατά καιρούς έχουν χρησιμοποιηθεί: «δίκαιο κατά τον πόλεμο» ή «δίκαιο της Χάγης». Πρόκειται για τους όρους που κλασσικά χρησιμοποιούνται για να αποδώσουν τους κανόνες και τα έθιμα διεξαγωγής του πολέμου, όπως κωδικοποιήθηκαν με τις συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907 (ΣΧ 99 και ΣΧ 07).

Το δίκαιο της Χάγης περιλαμβάνει κανόνες για τα μέσα διεξαγωγής του πολέμου (της μάχης), όπως επίσης και για την στρατιωτική κατοχή. Σε συνέχεια αυτού ακολούθησε το δίκαιο της Γενεύης ή δίκαιο των ενόπλων συρράξεων ή ανθρωπιστικό δίκαιο. Είναι το δίκαιο που προέκυψε από τις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949 (ΣΓ 49), το οποίο περιλαμβάνει διατάξεις για την προστασία των θυμάτων των ενόπλων συγκρούσεων, δηλαδή των τραυματιών, των ασθενών, των αιχμαλώτων πολέμου, των ναυαγών και του άμαχου πληθυσμού. Πέραν αυτών με τις διατάξεις του παρέχεται προστασία και σε όσους συνδράμουν στα θύματα των συρράξεων και ιδιαίτερα στο υγειονομικό προσωπικό των ΕΔ των αντιμαχόμενων.

Τη διάκριση ανάμεσα σε αυτά τα «δύο δίκαια» ήρθαν να αμβλύνουν και τελικά να εξαλείψουν το 1977, τα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα των Συμβάσεων της Γενεύης

του 1949 (ΠΠ 77). Από τότε μιλάμε για μεικτό δίκαιο το οποίο αναφέρεται ως Ανθρωπιστικό Δίκαιο. Έτσι σήμερα όλοι οι όροι που έχουν κατά καιρούς χρησιμοποιηθεί και που κατά περίπτωση χρησιμοποιούνται ακόμα, θεωρούνται ταυτόσημοι.

1.2.1. Το Δίκαιο της Χάγης. Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω το Δίκαιο της Χάγης περιλαμβάνει τους κανόνες που διέπουν τις εχθροπραξίες και υιοθετήθηκαν στις συνδιασκέψεις του 1899 και του 1907.

Σε αυτό περιγράφεται και η κατοχή, όπως επίσης και κανόνες σχετικοί με την ουδετερότητα, το ναυτικό πόλεμο (τον κατά θάλασσα πόλεμο) αλλά και τη χρήση συγκεκριμένων όπλων. Στα αρνητικά αυτών των συμβάσεων συγκαταλέγεται η ρήτρα γενικής συμμετοχής, αφού προβλεπόταν ότι αν στον πόλεμο συμμετείχε και Κράτος πέρα από τα Υψηλά Συμβαλλόμενα, τότε η υποχρέωση εφαρμογής τους έπαυε να ισχύει και για αυτά τα Μέρη που τις είχαν αποδεχτεί.¹⁴

1.2.1.1 Η Πρώτη Διάσκεψη του 1899. Το 1899 με ρωσική πρωτοβουλία πραγματοποιείται στη Χάγη η πρώτη διάσκεψη για την ειρήνη με τη συμμετοχή είκοσι εννέα (29) κρατών. Σκοπός της ήταν η αναθεώρηση της Διακήρυξης των Βρυξελλών του 1874 και η δημιουργία μιας σύμβασης για τη διακρατική διαιτησία και για ζητήματα διατήρησης της ειρήνης. Στο κείμενο της πιο σημαντικής Σύμβασης που προέκυψε από τη διάσκεψη, με τίτλο Πη Σύμβαση «Περί των Νόμων και Εθίμων εν τω Κατά Ξηράν Πολέμω», συγκεντρώνονται οι διατάξεις της Διακήρυξης των Βρυξελλών και του Εγχειριδίου της Οξφόρδης του 1880. Σε αυτές περιγράφονται οι κανόνες που έχουν να κάνουν με τον περιορισμό των μέσων και των μεθόδων πολέμου, οι ρυθμίσεις για τη συμπεριφορά της Κατέχουσας Δύναμης, οι κανόνες για τη μεταχείριση των αιχμαλώτων, ενώ επίσης δίνεται και ο πρώτος ορισμός του μαχητή.

Στο Προοίμιό της εντάχθηκε η ρήτρα Martens,¹⁵ καθώς όπως αναγράφεται «...αν και οι διατάξεις της σύμβασης δεν είναι δυνατό να έχουν εφαρμογή σε όλες τις καταστάσεις, εντούτοις δεν μπορούν να αφεθούν τα θέματα που δεν περιγράφονται στην αυθαίρετη εκτίμηση των αρχηγών του στρατού, και μέχρι να συνταχθεί πληρέστερος κώδικας, οι λαοί και οι εμπόλεμοι (άμαχοι και μαχητές) τίθενται υπό τη σκέπη και την αιγίδα των αρχών του Διεθνούς Δικαίου, όπως αυτές ανάγονται από τα καθιερωμένα μεταξύ των κρατών έθιμα, τους νόμους της φιλανθρωπίας και τις

¹⁴ ΣΧ Π 99, άρθρο 2.

¹⁵ Καθηγητής de Martens, Ρώσος εκπρόσωπος στις διασκέψεις της Χάγης του 1899.

απαιτήσεις της κοινής συνείδησης». Στο πρώτο άρθρο επίσης αναφέρεται ότι τα κράτη που την υπογράφουν έχουν την υποχρέωση πλέον να καθοδηγήσουν τις Ένοπλες Δυνάμεις τους, ώστε να εφαρμόζουν τα όσα αναγράφονται στο παράρτημά της.¹⁶

1.2.1.2 Η Δεύτερη Διάσκεψη του 1907. Το 1907, με αμερικανική πρωτοβουλία, και με μεγαλύτερη συμμετοχή κρατών, που φτάνει στα σαράντα τέσσερα (44), συγκαλείτε στη Χάγη η δεύτερη διάσκεψη για την ειρήνη με κύριο στόχο τη διασφάλιση της διεθνούς ειρήνης.¹⁷ Από αυτή τη διάσκεψη, μεταξύ δώδεκα τελικά συμβάσεων, υπογράφεται και η IVη Σύμβαση «Περί των Νόμων και Εθίμων του Κατά Ξηράν Πολέμου» με τον Προσαρτημένο Κανονισμό της, η οποία αντικαθιστά την αντίστοιχη του 1899. Από τις συμβάσεις προέκυψαν σημαντικές διατάξεις για τα έθιμα και τους νόμους του πολέμου και αναθεωρήθηκε αυτή του 1899. Στο κομμάτι της κατοχής δεν υπήρξαν σημαντικές και ουσιαστικές αλλαγές,¹⁸ δίνονται όμως περισσότερες λεπτομέρειες.

1.2.2. Το Δίκαιο της Γενεύης. Μετά το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου (Β΄ ΠΠ), έχοντας τα κράτη βιώσει τη φρικαλεότητά του, ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών υιοθετεί το 1945 στο Χάρτη του την απαγόρευση στη χρήση βίας.

Την ίδια περίπου εποχή τα Δικαστήρια της Νυρεμβέργης και του Τόκυο διώκουν και τιμωρούν τα εγκλήματα πολέμου που διαπράχθηκαν κατά το Β΄ ΠΠ από τις δυνάμεις του Άξονα. Έτσι φτάνουμε στο 1949 όπου με πρωτοβουλία της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού (ΔΕΕΣ) συγκαλείται στη Γενεύη διεθνής διάσκεψη με σκοπό την υιοθέτηση κανόνων που θα προστατεύουν σε περιπτώσεις συρράξεων και σε περιπτώσεις κατοχής τα θύματά τους.

Από τη διεθνή αυτή διάσκεψη προέκυψαν τέσσερις συμβάσεις. Η πρώτη εξ αυτών αναφέρεται στη βελτίωση της τύχης των τραυματιών και των Ασθενών των στρατευμάτων που είναι σε εκστρατεία.¹⁹ Η δεύτερη αναφέρεται στη βελτίωση της τύχης των τραυματιών, των ασθενών και των ναυαγών στον ναυτικό πόλεμο.²⁰ Η Τρίτη ασχολείται με την σωστή μεταχείριση των αιχμαλώτων πολέμου,²¹ ενώ η τέταρτη

¹⁶ Το παράρτημα είχε τον τίτλο «Κανονισμός των Νόμων και Εθίμων εν τω Κατά Ξηράν Πολέμω».

¹⁷ Ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος όμως, 7 χρόνια μετά, αποδεικνύει ότι αυτό της το στόχο δεν τον πέτυχε.

¹⁸ Περιορίζονται στα άρθρα 44, 53 και 54.

¹⁹ Σύμβασις της Γενεύης - Περί βελτιώσεως της τύχης των τραυματιών και των ασθενών εις τας εν εκστρατεία ενόπλους δυνάμεις της 12 Αυγ. 1949.

²⁰ Σύμβασις της Γενεύης - Περί βελτιώσεως της τύχης των τραυματιών, ασθενών και ναυαγών των κατά θάλασσαν ενόπλων δυνάμεων της 12 Αυγ. 1949.

²¹ Σύμβασις της Γενεύης - Περί μεταχειρίσεως των αιχμαλώτων πολέμου της 12ης Αυγ. 1949.

αναφέρεται στην προστασία των αμάχων κατά τη διάρκεια ένοπλης σύρραξης ή κατοχής, που βρίσκονται στα χέρια ή στην εξουσία του αντιπάλου ή της δύναμης κατοχής.²²

Οι τέσσερις αυτές συμβάσεις έχουν και κάποια κοινά άρθρα²³ με τα οποία ρυθμίζονται βασικά θέματα δικαίου. Συγκεκριμένα αναφέρονται σε ζητήματα που αφορούν στο σεβασμό των διατάξεων των συμβάσεων, στο πεδίο εφαρμογής τους και στους μηχανισμούς εποπτείας.

Το νέο δεδομένο, το οποίο κομίζουν οι ΣΓ 49, είναι κυρίως το γεγονός ότι επεκτείνουν το πεδίο εφαρμογής τους ώστε να συμπεριλάβουν και τις εμφύλιες συρράξεις.²⁴ Επίσης έρχονται να καταργήσουν τη ρήτρα γενικής συμμετοχής που είχε τεθεί στις Συμβάσεις της Χάγης και πλέον δε χρειάζεται κάποιος να έχει συμμετάσχει στη διαδικασία σύναψης των Συμβάσεων, αρκεί μόνο να αποδέχεται να εφαρμόσει τις διατάξεις τους.²⁵ Επίσης καινοτόμο μπορεί να θεωρηθεί και το κοινό άρθρο 1 που αναφέρεται στην υποχρέωση που έχουν οι Συμβαλλόμενοι όχι μόνο να σεβαστούν αυτά που συμφώνησαν, αλλά και να τα καταστήσουν σεβαστά σε κάθε περίπτωση.²⁶

1.2.3. Τα δύο Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 1977. Σχεδόν αμέσως μετά την υπογραφή των ΣΓ 49 η ΔΕΕΣ εντόπιζε και προσπαθούσε να ασχοληθεί ώστε να επιλύσει τα ζητήματα που δεν είχε προβλεφθεί να καλυφθούν από τις τέσσερις Συμβάσεις.

Ήδη από το 1955 - 1956 εξέδωσε σχέδιο κανόνων για τη ρύθμιση ζητημάτων προστασίας άμαχου πληθυσμού, πλην όμως, λόγω του ψυχρού πολέμου δεν δόθηκε συνέχεια. Το 1965 κατά τη διάρκεια της 20^{ης} Διεθνούς του Ερυθρού Σταυρού/Ημισελήνου υιοθετήθηκε ένα ψήφισμα για μια δέσμη θεμελιωδών αρχών, τις οποίες όφειλαν να σέβονται τα συμβαλλόμενα μέρη στις Συμβάσεις του 1949 σε κάθε περίπτωση. Αφορούσαν μεταξύ άλλων σε περιορισμούς στα μέσα που χρησιμοποιούν οι αντιμαχόμενοι, στη διάκριση μεταξύ μαχητών και αμάχων που θα πρέπει να γίνεται,

²² Σύμβασις της Γενεύης - Περί προστασίας των πολιτών εν Καιρώ πολέμου, της 2 Αυγ. 1949.

²³ Κοινά άρθρα 1, 2 και 3, άρθρα 8,8,8 και 9 (αντίστοιχα) και άρθρα 9,9,9 και 10 (αντίστοιχα).

²⁴ Άρθρον 3. Εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως ήτις, δεν παρουσιάζει διεθνή χαρακτήρα και αναφέρεται επί του εδάφους ενός των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών, έκαστον των εν συρράξει Μερών υποχρεούται να τηρήση τουλάχιστον τας κάτωθι διατάξεις:...

²⁵ Άρθρον 2. ...Και εν περιπτώσει ακόμη καθ' ην μία των εν συρράξει Δυνάμεων δεν συμμετέχει της παρούσης Συμβάσεως, αι εις ταύτην συμμετέχουσαι Δυνάμεις, θα εξακολουθήσουν δεσμευόμεναι υπ' αυτής ως προς τας αμοιβαίας των σχέσεις και εν σχέσει προς την εν λόγων Δύναμιν εάν αυτή αποδεχθή και εφαρμόση τας διατάξεις αυτής.

²⁶ Άρθρον 1. Τα Υψηλά Συμβαλλόμενα μέρη αναλαμβάνουν την υποχρέωσιν να σεβασθούν και να καταστήσουν σεβαστήν την παρούσαν Σύμβασιν εις πάσαν περίστασιν.

στην προστασία και στην απαγόρευση επίθεσης στους τελευταίους, όπως και σε θέματα πυρηνικών και αντίστοιχων όπλων.

Το ψήφισμα αυτό ακολούθησαν δύο ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ (ΓΣ/ΟΗΕ). Το 1653 για τα πυρηνικά όπλα²⁷ και το 2444 για την προστασία των αμάχων.²⁸ Με αυτά τα Ψηφίσματα, κατά μια θεώρηση, τίθενται οι βάσεις για την συνολική – ενιαία θεώρηση του Δικαίου της Χάγης και του Δικαίου της Γενεύης. Έτσι το 1974 συγκαλείται στη Γενεύη η Διπλωματική Διάσκεψη για την Επαναβεβαίωση και την Ανάπτυξη του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου. Οι εργασίες της ολοκληρώνονται τρία χρόνια αργότερα, το 1977 και το αποτέλεσμά τους ήταν τα δύο πρωτόκολλα που υιοθετήθηκαν. Αυτά συμπληρώνουν τόσο το Δίκαιο της Χάγης όσο και το Δίκαιο της Γενεύης.

Το πρώτο εξ' αυτών, το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο (ΠΠ Ι 77),²⁹ όπως συνήθως αποκαλείται, αποτελείται από 126 άρθρα και έχει ως αντικείμενό του την προστασία του άμαχου πληθυσμού από τις επιπτώσεις των διεθνών ενόπλων συρράξεων. Αντίστοιχα με αυτό, το Δεύτερο Πρόσθετο Πρωτόκολλο (ΠΠ ΙΙ 77)³⁰ έχει ως αντικείμενό του την προστασία του άμαχου πληθυσμού από τις επιπτώσεις των μη διεθνών ενόπλων συρράξεων και αποτελείται από μόλις 26 άρθρα.³¹

Αν και από τη στιγμή που υιοθετήθηκαν τα ΠΠ 77 υπήρχε η κοινή αντίληψη ότι οι διατάξεις τους αποτελούν εθιμικό δίκαιο, εντούτοις υπάρχουν κράτη³² που έως και σήμερα δεν τα έχουν επικυρώσει,³³ πλην όμως αποδέχονται ότι πολλές από τις διατάξεις τους αποτελούν έθιμο.³⁴ Όμως δεν έχουν γίνει κοινά αποδεκτές οι διατάξεις που αναφέρονται στον ορισμό του μαχητή ή στα εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα.

Το Διεθνές Δικαστήριο παρόλο που έχει αναγνωρίσει τον εθιμικό χαρακτήρα των Συμβάσεων της Χάγης και της Γενεύης, δεν έχει κάνει το ίδιο και με το ΠΠ Ι 77.

²⁷ A/RES/1653 (XVI)/24 November 1961/Declaration on the Prohibition of the Use of Nuclear and Thermo-Nuclear Weapons

²⁸ A/RES/2444 (XXIII)/19 December 1968/Respect for Human Rights in Armed Conflicts

²⁹ Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 που αναφέρεται στην προστασία των θυμάτων των διεθνών ενόπλων συρράξεων (ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ Ι), (ΦΕΚ Α' 125/1988).

³⁰ Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμφωνιών της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 για την Προστασία των Θυμάτων Μη Διεθνών Ένοπλων Συρράξεων (ΦΕΚ Α' 196/1992).

³¹ Οπ. υποσημ. 2.

³² π.χ ΗΠΑ, Τουρκία, Ισραήλ.

³³ Το ΠΠ Ι 77 έχει επικυρωθεί από 174 κράτη ενώ το ΠΠ ΙΙ 77 από 168.

³⁴ Ενδεικτικά, οι διατάξεις που αναφέρονται στη διεξαγωγή εχθροπραξιών, στους στρατιωτικούς στόχους, στις προφυλάξεις κατά την επίθεση.

Έχει υποστηρίξει, στην υπόθεση για τα πυρηνικά,³⁵ ότι τα κράτη δεσμεύονται από τους κανόνες εκείνους του ΠΠ I 77 οι οποίοι, όταν υιοθετήθηκαν, ήταν απλά μια έκφραση του εθιμικού δικαίου που προϋπήρχε και επιβεβαιώθηκε στο πρώτο άρθρο του. Αντίθετη άποψη επ' αυτού εξέφρασε ο Δικαστής Coroma στην μειοψηφούσα άποψη του στην ίδια υπόθεση.³⁶

Στο προοίμιό του, το ΠΠ I 77 υπενθυμίζει στα κράτη την υποχρέωση να σέβονται τις διατάξεις του Χάρτη ΗΕ, να απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας στις διεθνείς τους σχέσεις και να προστατεύουν τον άμαχο πληθυσμό στη διάρκεια ένοπλων συρράξεων. Αφού επιβεβαιώνει ότι σε τίποτα οι διατάξεις του δεν έρχονται σε αντίθεση με τις διατάξεις του Χάρτη ΗΕ και δε δύναται να θεωρηθεί ότι νομιμοποιούν την οποιαδήποτε χρήση βίας ή την οποιαδήποτε επιθετική ενέργεια,³⁷ επιβεβαιώνει παραπέρα ότι έχουν πλήρη εφαρμογή σε κάθε περίπτωση σε όλα τα πρόσωπα που προστατεύονται, χωρίς καμία απολύτως διάκριση η οποία να εδράζεται στη φύση ή την προέλευση της ένοπλης σύγκρουσης ή στου σκοπούς που υιοθετούνται ή αποδίδονται στους εμπόλεμους.

Στο αμέσως επόμενο άρθρο,³⁸ έρχεται να επεκτείνει το πεδίο εφαρμογής τους συμπεριλαμβάνοντας τις ένοπλες συγκρούσεις κατά τις οποίες οι λαοί μάχονται κατά της αποικιοκρατικής κυριαρχίας (εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα), κατά της εχθρικής κατοχής και κατά των φυλετικών καθεστώτων, αφού με αυτό τον τρόπο προασπίζονται το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση, που προστατεύεται και από το Χάρτη ΗΕ.

Ιδιαίτερες σημαντικές αυτές οι διατάξεις, αφού ρητά πλέον αναφέρουν για την ισότιμη, χωρίς διακρίσεις προς όλα τα μέρη μιας σύρραξης εφαρμογής του ΔΑΔ με σκοπό πρώτα απ' όλα την προστασία του ανθρώπου.

2. Το Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω το ΔΑΔ κάνει μια στροφή στη στόχευσή του, με τις Συμβάσεις της Γενεύης του 1949, βγάζοντας από το στόχαστρό του τα κράτη και βάζοντας τον άνθρωπο. Στροφή που επιβεβαιώθηκε και με τα Πρόσθετα Πρωτόκολλα του 77.

³⁵ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, International Court of Justice, 8 July 1996, §84.

³⁶ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, (Dissenting Opinion of Judge Coroma, International Court of Justice, 8 July 1996, 580.

³⁷ Για τον ορισμό της επίθεσης το 1974 η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε την απόφαση A/RES/3314(XXIX)/14 December 1974/Definition of Aggression.

³⁸ ΠΠ I 77, Άρθρο 1, §4.

2.1. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου Στον άνθρωπο έχει στρέψει την προσοχή της και η διεθνής κοινότητα μετά το τέλος του Β΄ ΠΠ, όταν αντιλήφθηκε τις καταστροφικές του συνέπειες. Τα κράτη αποφάσισαν τότε να συμπληρώσουν τον Χάρτη των ΗΕ με ένα οδικό χάρτη ο οποίος θα εγγυάτο τα δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους παντού στον κόσμο. Το κείμενο που είχαν κατά νου, και το οποίο αργότερα αποτέλεσε την Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ήρθε στην πρώτη συνεδρίαση της Γενικής Συνέλευσης το 1946. Η Γενική Συνέλευση επανεξέτασε το προσχέδιο και το παρέπεμψε στο Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο το οποίο εξουσιοδότησε την Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να συντάξει και να επεξεργαστεί έναν κατάλογο δικαιωμάτων. Το κύριο μέλημα της επιτροπής ήταν να ξεκαθαρίσει ποια δικαιώματα θα αναφέρονταν και τη νομική φύση του εγγράφου που θα προέκυπτε.

Στις 10 Δεκεμβρίου 1948 η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου υιοθετείται από τη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ, με ψήφους 48 υπέρ, 0 κατά και 8 αποχές. Απείχαν από την ψηφοφορία, αν και μετείχαν στην προηγούμενη προετοιμασία, τα Σοβιετικά κράτη, η Νότια Αφρική και η Σαουδική Αραβία. Η Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου αποτελείται συνολικά από τριάντα άρθρα.

Στο προοίμιό της τίθενται οι βάσεις στις οποίες στηρίζεται και αφορούν στην αξιοπρέπεια του ανθρώπου, στα ίσα και αναπαλλοτρίωτα δικαιώματά τους, που αποτελούν και το θεμέλιο όπως αναφέρει της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο. Καταδικάζει την παραγνώριση και η περιφρόνηση των δικαιωμάτων του ανθρώπου που οδηγούν σε πράξεις βαρβαρότητας, ενώ θεωρεί την ελευθερία ως την πιο υψηλή επιδίωξη του ανθρώπου. Αναφέρεται επίσης σε ένα καθεστώς δικαίου το οποίο θα προστατεύει τα ανθρώπινα δικαιώματα, ώστε να μην αναγκάζεται ο άνθρωπος να καταφεύγει σε εξεγέρσεις κατά της τυραννίας και της καταπίεσης.

Επίσης κάνει αναφορά και στα κράτη τα οποία θα πρέπει να ενθαρρύνονται ώστε να αναπτύσσουν φιλικές σχέσεις. Κάνει τέλος αναφορά στο Χάρτη των ΗΕ με τον οποίο διακηρύχθηκε από τα κράτη η πίστη τους στα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου, στην αξιοπρέπεια και στην αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας, στην ισότητα δικαιωμάτων ανδρών και γυναικών και στην απόφασή τους να συντελέσουν στην κοινωνική πρόοδο, ώστε να δημιουργήσουν καλύτερες συνθήκες ζωής στα πλαίσια μιας ευρύτερης ελευθερίας.

2.2. Άλλες Συμβάσεις και Διακηρύξεις για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου. Μέσα από τις προσπάθειες του ΟΗΕ, οι κυβερνήσεις έχουν συνάψει επίσης πολλές πολυμερείς συμβάσεις που καθιστούν τον κόσμο ένα ασφαλέστερο και υγιέστερο μέρος, με περισσότερες ευκαιρίες και δικαιοσύνη για όλους μας. Αυτό το ολοκληρωμένο σώμα του διεθνούς δικαίου, εκτός της Οικουμενικής Διακήρυξης περιλαμβάνει ενδεικτικά και:

- α. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα οικονομικά, κοινωνικά και μορφωτικά δικαιώματα.
- β. Το Διεθνές Σύμφωνο για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα.
- γ. Τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού και το Προαιρετικό της Πρωτόκολλο για τη διαδικασία αναφορών.
- δ. Τη Σύμβαση για την εξάλειψη όλων των μορφών διακρίσεων κατά των γυναικών.
- ε. Τη Σύμβαση της Γενεύης, του 1951, για το καθεστώς των προσφυγών και το Πρωτόκολλό της του 1967.
- στ. Τη Σύμβαση για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία και το Προαιρετικό του Πρωτόκολλο.³⁹
- ζ. Τη Διακήρυξη των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των αυτόχθονων λαών.⁴⁰
- η. Τη Διεθνή Σύμβαση για την προστασία όλων των ατόμων από εξαναγκαστική εξαφάνιση.
- θ. Τη Διακήρυξη των αρχών για την ανοχή της UNESCO.
- ι. Τη Σύμβαση για την πρόληψη και την τιμωρία του εγκλήματος της γενοκτονίας.
 - ια. Τη Σύμβαση κατά των βασανιστηρίων και άλλων μορφών σκληρής, απάνθρωπης ή ταπεινωτικής μεταχείρισης ή τιμωρίας.
 - ιβ. Τη Διακήρυξη για την εξάλειψη κάθε μορφής μη ανοχής λόγω θρησκείας ή πεποιθήσεως.
 - ιγ. Τη Διακήρυξη για τα δικαιώματα των ατόμων που ανήκουν σε εθνικές ή εθνοτικές, θρησκευτικές και γλωσσικές μειονότητες,

³⁹ Η Σύμβαση υιοθετήθηκε με την A/RES/61/106/24 January 2007/ Convention on the Rights of Persons with Disabilities. Τέθηκε σε ισχύ στις 4 Μαΐου 2008, όμως η Ελλάδα δεν την έχει κυρώσει.

⁴⁰ A/RES/61/295/13 September 2007/United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.

- ιδ. Τη Διακήρυξη για τα μέτρα εξάλειψης της διεθνούς τρομοκρατίας,
- ιε. Τη Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Βιέννης που υιοθετήθηκε στην Παγκόσμια Διάσκεψη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.
- ιστ. Τη Διακήρυξη και το Πρόγραμμα Δράσης της Κοπεγχάγης που υιοθετήθηκε στην Παγκόσμια Σύνοδο της Κοινωνικής Ανάπτυξης,
- ιζ. Τη Διακήρυξη της UNESCO για τη φυλή και τη φυλετική διάκριση.
- ιη. Τη Σύμβαση και τη Σύσταση της UNESCO κατά των διακρίσεων στην εκπαίδευση.
- ιθ. Την Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ).
- κ. Τη Διαμερικανική Σύμβαση για τα δικαιώματα του ανθρώπου.

Ο κατάλογος τέτοιων συμβάσεων είναι τεράστιος και η πλήρης καταγραφή τους εκφεύγει του σκοπού της συγκεκριμένης εργασίας. Πλην όμως από την παραπάνω αναφορά και μόνο των τίτλων τους, χωρίς καν να εξετάσουμε στο περιεχόμενό τους, γίνεται φανερό και η στόχευσή τους και η φιλοσοφία γενικότερα του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα.

3. Σχέση του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου με το Διεθνές Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων

Αυτό που έχει μεγαλύτερη σημασία είναι να δούμε τη σχέση μεταξύ του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου και του Διεθνούς Δικαίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα (ΔΔΑΔ) και πώς αυτή αποτυπώνεται μέσα από τη διεθνή νομολογία.

Κατά καιρούς η διεθνής δικαιοσύνη έχει ασχοληθεί με τη σχέση αυτή. Θα παρακολουθήσουμε τη θέση των δικαστηρίων, μέσα από υποθέσεις που έφτασαν στο Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών (ΔΔ),⁴¹ στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) και στο Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΔΔΔΑ).

3.1. Διεθνές Δικαστήριο των Ηνωμένων Εθνών. Η πρώτη υπόθεση που θα εξετάσουμε είναι η γνωμοδότηση του ΔΔ για την νομιμότητα απειλής ή χρήσης πυρηνικών όπλων.⁴² Μέσα από τη γνωμοδότησή του το Δικαστήριο επιβεβαίωσε τη συνεχή εφαρμογή του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ακόμα και κατά τη διάρκεια των ενόπλων συρράξεων.

⁴¹ ή Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης ή Διεθνές Δικαστήριο.

⁴² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory opinion, International Court of Justice, 08 July 1996.

Συγκεκριμένα αναφέρει ότι η προστασία που παρέχει το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα⁴³ δεν παύει να ισχύει σε περιόδους ενόπλων συρράξεων. Μόνη εξαίρεση τα όσα προβλέπονται στο άρθρο 4 του Συμφώνου, στο οποίο όμως, σε καμία περίπτωση δεν εμπίπτει ο σεβασμός στο δικαίωμα στη ζωή. Επίσης το Δικαστήριο υποστήριξε ότι προκειμένου να προσδιοριστεί η σχέση μεταξύ του ΔΑΔ και του ΔΔΑΔ σε μια συγκεκριμένη κατάσταση, θα πρέπει να εξετάζεται με βάση το δίκαιο που έχει σχεδιαστεί για να εφαρμόζεται στη συγκεκριμένη αυτή κατάσταση.⁴⁴

Δεύτερη υπόθεση είναι η γνωμοδότηση του ΔΔ για τις νομικές συνέπειες κατασκευής τείχους από το Ισραήλ στα κατεχόμενα Παλαιστινιακά εδάφη.⁴⁵ Σε αυτή, η σχέση μεταξύ των δύο κλάδων δικαίου υπήρξε κεντρικό αντικείμενο. Στην ουσία το Δικαστήριο επαναβεβαίωσε ότι στις ένοπλες συγκρούσεις ορισμένες καταστάσεις ρυθμίζονται και από το ΔΑΔ και από το ΔΔΑΔ. Σύμφωνα με την απόφασή του, το Δικαστήριο υποστηρίζει ότι «... όσον αφορά τη σχέση μεταξύ του ΔΑΔ και του ΔΔΑΔ, υπάρχουν τρεις πιθανές καταστάσεις: ορισμένα δικαιώματα μπορεί να είναι αποκλειστικά θέματα του ΔΑΔ, άλλα μπορεί να είναι αποκλειστικά θέματα του ΔΔΑΔ, ενώ τέλος άλλα μπορεί να είναι θέματα και των δύο κλάδων του Διεθνούς Δικαίου. Στη συγκεκριμένη κατάσταση που καλείται να εξετάσει, προκειμένου να απαντήσει στις ερωτήσεις που τίθενται, το Δικαστήριο θα πρέπει να λάβει υπόψη τόσο αυτούς τους κλάδους του διεθνούς δικαίου, δηλαδή το δίκαιο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και, ως *lex specialis*, το διεθνές ανθρωπιστικό δίκαιο».⁴⁶

Επόμενη και τελευταία υπόθεση του ΔΔ στην οποία θα αναφερθούμε, είναι αυτή που αναφέρεται στις ένοπλες δραστηριότητες στην επικράτεια του Κονγκό.⁴⁷ Αν και σε αυτή του την απόφαση το Δικαστήριο παραπέμπει ξανά στις τρεις περιπτώσεις σχέσης μεταξύ ΔΑΔ και ΔΔΑΔ, στις οποίες είχε αναφερθεί στην προηγούμενη γνωμοδότησή του για την κατασκευή του τείχους στα κατεχόμενα παλαιστινιακά

⁴³ A/RES/2200 (XXI)/16 December 1966/International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, International Covenant on Civil and Political Rights and Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights

⁴⁴ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory opinion, International Court of Justice, 08 July 1996, §25.

⁴⁵ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, International Court of Justice, 9 July 2004.

⁴⁶ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, International Court of Justice, 9 July 2004, § 106.

⁴⁷ Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, International Court of Justice, 19 December 2005.

εδάφη, εντούτοις τώρα δεν κάνει χρήση της αρχής *lex specialis*.⁴⁸ Στην απόφασή του το Δικαστήριο τελικά κατέληξε ότι στην υπόθεση ενόπιον του θα πρέπει να ληφθούν υπόψη και οι δύο κλάδοι δικαίου.⁴⁹ Επίσης θεωρεί ότι παρόλο που ο ένας κλάδος δικαίου μπορεί να παράσχει το αρχικό σημείο αναφοράς, εντούτοις και οι δύο κλάδοι παραμένουν εφαρμοστέοι και ικανοί να προσδιορίσουν τη νομική διάσταση μιας κατάστασης. Αυτή είναι μια διαφορετική, λιγότερο αυστηρή προσέγγιση από αυτή του *lex specialis*, όπου ο πιο ειδικός νόμος εκτοπίζει τον πιο γενικό.

Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι το Δικαστήριο θεώρησε υπεύθυνες τις δυνάμεις της Ουγκάντα για τις παραβιάσεις τόσο του Διεθνούς Ανθρωπιστικού Δικαίου, όσο και του Διεθνούς Δικαίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, που έγιναν στην κατεχόμενη από την Ουγκάντα περιοχή του Ιτούρι, αλλά και στις υπόλοιπες περιοχές του Κονγκό που δεν είχαν τεθεί υπό κατοχή.⁵⁰ Να επισημάνουμε ότι, δυστυχώς, το Δικαστήριο δεν μπαίνει σε μια πιο λεπτομερή προσέγγιση στην τεκμηρίωση της απόφασής του, για να εξηγήσει με βάση ποιο δίκαιο θεώρησε παράνομες τις δολοφονίες που έγιναν στην περιοχή (το ΔΑΔ ή το ΔΔΑΔ) και επειδή στην ουσία θεωρούνται παράνομες και για τους δύο κλάδους, η υπόθεση αυτή δεν μπορεί να μας καθοδηγήσει για το πότε μια κατάσταση προσεγγίζεται πρωτίστως από τις διατάξεις του ενός ή του άλλου κλάδου.

Είδαμε έως τώρα τρεις υποθέσεις του ΔΔ, το οποίο εκ της φύσης του όταν έχει ενόπιον του μια υπόθεση, τις εξετάζει έχοντας στη διάθεσή του τις διατάξεις όλων των κλάδων του Διεθνούς Δικαίου, και ανάλογα αποφασίζει ποιο θα επικαλεστεί και θα εφαρμόσει. Τα δικαστήρια όμως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων χρησιμοποιούν αποκλειστικά τις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα.

3.2. Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η Διαμερικανική Επιτροπή για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου έχει κατά καιρούς εξετάσει το θέμα της σχέσης των δύο κλάδων δικαίου. Στην υπόθεση *Coard et al v. United States*⁵¹ υιοθέτησε την προσέγγιση για το *lex specialis* που είχε κάνει το ΔΔ στην υπόθεση για τα πυρηνικά, υποστηρίζοντας ότι το ΔΑΔ αποτελεί πηγή έγκυρων κατευθύνσεων που παρέχουν τα ειδικά κανονιστικά πρότυπα που ισχύουν σε καταστάσεις συγκρούσεων. Κατά συνέπεια η εξειδίκευση των διατάξεων του δικαίου

⁴⁸ Ομοίως, § 216.

⁴⁹ Ομοίως.

⁵⁰ Ομοίως, § 219.

⁵¹ *Coard et al v. United States*, Decision, Inter American Commission of Human Rights, Case 10.951, 29 September 1999.

των ανθρωπίνων δικαιωμάτων που προστατεύουν τα άτομα σε περιοχές συγκρούσεων δεν εμποδίζουν την εφαρμογή των διατάξεων του ΔΑΔ.⁵²

Στην υπόθεση *Serrano Cruz v. El Salvador*⁵³ το Διαμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου στηρίχθηκε πάνω σε αυτή την προσέγγιση της Διαμερικανικής Επιτροπής και την εξέλιξε περισσότερο, απομακρυνόμενο από την αυστηρή εφαρμογή του *lex specialis*. Το Δικαστήριο έκρινε ότι ισχύουν τόσο το ΔΑΔ όσο και το ΔΔΑΔ κατά τις ένοπλες συγκρούσεις, ότι υπάρχει σύγκλιση των διεθνών κανόνων που προστατεύουν τα άτομα που βρίσκονται σε τέτοιες καταστάσεις και ότι οι διατάξεις του ΔΑΔ που ισχύουν στις ένοπλες συγκρούσεις δεν εμποδίζουν την εφαρμογή των κανόνων του ΔΔΑΔ.⁵⁴

Αντίστοιχη με αυτή, ήταν η άποψη του Δικαστηρίου και στην υπόθεση εκτοπισμού Αφρικανών απογόνων από την περιοχή του ποταμού Κακάρια στην Κολομβία, όπου ανέφερε ότι αν και μη διεθνούς χαρακτήρα η σύγκρουση, εντούτοις η συμπληρωματική εφαρμογή των διατάξεων και των δύο κλάδων δικαίου είναι δεδομένη.⁵⁵ Αυτή η θέση της αλληλοσυμπληρωματικότητας και όχι της αποκλειστικής εφαρμογής του ενός ή του άλλου κλάδου δικαίου επαναλαμβάνεται, με τον ένα ή τον άλλο τρόπο και σε άλλες υποθέσεις του Δικαστηρίου και προφανώς αποτελεί πεποίθησή του.

3.3. Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η πρώτη υπόθεση στην οποία το ΕΔΔΑ κλήθηκε να εξετάσει τη σχέση μεταξύ ΔΑΔ και ΔΔΑΔ ήταν η *Hassan v. The United Kingdom*.⁵⁶ Επικαλέστηκε τις προηγούμενες υποθέσεις του ΔΔ για την κατασκευή τοίχους και για την κατάσταση στο Κονγκό και παρέπεμψε σε αυτές υποστηρίζοντας ότι στη δική του απόφαση πρέπει να λάβει υπόψη και να είναι σύμφωνο με το πλαίσιο που έβαλε το ΔΔ στις υποθέσεις αυτές.⁵⁷ Έκρινε ότι όταν το ΔΑΔ έχει θεσπίσει σαφείς κανόνες οι οποίοι είναι σχετικοί με μια συγκεκριμένη κατάσταση τότε το ΔΔΑΔ οφείλει να προσαρμόζεται, στο μέτρο του δυνατού, στις α-

⁵² Ομοίως, § 42.

⁵³ *Serrano Cruz v. El-Salvador*, Preliminary Objections, Inter American Court of Human Rights, 23 November 2004.

⁵⁴ Ομοίως, § 112.

⁵⁵ *Case of the Afro-Descendant Communities Displaced from the Cacaria River Basin (Operation Genesis) v. Colombia*, Judgment, Inter American Court of Human Rights, 20 November 2013, para. 221.

⁵⁶ *Hassan v. the United Kingdom*, Judgment, App. no. 29750/09, European Court of Human Rights, 16 September 2014.

⁵⁷ Ομοίως, § 102.

παιτήσεις του ΔΑΔ.⁵⁸

Σημαντικό είναι επίσης το γεγονός ότι το Δικαστήριο υποστήριξε πως εξακολουθούν να ισχύουν οι διασφαλίσεις που θεσπίστηκαν δυνάμει της ΕΣΔΑ, παρόλο που αυτές ερμηνεύονται στο πλαίσιο των διατάξεων του ΔΑΔ. Έτσι, για παράδειγμα, επειδή στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις, το ΔΑΔ ορίζει ότι οι αποφάσεις για αναγκαστική διαμονή ή περιορισμό προσώπων θα λαμβάνονται με διαδικασία που θα ορίζει η δύναμη κατοχής,⁵⁹ το Δικαστήριο έκρινε ότι η απαίτηση αυτή είναι καταλληλότερη για την πραγματικότητα των ένοπλων συγκρούσεων παρά η απαίτηση του ΔΔΑΔ πως η εξέταση της νομιμότητας μιας σύλληψης ή κράτησης πρέπει να γίνεται από δικαστήριο.⁶⁰ Συνεπώς, θεωρήθηκε ότι το ΔΑΔ είναι αυτό που θέτει το πρωταρχικό πλαίσιο μέσα στο οποίο θα κινηθεί το Δικαστήριο, με το ΔΔΑΔ να αποτελεί το δευτερεύον πλαίσιο και να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του πρώτου. Ωστόσο, το Δικαστήριο έκρινε ότι το ΔΔΑΔ παραμένει εφαρμόσιμο και συμπληρώνει το γενικό νομικό πλαίσιο.

Από όσα είδαμε λοιπόν και τα τρία Δικαστήρια στην ουσία έχουν την ίδια προσέγγιση. Αυτό το οποίο απαιτείται είναι να προσδιοριστεί κάθε φορά ποιος κλάδος δικαίου θέτει το πρωταρχικό πλαίσιο. Αν και το λογικό είναι όταν έχουμε να εξετάσουμε μια κατάσταση που αφορά ένοπλη σύρραξη να θεωρούμε ως πρωταρχικό το ΔΑΔ και ως δευτερεύον το ΔΔΑΔ αυτό δε θα πρέπει να το θεωρούμε δεδομένο. Για παράδειγμα, στην υπόθεση *Hassan v. the United Kingdom* το δικαστήριο αποφάνθηκε ότι μόνο στο πλαίσιο μιας διεθνούς ένοπλης σύρραξης που το ΔΑΔ έχει ρητούς κανόνες σχετικούς με την κατάσταση, το ΔΔΑΔ εφαρμόζεται υπό το πρίσμα του ΔΑΔ. Επομένως στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις, όπου το ΔΑΔ δεν είναι τόσο ανεπτυγμένο, θα μπορούσε να υποστηριχθεί, ότι το πρωταρχικό πλαίσιο μπορεί να το θέτει και το ΔΔΑΔ. Στην ίδια υπόθεση επίσης το Δικαστήριο υποστήριξε ότι η προσπάθεια ενός κράτους να επικαλεστεί το ΔΑΔ για να τροποποιήσει μια διάταξη του ΔΔΑΔ, σε μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη, ίσως και να αποτελεί παρεκτροπή.⁶¹

Επίσης, πρέπει να δούμε τη σχέση μεταξύ των δύο κλάδων δικαίου και με ένα γεωγραφικό κριτήριο. Το ΔΑΔ ισχύει, σύμφωνα με τη διεθνή νομολογία,⁶² κατά τη

⁵⁸ Ομοίως, §104.

⁵⁹ ΣΓ IV 49, άρθρο 78.

⁶⁰ ΕΣΔΑ, άρθρο 5(4)

⁶¹ *Hassan v. the United Kingdom*, Judgment, App. no. 29750/09, European Court of Human Rights, 16 September 2014, § 104.

⁶² *Prosecutor v. Dusko Tadic*, Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, ICTY, IT-94-1, 2 October 1995, § 67.

διάρκεια των ένοπλων συρράξεων καθολικά, χωρίς γεωγραφικούς περιορισμούς, δηλαδή ισχύει για το σύνολο της εμπόλεμης ζώνης⁶³ και όχι μόνο για το θέατρο των επιχειρήσεων.⁶⁴ Αποφασιστικός παράγοντας είναι η ύπαρξη σχέσης ή σύνδεσης της πράξης με τη σύρραξη.⁶⁵ Έχει υποστηριχθεί η διάκριση μεταξύ δύο κατηγοριών κανόνων δικαίου, αυτών που πρέπει να συνδέονται άμεσα με τις εχθροπραξίες και άρα να περιορίζονται γεωγραφικά στην περιοχή διεξαγωγής τους, και αυτών που δεν απαιτείται να περιορίζονται κατ' αυτόν τον τρόπο.⁶⁶

Επομένως συνοψίζοντας, είναι γενικά αποδεκτό ότι το ΔΔΑΔ εξακολουθεί να εφαρμόζεται σε καταστάσεις ένοπλης σύγκρουσης. Για τον προσδιορισμό της σχέσης μεταξύ του ΔΑΔ και του ΔΔΑΔ, το αρχικό σημείο αναφοράς καθορίζεται από την ύπαρξη ή όχι ρητών κανόνων που να έχουν σχεδιαστεί για την συγκεκριμένη κατάσταση. Σε ορισμένες περιπτώσεις λοιπόν, το πρωταρχικό αυτό πλαίσιο θα είναι το ΔΑΔ, ενώ σε άλλες θα μπορεί να είναι το ΔΔΑΔ. Έτσι, το δευτερογενές πλαίσιο πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα του πρωταρχικού. Ωστόσο, και οι δύο κλάδοι δικαίου εξακολουθούν να ισχύουν και μπορούν να συμβάλλουν συμπληρωματικά στη νομική ρύθμιση μιας υπό εξέταση κατάστασης. Τέλος, η ενδεδειγμένη εφαρμογή ορισμένων κανόνων του ΔΑΔ μπορεί να περιορίζεται γεωγραφικά, κάτι το οποίο δύναται να επηρεάσει και την επιλογή του πρωτογενούς νομικού πλαισίου.

4. Προστασία των πολιτιστικών αγαθών

Για να συμπληρώσουμε το δίκαιο που έχει εφαρμογή στις ένοπλες συρράξεις πρέπει να αναφερθούμε και σε αυτό που ασχολείται με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών. Η λεηλασία ή η καταστροφή δομών με πολιτιστική σημασία είναι ένα αντικείμενο που έχει απασχολήσει από την αρχαιότητα.⁶⁷

4.1. Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907. Το Διεθνές Δίκαιο αρχίζει να ασχολείται με την προστασία των πολιτιστικών αγαθών με τις Συμβάσεις αυτές.

⁶³ Ομοίως, §69 καθώς και Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic, Judgment, Trial Chamber, ICTY, IT-96-23-T and IT-96-23/1-T, 22 February 2001, § 57.

⁶⁴ Ως θέατρο των επιχειρήσεων νοείται η περιοχή στην οποία υπάρχουν ενεργές εχθροπραξίες.

⁶⁵ Prosecutor v. Krnojelac, Judgment, Trial Chamber, ICTY, IT-97-25-T, 15 March 2002, § 51.

⁶⁶ Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, ICTY, IT-94-1, 2 October 1995, § 68, 69.

⁶⁷ Για παράδειγμα η προστασία των ιερών πόλεων την αρχαία Ελλάδα (Δελφοί, Δήλος, Δωδώνη, Ολυμπία) στις οποίες απαγορευόταν η χρήση βίας κάθε μορφής και στις οποίες μπορούσε κάποιος να αναζητήσει άσυλο.

Συγκεκριμένα διατάξεις επί του αντικειμένου αυτού βρίσκουμε στα άρθρα 27 και 56 της IVης Σύμβασης τόσο του 1899 όσο και του 1907. Το άρθρο 27, που αφορά σε πολιορκίες και βομβαρδισμούς, αναφέρει ότι, στο μέτρο του δυνατού, θα πρέπει να προφυλάσσονται κτίρια που είναι αφιερωμένα στη θρησκεία, την τέχνη, την επιστήμη ή τους φιλανθρωπικούς σκοπούς, τα μνημεία, τα νοσοκομεία και τους χώρους όπου συλλέγονται οι άρρωστοι και οι τραυματίες, υπό την προϋπόθεση όμως ότι δεν χρησιμοποιούνται για στρατιωτικούς σκοπούς.⁶⁸

Το άρθρο 56, το οποίο εφαρμόζεται σε καταστάσεις στρατιωτικής κατοχής, ορίζει ότι η ιδιοκτησία των δήμων, ιδρυμάτων που ασχολούνται με τη θρησκεία, τη φιλανθρωπία και την παιδεία, τις τέχνες και τις επιστήμες, ακόμη και όταν ανήκουν στο κράτος, θεωρούνται ιδιωτική ιδιοκτησία. Επίσης η εκ προθέσεως κατάσχεση, καταστροφή ή φθορά αυτών, των ιστορικών μνημείων, των έργων τέχνης και της επιστήμης, απαγορεύονται και πρέπει να αποτελέσουν αντικείμενο νομικών διαδικασιών.⁶⁹

4.2. Σύμβαση της Χάγης του 1954. Το κυριότερο κείμενο το οποίο δημιουργήθηκε με αποκλειστικό σκοπό του την προστασία των πολιτιστικών αγαθών κατά τη διάρκεια των πολέμων είναι η Σύμβαση της Χάγης του 1954 για την προστασία τους σε ένοπλες συγκρούσεις⁷⁰, η οποία εκδόθηκε υπό την αιγίδα της UNESCO ως απάντηση στην καταστροφή της πολιτιστικής κληρονομιάς που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου⁷¹.

Μολονότι στο προοίμιο της διευκρινίζεται ότι διέπεται από τις αρχές της Σύμβασης της Χάγης του 1899 και του 1907⁷², φαίνεται να υιοθετεί μια πιο οικουμενική προσέγγιση, προστατεύοντας κινητά ή ακίνητα μεγάλης σημασίας για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού, αρχαιολογικά μνημεία, έργα τέχνης, χειρόγραφα, βιβλία και άλλα αντικείμενα καλλιτεχνικού, ιστορικού ή αρχαιολογικού ενδιαφέροντος, καθώς και επιστημονικές συλλογές κάθε είδους.⁷³ Στο προοίμιο επίσης διευκρινίζεται ότι η βλάβη σε πολιτιστικά αγαθά που ανήκουν σε οποιονδήποτε λαό

⁶⁸ ΣΧ IV 99, άρθρο 27 και ΣΧ IV 07, άρθρο 27.

⁶⁹ ΣΧ IV 99, άρθρο 56 και ΣΧ IV 07, άρθρο 56.

⁷⁰ Σύμβαση περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει ενόπλου συρράξεως (N.1114/81).

⁷¹ Η σύμβαση έχει επικυρωθεί ευρέως. Μεταξύ αυτών των κρατών είναι και η Ελλάδα.

⁷² Οδηγούμενα από τας αρχάς αι οποίαι αφορούν εις την προστασίαν των πολιτιστικών αγαθών εις περίπτωσιν ενόπλου συρράξεως, αι οποίαι εθεσπίσθησαν εις τας συμβάσεις τής Χάγης του 1899 και 1907 και εις το Σύμφωνον της Ουάσιγκτον τής 15ης Απριλίου 1935.

⁷³ ΣΧ 54, άρθρο 1.

αποτελεί βλάβη στην πολιτιστική κληρονομιά όλης της ανθρωπότητας, αφού κάθε λαός συμβάλλει στον παγκόσμιο πολιτισμό.

Η Σύμβαση απαιτεί τη διαφύλαξη και την τήρηση αυτής της πολιτιστικής ιδιοκτησίας από τα συμβαλλόμενα κράτη, ακόμα και σε μη διεθνή ένοπλη σύρραξη, εφόσον αυτή συμβαίνει στο έδαφός τους.⁷⁴

Μαζί, ταυτόχρονα με τη Σύμβαση, υιοθετήθηκε και το Πρώτο Πρωτόκολλό της, το οποίο αναφέρεται στην προστασία των πολιτιστικών αγαθών σε περίοδο κατοχής. Το 1999 υιοθετήθηκε το Δεύτερο Πρωτόκολλό της, το οποίο συμπληρώνει και ενισχύει τις διατάξεις της Σύμβασης. Καθορίζονται αφενός αυστηρότερες κυρώσεις σε περίπτωση καταστροφής πολιτιστικών αγαθών, ενώ αφετέρου τίθεται ένα πολύ πιο ισχυρό πλαίσιο προστασίας των πολιτιστικών αγαθών, θέτοντας τα κράτη που διαθέτουν τέτοια αγαθά υπόλογα, ώστε να φροντίζουν να λαμβάνουν κάθε αναγκαίο και πρόσφορο μέτρο, από την περίοδο της ειρήνης ακόμα, για να διασφαλίζουν την προστασία τους.

5. Τυπολογία ενόπλων συρράξεων

Σε αρκετά σημεία παραπάνω έχουμε χρησιμοποιήσει τους όρους διεθνής ένοπλη σύρραξη και μη διεθνής ένοπλη σύρραξη, χωρίς να αναφερθούμε στο τι σημαίνει αυτή η διάκριση. Αυτό θα εξεταστεί στο παρόν σημείο.

Στο πλαίσιο της μεγάλης «γκάμας» ενόπλων συγκρούσεων υπάρχουν νομικές διαφορές στον τρόπο που αυτές αντιμετωπίζονται. Η φύση κάθε φορά της ένοπλης σύγκρουσης είναι αυτή που τελικά θα καθορίσει και το εφαρμοστέο δίκαιο και τη σχέση που θα έχει το ΔΑΔ με το ΔΔΑΔ.

5.1. Διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Διεθνής είναι μια ένοπλη σύρραξη η οποία πραγματοποιείται/διεξάγεται μεταξύ δύο ή και περισσότερων κρατών.

Αυτόν τον ορισμό υποστήριξε με τη νομολογία του το Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο για την πρώην Γιουγκοσλαβία (ΔΠΔΓ), όπου στην υπόθεση Tadic, αναφέρει πως μια διεθνής ένοπλη σύρραξη υφίσταται όποτε υπάρχει προσφυγή στις ΕΔ μεταξύ των κρατών.⁷⁵ Η προσφυγή στη χρήση βίας είναι μια πραγματική κατάσταση που προσδιορίζεται από τη συμπεριφορά των κρατών και των ΕΔ τους και δεν απαιτείται η προηγούμενη κήρυξη πολέμου.⁷⁶

⁷⁴ Ομοίως, άρθρο 19.

⁷⁵ Prosecutor v. Tadic, Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, ICTY, IT-94-1-A, 2 October 1995, § 70.

⁷⁶ ΣΓ 49, άρθρο 2 κοινό.

Η ύπαρξη μιας διεθνούς ένοπλης σύρραξης δεν εξαρτάται από την ένταση των συγκρούσεων, ούτε από τον αριθμό των θυμάτων τους. Αντιθέτως έχει υποστηριχθεί ότι μπορεί να θεωρείται ότι υφίσταται μια διεθνής ένοπλη σύρραξη ακόμα και αν δεν υπάρχουν συγκρούσεις, αρκεί μόνο οι ΕΔ του ενός κράτους να έχουν συλληφθεί και να κρατούνται από άλλο, ενώ η διάρκεια κράτησής τους δεν αποτελεί κατάλληλο κριτήριο για την ικανοποίηση ενός κατώτατου ορίου.

Στο σχόλιο της Διεθνούς Επιτροπής του Ερυθρού Σταυρού, το 1958, σχετικά με τις Συμβάσεις της Γενεύης υποστηρίχθηκε πως μια διαφορά που προκύπτει μεταξύ δύο κρατών και οδηγεί στην παρέμβαση των μελών των ΕΔ τους, είναι ένοπλη σύρραξη, ακόμη και αν κάποιο από τα κράτη αυτά αρνείται την ύπαρξη πολέμου. Δεν έχει να κάνει καμία διαφορά και άρα δεν εξετάζεται, το για πόσο καιρό διαρκεί η σύγκρουση, ακόμα ακόμα και αν υπάρχει σύρραξη, το μέγεθος των απωλειών, το μέγεθος των δυνάμεων που συμμετέχουν, αρκεί οι δυνάμεις του ενός μέρους να έχουν συλλάβει προσωπικό του αντιπάλου - αδιάφορος ο αριθμός τους- το οποίο να εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του Άρθρου 4.

Μια διεθνής ένοπλη σύρραξη τελειώνει όταν σταματούν οι εχθροπραξίες, χωρίς να είναι απαραίτητη η υπογραφή κάποιου είδους συμφωνίας κατάπαυσης του πυρός.

Η συμβολή του ΠΠ I 77, στον ορισμό των διεθνών ενόπλων συρράξεων γίνεται με την τέταρτη παράγραφο του πρώτου άρθρου του, με την οποία επεκτείνονται οι εμπλεκόμενοι, ώστε να συμπεριλάβουν και τους λαούς που μάχονται κατά των αποικιοκρατικών καθεστώτων, των δυνάμεων κατοχής και κατά των φυλετικών καθεστώτων, με γνώμονα ότι διεκδικούν έτσι το θεμελιώδες δικαίωμα τους στην αυτοδιάθεση.⁷⁷

5.2. Μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Για το Διεθνές δίκαιο, οι εμφύλιες συρράξεις στο εσωτερικό των κρατών, παραδοσιακά ήταν εσωτερικές τους υποθέσεις, οι οποίες ρυθμίζονταν με βάση το εθνικό δίκαιο.

Αυτό άλλαξε με την υιοθέτηση του κοινού άρθρου 3 των Συμβάσεων της Γενεύης του 1949. Σε αυτό το άρθρο ουσιαστικά τα κράτη συμφωνούν για ένα ελάχιστο, ένα κατώτατο όριο εγγυήσεων, τις οποίες δεσμεύονται να τηρούν και να σέβονται ακόμα και στις συρράξεις που δεν είναι διεθνούς χαρακτήρα.

⁷⁷ Οι μοναδικές τέτοιες περιπτώσεις που αναγνωρίζονται σήμερα είναι οι συρράξεις μεταξύ Δ. Σαχάρας/Μαρόκο και Ισραήλ/Κατεχόμενα Παλαιστινιακά Εδάφη.

Το κοινό άρθρο 3 εντούτοις δεν δίνει κάποιο σαφή ορισμό για το τι είναι οι συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα, αρκείται μόνο να αναφέρει ότι εφαρμόζεται - το άρθρο 3- σε περιπτώσεις συρράξεων μη διεθνούς χαρακτήρα, που λαμβάνουν χώρα στην επικράτεια ενός κράτους Μέρους. Επομένως με δεδομένο ότι όσες συρράξεις δεν είναι διεθνούς χαρακτήρα, είναι μη διεθνούς, είναι δυνατό να συμπεριληφθούν κάτω από τι διατάξεις του κοινού άρθρου 3 όλες οι σύγχρονες περιπτώσεις συρράξεων ανάμεσα σε κράτη και μη κρατικούς δρώντες, ακόμα και όταν αυτές δεν μένουν περιορισμένες εντός της επικράτειας του κράτους, αλλά και όταν διαπερνούν τα σύνορά του –αφού ακόμα και τότε αδυνατούν να χαρακτηριστούν ως διεθνείς.

Στο ΠΠ II 77, όπου ρυθμίζει θέματα μη διεθνών ενόπλων συρράξεων, έχει συμπεριληφθεί ένας ορισμός πιο περιοριστικός από αυτόν του 1949. Έτσι, μη διεθνείς είναι οι ένοπλες εκείνες συρράξεις οι οποίες λαμβάνουν χώρα στο έδαφος κράτους, ανάμεσα στις ΕΔ του κράτους και αντίπαλων ένοπλων δυνάμεων ή άλλων οργανωμένων ένοπλων ομάδων, που κάτω από υπεύθυνη διοίκηση ασκούν τέτοιας μορφής έλεγχο σε τμήμα του εδάφους του παραπάνω κράτους, που να τους δίνεται έτσι η δυνατότητα να ενεργούν συνεχείς και συνδυασμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις και να εφαρμόζουν το Πρωτόκολλο.⁷⁸ Αμέσως μετά, το ΠΠ II 77 βάζει έναν περιορισμό στο πεδίο εφαρμογής του αναφέροντας πως δεν θα εφαρμόζεται σε καταστάσεις εσωτερικών αναταραχών και εντάξεων όπως ταραχών, μεμονωμένων και σποραδικών πράξεων βίας και άλλων πράξεων παρόμοιας φύσεως μη θεωρουμένων ως ενόπλων συρράξεων.⁷⁹

Από τα παραπάνω γίνεται κατανοητό ότι για να χαρακτηριστεί μια κατάσταση εσωτερικής έντασης, ως μη διεθνής ένοπλη σύρραξη, θα πρέπει να συντρέχουν αθροιστικά ορισμένα ελάχιστα κριτήρια. Έτσι, θα πρέπει να υφίστανται:

α. Μια αντιπαράθεση ανάμεσα στις ΕΔ του Κράτους (κυβερνητικές δυνάμεις) και σε ένοπλες ομάδες ανταρτών (μη κυβερνητικές δυνάμεις).

β. Οι ένοπλες αυτές μη κυβερνητικές δυνάμεις/ομάδες, θα πρέπει να έχουν έναν ελάχιστο βαθμό οργάνωσης και ιεραρχίας, να είναι κάτω δηλαδή από υπεύθυνη διοίκηση.

⁷⁸ ΠΠ II 77, άρθρο 1.

⁷⁹ Ομοίως, άρθρο 2.

γ. Να ελέγχουν μέρος εδάφους που να τους δίνει τη δυνατότητα να διενεργούν συνεκτικές και αποτελεσματικές στρατιωτικές επιχειρήσεις και να εφαρμόζουν το ΠΠ II 77.

Επιπλέον, στο καταστατικό του Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ), το οποίο προβλέπει τη δίωξη των εγκλημάτων που διαπράττονται κατά τη διάρκεια μια μη διεθνούς ένοπλης σύρραξης, αναφέρεται ότι οι διατάξεις του έχουν εφαρμογή μόνο στις μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις και όχι σε συγκρούσεις ή αντιπαραθέσεις που προσομοιάζουν, αλλά όμως δεν μπορούν να χαρακτηριστούν τίποτα παραπάνω από εντάσεις.⁸⁰ Τίθενται επομένως και εδώ κριτήρια για το διαχωρισμό τους.

Το πρώτο αφορά στην ένταση των εχθροπραξιών, όπου θα πρέπει να ξεπερνά ένα ελάχιστο κατώτατο όριο. Θα πρέπει δηλαδή να είναι συλλογικές και να έχουν διάρκεια ή να είναι τόσο σφοδρές ώστε να αναγκάζουν το κράτος να χρησιμοποιήσει τις Ένοπλες και όχι τις Αστυνομικές του Δυνάμεις.⁸¹ Λαμβάνονται εδώ υπόψη πέραν των παραπάνω και το είδος του εξοπλισμού που χρησιμοποιείται (όπως όπλα, μέσα, πυρομαχικά), ο αριθμός και ο τύπος των δυνάμεων που χρησιμοποιούνται, ο αριθμός των θυμάτων, η έκταση των καταστροφών και ο αριθμός των πολιτών του κράτους που βρίσκονται εγκλωβισμένοι στο χώρο των εχθροπραξιών.

Το δεύτερο κριτήριο έχει να κάνει με την οργάνωση που έχουν αυτές οι ομάδες. Θα πρέπει να έχουν δομή διοίκησης που να προσομοιάζει με στρατιωτική, να έχουν κανόνες και μηχανισμούς επιβολής τους ώστε να μπορούν να διατηρούν τη δομή τους αυτή, να έχουν αρχηγείο, να μπορούν να προμηθεύονται, να μεταφέρουν και να διανέμουν οπλισμό, να μπορούν να σχεδιάζουν, οργανώνουν και εκτελούν στρατιωτικές επιχειρήσεις.⁸² Τέλος να μπορούν να συνάπτουν συμφωνίες για ειρήνη ή για κατάπαυση των εχθροπραξιών.⁸³

Συνοψίζοντας καταλήγουμε πως για τις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις έχουμε δύο συμβατικά κείμενα τα οποία τις ρυθμίζουν, το κοινό άρθρο 3 των ΣΓ 49 και το ΠΠ II 77. Αυτά παρουσιάζουν ορισμένες διαφοροποιήσεις, όπως:

α. Οι μη διεθνείς ένοπλες συγκρούσεις για τους σκοπούς του ΠΠ II 77 πρέπει να είναι μεταξύ των ΕΔ ενός κράτους και των ενόπλων δυνάμεων ή ομάδων αντιφρονούντων και όχι μόνο μεταξύ μη κρατικών ένοπλων ομάδων.

⁸⁰ Καταστατικό του ΔΠΔ, άρθρο 8(2)(στ)/(φ).

⁸¹ Prosecutor v. Limaj, Judgment, ICTY, IT-03- 66-T, 30 November 2005, §§ 135-170.

⁸² Prosecutor v. Tadic, Judgment, ICTY, IT-94-1-T, 7 May 1997, §§ 561-568.

⁸³ Prosecutor v. Limaj, Judgment, Trial Chamber II, ICTY, IT-03-66-T, 30 November 2005, § 90 και Prosecutor v. Haradinaj, Judgment, Trial Chamber I, ICTY, IT-04-84-T, 3 April 2008, § 60.

β. Το ΠΠ II 77 εφαρμόζεται μόνο στο έδαφος του κράτους στο οποίο λαμβάνει χώρα η διεθνής ένοπλη σύγκρουση και δεν μπορεί να είναι εξωεδαφική.

γ. Προκειμένου μια κατάσταση να αποτελέσει μη διεθνή ένοπλη σύγκρουση, στο πλαίσιο του ΠΠ II 77, μια μη κρατική ένοπλη ομάδα θα πρέπει να ασκεί έλεγχο σε ένα τμήμα της επικράτειάς του κράτους, ώστε να τους επιτρέπει αυτό να διεξάγουν συνεχείς και συνδυασμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις. Αυτή η απαίτηση δεν υπάρχει στο κοινό άρθρο 3 και δεν επιδεικνύεται πάντα από μη κρατικές ένοπλες ομάδες κατά τη διάρκεια μιας μη διεθνούς ένοπλης σύγκρουσης.

δ. Το ΠΠ II 77 αναφέρεται σε «συνεχείς και συνδυασμένες στρατιωτικές επιχειρήσεις, το οποίο υποστηρίχθηκε από ορισμένους ότι σημαίνει ότι το όριο βίας είναι υψηλότερο από αυτό που απαιτείται από το κοινό άρθρο 3.

Με βάση αυτή τη διαφοροποίηση, οι μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις μπορούν να διακριθούν σε δύο ουσιαστικά κατηγορίες. Πρώτον, σε αυτές οι οποίες ρυθμίζονται από τις διατάξεις και των δύο συμβατικών κειμένων και πρόκειται για τις κλασσικού τύπου τέτοιες συρράξεις, δηλαδή μεταξύ κρατικών, κυβερνητικών δυνάμεων και δυνάμεων ανταρτών.⁸⁴ Δεύτερον, σε αυτές που δεν μπορεί να εφαρμοστεί το ΠΠ II 77, καθώς δεν καλύπτονται τα κριτήρια που θέτει και έτσι εφαρμόζεται μόνο το κοινό άρθρο 3. Τέτοιες είναι οι συρράξεις μεταξύ αντάρτικων κινημάτων ή μεταξύ φυλών.⁸⁵ Βεβαίως η κατάσταση δεν είναι τόσο ξεκάθαρη στην περίπτωση ένοπλων ομάδων που δρουν και εκτός συνόρων ή που σχετίζονται με τρομοκρατικές ομάδες.

6. Μη κρατικοί δρώντες

Μέσα από την εξέταση των κλάδων του Διεθνούς Δικαίου που έχουν εφαρμογή στις ένοπλες συρράξεις, διαπιστώσαμε ως τώρα την ποικιλομορφία των τύπων των ενόπλων συρράξεων (διεθνείς και μη διεθνείς) και αναφερθήκαμε – χωρίς να το επισημάνουμε όμως- στην ποικιλομορφία των δρώντων αυτών των συρράξεων. Είδαμε δηλαδή ότι αυτοί μπορεί να είναι είτε τα κράτη με τις ΕΔ τους (κρατικοί δρώντες), είτε δρώντες χωρίς την κρατική ιδιότητα, οι λεγόμενοι μη κρατικοί δρώντες. Μένει τώρα να διαπιστώσουμε και να κατηγοριοποιήσουμε αυτούς τους μη κρατικούς δρώντες.

Πριν όμως το κάνουμε αυτό να επισημάνουμε κάτι γενικότερο, την αντιμετώπιση τους από το ΔΑΔ. Αυτό που συμβαίνει είναι πως το ΔΑΔ αντιμετωπίζει θεσμικά την περίπτωση που σε μια σύρραξη εμπλέκονται ΔΟ ή διασυνοριακές ένοπλες

⁸⁴ Για παράδειγμα Σουδάν/Νταρφούρ, Κονγκό, Ακτή Ελεφαντοστού.

⁸⁵ Για παράδειγμα Σομαλία.

ομάδες. Πίσω από τη δράση τους συνεχίζει να αναζητά την ύπαρξη και υποστήριξη κράτους

6.1. Διεθνείς Οργανισμοί. Πρώτη λοιπόν τέτοια οντότητα που θα πρέπει να δούμε είναι οι διεθνείς οργανισμοί. Αυτοί μπορούν να καταταμηθούν περισσότερο και να δούμε δύο κατηγορίες, τους Διακυβερνητικούς οργανισμούς και τους μη κυβερνητικούς οργανισμούς.⁸⁶

Οι πρώτοι είναι οργανισμοί που μέλη τους είναι κράτη, με πλέον σημαντικό τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών (ΟΗΕ). Ένας ακόμα αντιπροσωπευτικός οργανισμός αυτής της κατηγορίας, που θα μας απασχολήσει και στη συνέχεια είναι η Βορειοατλαντική ένωση (NATO).⁸⁷

Στη δεύτερη κατηγορία ανήκουν οι διεθνείς ιδιωτικές οργανώσεις που συγκροτούνται συνήθως από ομάδες με κοινό επιστημονικό, πολιτιστικό, πολιτικό, οικονομικό, φιλανθρωπικό, θρησκευτικό ή άλλου είδους προσανατολισμό. Αντιπροσωπευτικές περιπτώσεις οργανισμών αυτής της κατηγορίας είναι ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός, η Διεθνής Αμνηστία, η Greenpeace και άλλες.

Όπως μπορεί εύκολα να γίνει αντιληπτό, υπό το πρίσμα των ένοπλων συρράξεων, της κατοχής ειδικότερα και του δρώντα σε αυτές, μόνο οι διεθνείς διακυβερνητικοί οργανισμοί θα μας απασχολήσουν. Έως σήμερα δεν έχει συμβεί, και απ' όσο μπορεί να φανεί ούτε στο εγγύς μέλλον θα μας απασχολήσουν, ένοπλες συρράξεις με αντιμαχόμενη τη διεθνή αμνηστία ή την UNICEF. Από το σημείο αυτό, όποτε αναφερόμαστε στην παρούσα εργασία σε Διεθνείς Οργανισμούς (ΔΟ) - και δεν γίνεται κάποια ειδική μνεία - θα εννοούμε τους Διακυβερνητικούς.

Το θέμα της αναγνώρισης τους ως μέρος σε σύρραξη τέθηκε εκ των πραγμάτων με την εμπλοκή τους σε ένοπλες συρράξεις. Αυτή η εμπλοκή έγινε πάντα στα πλαίσια άσκησης των αρμοδιοτήτων τους και μέσω των κρατών μελών (κ-μ) τους. Για παράδειγμα στην εμπλοκή κ-μ του NATO στις επιχειρήσεις του Κοσόβου η γενική εντύπωση ήταν πως μέρος στη σύρραξη ήταν το ίδιο το NATO και όχι το κάθε ένα από τα κ-μ του. Να σημειωθεί βέβαια ότι όταν η (τότε) Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας προσέφυγε στο ΔΔ για τη νομιμότητα της χρήσης βίας δεν το έκανε στρεφόμενη εναντίον του NATO, αλλά εναντίον των 10 κ-μ του που είχαν λάβει μέρος στη σύρραξη.⁸⁸

⁸⁶ IGOs και NGOs: Intergovernmental Organizations και Nongovernmental Organizations.

⁸⁷ Ένωση του Βορειοατλαντικού Συμφώνου - North Atlantic Treaty Organization.

⁸⁸ Δε θα μπορούσε βέβαια να κάνει διαφορετικά αφού το ΔΔ έχει αρμοδιότητα μόνο για κράτη.

Στην περίπτωση επομένως των ΔΟ, και παρόλο που στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις τα μέρη είναι μόνο κράτη, οι διατάξεις του ΔΑΔ δεν υποχρεώνουν μόνο τα κ-μ του οργανισμού στον οποίο μετέχουν αλλά και τα όργανά του. Κατ' αναλογία στα μέλη της πολυεθνικής δύναμης του Οργανισμού που μετέχουν στις εχθροπραξίες δίνεται το καθεστώς του μαχητή (για το οποίο θα αναφερθούμε στη συνέχεια). Προς επίρρωση αυτών να αναφέρουμε και τις κατευθύνσεις-οδηγίες που έδωσε ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ για την υποχρέωση τήρησης και συμμόρφωσης στις διατάξεις του ΔΑΔ, από τις πολυεθνικές δυνάμεις του ΟΗΕ όταν αυτές μετέχουν ως μέρη σε ένοπλη σύρραξη.⁸⁹

Θα πρέπει να λάβουμε επίσης υπόψη μας ότι η υποχρέωση των ΔΟ να σέβονται το ΔΑΔ απορρέει και από την εξουσιοδότηση - εντολή που δίνεται από το ΣΑ/ΟΗΕ, μέσω των αποφάσεών του για αντιμετώπιση διαφόρων καταστάσεων που απειλούν ή διαταράσσουν τη διεθνή ειρήνη, με χρήση βίας από περιφερειακές οργανώσεις, των οποίων τα όρια εμπλοκής τους στη διαχείριση της κρίσης περιγράφονται από τις αρμοδιότητες και την αποστολή που τους δίνεται (επιβολή ειρήνης, διατήρηση ειρήνης, οικοδόμηση ειρήνης κλπ.). Έτσι είχαμε εντολές για συμμετοχή ΔΟ –μεταξύ άλλων- σε Αλβανία, Αφγανιστάν, Βοσνία, Ιράκ, Κόσοβο, Λιβύη, Σομαλία.

6.2. Εθνικοαπελευθερωτικά Κινήματα. Την εμπλοκή των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων σε ένοπλες συρράξεις και την αναγνώρισή τους ως διεθνείς, όπως είδαμε την υπαγορεύει η παράγραφος 4 του άρθρου 1 του ΠΠ Ι 77.

Σε αυτά τα κινήματα συμπεριλαμβάνονται όσοι μάχονται εναντίων αποικιοκρατικών καθεστώτων, εναντίον κατοχικών δυνάμεων και εναντίον φυλετικών καθεστώτων, καθώς θεωρείται ότι η προσφυγή τους στη βία γίνεται για την προάσπιση του θεμελιώδους δικαιώματός τους για αυτοδιάθεση, όπως αυτό περιγράφεται στο Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και στη Διακήρυξη των αρχών του διεθνούς δικαίου για τις φιλικές σχέσεις και τη συνεργασία μεταξύ των κρατών.⁹⁰ Σήμερα, όπως είπαμε, οι περιπτώσεις τέτοιων μη κρατικών δρώντων είναι πλέον ελάχιστες.⁹¹

⁸⁹ Κόφι Ανάν, Αύγουστος 1999.

⁹⁰ A/RES/2625 (XXV)/24 October 1970/Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations

⁹¹ Οπ. υποσημ. 74.

6.3. Ένοπλοι μη Κρατικοί Δρώντες. Για τις δύο παραπάνω κατηγορίες μη κρατικών δρώντων, όπως είδαμε το Διεθνές Δίκαιο ορίζει ότι η δράση τους και η συμμετοχή τους είναι στα πλαίσια διεθνών ενόπλων συρράξεων.

Η μεγάλη τώρα κατηγορία των λοιπών ένοπλων μη κρατικών δρώντων⁹² είναι αυτή που δεν συνδέει τη δράση της με διεθνείς, αλλά με μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Τα ελάχιστα χαρακτηριστικά που πρέπει να πληροί μια ένοπλη ομάδα για ενταχθεί στην κατηγορία του μη κρατικού δρώντα σε μη διεθνή ένοπλη σύρραξη τα είδαμε παραπάνω⁹³ και επομένως δε θα τα επαναλάβουμε εδώ.

Όπως αναφέραμε ήδη η μεγάλη πλέον πλειοψηφία των σύγχρονων ένοπλων συγκρούσεων διεξάγονται μεταξύ των κρατών και των ένοπλων μη κρατικών δρώντων ή μεταξύ ένοπλων μη κρατικών δρώντων (ANSAs) χωρίς τη συμμετοχή κράτους.

Όσον αφορά στο καθεστώς των ANSAs, θα εξετάσουμε ξανά τις διατάξεις του κοινού άρθρου 3 των ΣΓ 49 και του ΠΠ II 77. Από το κοινό άρθρο 3 συνάγεται ότι η εφαρμογή του στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις δεν επηρεάζει το νομικό καθεστώς των αντιμαχόμενων.⁹⁴ Το ΠΠ II 77 δεν αναφέρει τον όρο «Μέρη στη σύρραξη», αλλά ορίζει ότι «Τίποτα στο παρόν Πρωτόκολλο δεν θα αποτελεί αντικείμενο επίκλησης, που θα αποσκοπεί στο να προσβάλλει την κυριαρχία ενός Κράτους ή την ευθύνη της κυβερνήσεως να διατηρεί και να αποκαθιστά, με όλα τα νόμιμα μέσα, το νόμο και την τάξη στο Κράτος ή να προασπίζει την εθνική ενότητα και εδαφική ακεραιότητα του Κράτους».⁹⁵

Έτσι, είναι σαφές ότι η εφαρμογή του ΔΑΔ σε μια ένοπλη σύρραξη μη διεθνούς χαρακτήρα δεν τροποποιεί το νομικό καθεστώς των εμπλεκόμενων μερών. Αυτά διατηρούν το καθεστώς που είχαν και προηγουμένως, όμως προσωρινά, για όσο διαρκεί η σύρραξη στην οποία είναι μέρη, καθίστανται φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που το ΔΑΔ ορίζει.

Επιπλέον η υποχρέωση των ANSAs να εφαρμόζουν το ΔΑΔ προκύπτει κα μέσω του εθνικού δικαίου του κράτους στο έδαφος του οποίου διεξάγονται οι συρράξεις και του οποίου πολίτες είναι οι μη κρατικοί αυτοί δρώντες. Το εθνικό αυτό δίκαιο που αναφέρθηκε δεν είναι άλλο από το δίκαιο με το οποίο έχει ενσωματώσει το κράτος στην εσωτερική νομοθεσία του, τις διατάξεις του ΔΑΔ που διεθνώς έχει

⁹² ANSAs: Armed Non-State Actors.

⁹³ Ανωτέρω παράγραφος 5.2.

⁹⁴ Η εφαρμογή των ανωτέρω διατάξεων δεν θα επηρεάσει την νομικήν θέσιν των εις την σύρραξιν μετεχόντων Μερών.

⁹⁵ ΠΠ II 77, άρθρο 3, §1.

αποδεχθεί. Ανάλογη με τις συμβατικές διατάξεις είναι και η ενσωμάτωση του εθιμικού δικαίου στην εσωτερική νομοθεσία. Αυτή η de facto υποχρέωση των ANSAs να εφαρμόζουν το ΔΑΔ είναι ιδιαίτερος σημαντική και έχει μεγάλη σημασία για την προστασία των θυμάτων των συρράξεων μη διεθνούς χαρακτήρα, από τις ενέργειες και τις δράσεις των μη κρατικών δρώντων. Πόσο δε μάλλον αν αυτοί ελέγχουν ένα τμήμα του εδάφους του κράτους, στο οποίο έχουν «εγκλωβιστεί» άμαχοι.

Παρόλο που, όπως είδαμε, για τη δράση τους οι μη κρατικοί δρώντες δεσμεύονται από το ΔΑΔ, ο βαθμός στον οποίο έχουν υποχρεώσεις βάσει του ΔΑΔ, όταν είναι εμπλεκόμενο μέρος σε ένοπλη σύγκρουση, παραμένει αμφιλεγόμενος. Παρόλο που το νομικό καθεστώς που ισχύει για αυτούς είναι ασαφές, τα Ηνωμένα Έθνη έχουν γενικά αναγνωρίσει την ανάγκη να δεσμεύονται τόσο από το ΔΑΔ όσο και από το ΔΑΔ. Σε αυτήν την κατεύθυνση κινήθηκε και ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ στην έκθεσή του για την Παγκόσμια Ανθρωπιστική Σύνοδο Κορυφής του 2016. Σε αυτή τόνιζε ότι «σε μια εποχή που οι περισσότερες συγκρούσεις δεν είναι διεθνείς, είναι ζωτικής σημασίας για τους αμερόληπτους ανθρωπιστικούς φορείς να ξεκινήσουν διάλογο με τα κράτη καθώς και με τις μη κρατικές ένοπλες ομάδες για να ενισχύσουν την αποδοχή, κατανόηση και εφαρμογή των υποχρεώσεων που απορρέουν από το Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο και το Δίκαιο των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων».⁹⁶

Στο πλαίσιο αυτό και με τρόπο που προσομοιάζει με την πρακτική του Συμβουλίου Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων στα ψηφίσματά του αναφέρεται όλο και περισσότερο στις παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου από μη κρατικούς δρώντες. Σε ορισμένες μάλιστα συνεδριάσεις του υιοθέτησε ψηφίσματα που απευθύνονται άμεσα σε έναν ή περισσότερους από αυτούς. Για παράδειγμα, το ψήφισμα S-22/1 του Σεπτεμβρίου 2014 αφορούσε συγκεκριμένα το «ισλαμικό κράτος» και τις συναφείς ομάδες στο Ιράκ,⁹⁷ και το Μάιο του 2015 το ψήφισμα S-23/1 ασχολήθηκε με τη Μπόκο Χαράμ (Boko Haram)⁹⁸ και τις

⁹⁶ A/70/709/ 2 February 2016/One humanity: shared responsibility/ Report of the Secretary-General for the World Humanitarian Summit, §51.

⁹⁷ A/HRC/RES/S-22/1/3 September 2014/ The human rights situation in Iraq in the light of abuses committed by the so-called Islamic State in Iraq and the Levant and associated groups.

⁹⁸ Εξτρεμιστική ισλαμιστική τρομοκρατική οργάνωση που δρα στη βόρεια Νιγηρία ενώ έχει επιτεθεί σε περιοχές του Τσαντ, του Νίγηρα και του Καμερούν. Υπολογίζεται ότι η οργάνωση διαθέτει 6.000 με 8.000 μαχητές. Στόχος της είναι να απαγορεύσει δραστηριότητες οι οποίες έχουν σχέση με το δυτικό τρόπο ζωής, ενώ από το 2009 έχει ως στόχο να εγκαθιδρύσει στη Νιγηρία ένα ισλαμικό χαλιφάτο, ανατρέποντας την κυβέρνηση της χώρας.

επιπτώσεις της δράσης της στα πληγέντα κράτη.⁹⁹ Πολλές από τις ειδικές διαδικασίες που καθόρισε το Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων καλύπτουν επίσης τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τις παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου από τους ANSAs. Σε αυτές περιλαμβάνονται η έκθεση του ειδικού εισηγητή των Ηνωμένων Εθνών για την προαγωγή και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών κατά την καταπολέμηση της τρομοκρατίας σχετικά με τις «παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» που διαπράττονται από την ένοπλη ομάδα που είναι γνωστή ως ισλαμικό κράτος,¹⁰⁰ καθώς και η έκθεση του 2014 της εξεταστικής επιτροπής για τη Συρία με τίτλο «Κανόνας της Τρομοκρατίας: Ζώντας υπό τον ISIS στη Συρία».

Η ορολογία που χρησιμοποιείται σε αυτά τα ψηφίσματα είναι ασυνεπής. Μερικές φορές μιλούν για παραβιάσεις του ΔΑΔ και του ΔΔΑΔ και άλλες φορές μιλούν για παραβάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και παραβιάσεις του ανθρωπιστικού δικαίου.¹⁰¹ Η χρήση του όρου «παραβάση» αντί της «παραβίασης» αντικατοπτρίζει το ασαφές νομικό καθεστώς που ισχύει για τους ANSAs που εμπλέκονται σε καταστάσεις ένοπλων συγκρούσεως. Ταυτοχρόνως, επιτρέπει στο Συμβούλιο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να εξετάζει τις επιπτώσεις των δράσεων των ANSAs στα ανθρώπινα δικαιώματα, χωρίς να υιοθετεί σταθερή στάση σχετικά με το νομικό πλαίσιο που ισχύει γι' αυτούς. Ως αποτέλεσμα, η ορολογία του φαίνεται να αντικατοπτρίζει μια πολιτική επιλογή παρά μια νομική λογική.

Για μια πληρέστερη εικόνα, θα πρέπει να δούμε και τι συμβαίνει όταν η μη διεθνής ένοπλη σύρραξη δεν περιορίζεται στα όρια της επικράτειας ενός κράτους, αλλά επεκτείνεται και σε γειτονικό κράτος. Στις περιπτώσεις αυτής της διασυνοριακής δράσης ο προσδιορισμός των διατάξεων του δικαίου που εφαρμόζεται είναι πιο πολύπλοκος. Οι έννοιες του μετώπου,¹⁰² του ουδέτερου,¹⁰³ του μαχητή και του άμαχου οδηγούνται σε διαστρέβλωση.

⁹⁹ A/HRC/RES/S-23/1/21 May 2015/ Atrocities committed by the terrorist group Boko Haram and its effects on human rights in the affected States

¹⁰⁰ A/HRC/29/2/25 November 2015/ Report of the Human Rights Council on its twenty-ninth session

¹⁰¹ Οι πρωτότυποι αγγλικοί όροι είναι abuse και violation. Η απόδοσή τους στα ελληνικά έγινε από το συντάκτη.

¹⁰² Σύμφωνα με τον επίσημο σχολιασμό των ΠΠ 77 είναι «το έδαφος, η θάλασσα και ο αέρας που εμπλέκεται ή πρόκειται να εμπλακεί άμεσα σε πολεμικές επιχειρήσεις», ενώ παραδοσιακά θεωρείται ότι ταυτίζεται με την εδαφική επικράτεια του κράτους.

¹⁰³ Κράτος το οποίο δε μετέχει στις εχθροπραξίες.

6.4. Τρομοκρατικές ομάδες. Αυτή είναι μια πραγματικότητα που είναι ιδιαίτερος έντονη στον αγώνα κατά της τρομοκρατίας. Στον πόλεμο που κήρυξαν οι Ηνωμένες Πολιτείες κατά της τρομοκρατίας¹⁰⁴ οι εχθροπραξίες δεν περιορίζονται στο έδαφος ενός κράτους, αλλά εξαπλώνονται σε πολλά περισσότερα,¹⁰⁵ χωρίς μάλιστα να υπάρχει πάντα συναίνεση για τα γεωγραφικά ή τα χρονικά όρια του πολέμου.¹⁰⁶ Η ύπαρξη τρομοκρατικών θυλάκων διασυνοριακά μπορεί να εξηγεί στη βάση της λογικής την διενέργεια εχθροπραξιών στο έδαφος των κρατών που τους «φιλοξενούν», δεν νομιμοποιούν όμως αυτές τις επιθετικές πράξεις, αν δεν υπάρχει συναίνεση του κράτους «φιλοξενίας».

Η κήρυξη αυτού του πολέμου έφερε και άλλους προβληματισμούς. Ο κυριότερος είναι αν μιλάμε για μια διεθνή ένοπλη σύρραξη των ΗΠΑ και των συμμάχων τους κατά του δικτύου μη κρατικών δρώντων οι οποίοι δρουν διασυνοριακά. Η πιο σωστή προσέγγιση του ζητήματος αυτού, υποστηρίζει πως η απάντησή του βρίσκεται κάπου μεταξύ της πολιτικής και του διεθνούς δικαίου.

Από πλευράς δικαίου, το ΔΑΔ που έχει εφαρμογή σε καταστάσεις ενόπλων συρράξεων, εξετάζει τις διασυνοριακές αυτές συγκρούσεις όχι ως μια ενιαία κατάσταση, αλλά κατατάμίζει τη σύρραξη σε μικρότερες συρράξεις οι οποίες είναι γεωγραφικά περιορισμένες στο έδαφος ενός κράτους και τις αντιμετωπίζει έτσι ως μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις.

Από πολιτικής σκοπιάς η τρομοκρατία είναι παγκόσμιο ενιαίο φαινόμενο, με ασύμμετρες απειλές που απαιτεί ειδική αντιμετώπιση. Υπό αυτή τη θεώρηση οι διατάξεις του ΔΑΔ είναι παρωχημένες καθώς είναι εγκλωβισμένο στην έννοια του κράτους και σε γεωγραφικά μέτωπα, οπότε πρέπει να παραμεριστεί. Αυτό που επιζητούν είναι απεριόριστες εξουσίες για το εμπόλεμο μέρος που έχει απέναντί του μια τρομοκρατική ομάδα/οργάνωση, η οποία περνά τα σύνορα και βρίσκει καταφύγιο σε μια γειτονική χώρα και από εκεί οργανώνει τη δράση της. Ζητούν δηλαδή το ΔΑΔ να αφήσει στην άκρη τη θεμελιώδη αρχή του, της ίσης αντιμετώπισης των εμπλεκομένων σε μια ένοπλη σύρραξη.¹⁰⁷

¹⁰⁴ Al-Qaeda ή Ισλαμικό Κράτος (ISIS) και μια πληθώρα συνδεδεμένων τρομοκρατικών δικτύων, όπως η Al Shabaab (Σομαλία) και η Boko Haram.

¹⁰⁵ Αφγανιστάν, Ιράκ, Συρία, Λιβύη, Πακιστάν, Αίγυπτο, Σομαλία, Υεμένη, Μάλι, Κεντροαφρικανική Δημοκρατία.

¹⁰⁶ Παύση ενεργών εχθροπραξιών και υπογραφή γενικής συμφωνίας ειρήνης (σχολιασμός άρθρου 6 της ΣΓ IV)

¹⁰⁷ Όπως είδαμε το ΔΑΔ δεν εξετάζει το γιατί ξεκίνησε μια σύρραξη, δεν ενδιαφέρεται να δει ποιος είναι ο «καλός» και ποιος ο «κακός», αυτό είναι αντικείμενο άλλου κλάδου δικαίου. Το ΔΑΔ

Η αντιμετώπιση της «διεθνούς τρομοκρατίας» από το ΔΑΔ γίνεται παραδοσιακά μέσα από την απαγόρευση πράξεων που έχουν σκοπό να προκαλέσουν τρόμο στον άμαχο πληθυσμό. Το καινούργιο στοιχείο είναι η διασυνοριακή δράση της. Οι σύγχρονοι τρομοκράτες, ενώ δραστηριοποιούνται σε διάφορα κράτη, δεν συνδέονται με κάποιο ή κάποια από αυτά, δεν ελέγχονται από αυτά ούτε τα ελέγχουν, δεν εκπροσωπούνται από κάποια κρατική οντότητα και επομένως οι παράνομες (τρομοκρατικές) τους ενέργειες δεν είναι δυνατό να αποδοθούν σε κάποιο κράτος, σύμφωνα με την παραδοσιακή θεώρηση της διεθνούς ευθύνης. Η κατάσταση αυτή διογκώθηκε πολύ μετά την εμφάνιση του Ισλαμικού Κράτους (Χαλιφάτου) και τον έλεγχο περιοχών αρκετών κρατών.¹⁰⁸

Στην παρούσα φάση λοιπόν, συνοψίζοντας, η διασυνοριακή δράση ένοπλων μη κρατικών δρώντων, για να αντιμετωπιστεί από το ΔΑΔ πρέπει πρώτα να πληροί τα κριτήρια για να χαρακτηριστεί ως ένοπλη σύρραξη και έπειτα πρέπει να εξεταστεί κατά περιοχή. Επιπλέον πρέπει τα εμπλεκόμενα μέρη να είναι σαφώς καθορισμένα και να είναι προσδιορισμένες η έναρξη και η λήξη της σύρραξης.

7. Προστατευόμενα Πρόσωπα στο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο

Σκοπός εδώ είναι να δούμε τις τρεις βασικές κατηγορίες προστατευόμενων προσώπων σε περιοχές ενόπλων συγκρούσεων. Δε θα προχωρήσουμε σε λεπτομερή καταγραφή ούτε των κατηγοριών αυτών, ούτε των διατάξεων που τους προστατεύουν. Η παρουσίαση εδώ των προστατευόμενων προσώπων θα αναλυθεί μόνο στο βαθμό που απαιτείται για την εξέταση του θέματος της εργασίας.

7.1. Το καθεστώς του μαχητή. Ένα μεγάλο αγκάθι, που είναι σύγχρονη πρόκληση για το ΔΑΔ, ιδίως στην αντιμετώπιση των τρομοκρατών, είναι το καθεστώς του μαχητή.

Όταν κάποιος αναγνωρίζεται από το ΔΑΔ ως Μέρος σε μια ένοπλη σύρραξη, τότε αυτόματα του παραχωρούνται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που προβλέπονται για τα Μέρη σε διεθνή ή μη ένοπλη σύρραξη, όπως το καθεστώς του μαχητή ή του αιχμάλωτου πολέμου. Το αναφέραμε πιο πάνω ως σύγχρονη πρόκληση καθώς δεν είναι βέβαιο ότι τα κράτη επιθυμούν να δώσουν σε τρομοκράτες που δρουν διασυνοριακά το καθεστώς του μαχητή και του αιχμάλωτου πολέμου σε διεθνή ένοπλη σύρραξη.

ενδιαφέρεται να βάλει κανόνες στο «παιχνίδι» του πολέμου και οι «παίχτες» να παίζουν ισότιμα σεβόμενοι τους κανόνες αυτούς.

¹⁰⁸ Ιράκ, Συρία, Λιβύη, Αφγανιστάν, Σομαλία, Μάλι.

Κατά την παραδοσιακή θεώρηση του πολέμου, η έννοια του μαχητή εμφανίστηκε από την παραδοχή ότι τον πόλεμο τον κάνουν τα κράτη - για πολιτικο-στρατιωτικούς λόγους - και όχι τα άτομα.¹⁰⁹ Επομένως δικαίωμα συμμετοχής σε εχθροπραξίες δεν έχουν όλοι. Τέτοιο δικαίωμα δίνεται μόνο στους μαχητές, τα μέλη δηλαδή των ΕΔ μιας χώρας. Αυτοί είναι που μπορούν να επιτίθενται στον αντίπαλο και να αμύνονται στη δική του επίθεση για την προάσπιση της χώρας τους, σεβόμενοι πάντα βέβαια το ΔΑΔ, τις υποχρεώσεις και τους περιορισμούς που απορρέουν από τις διατάξεις του. Από αυτήν ακριβώς τη θεώρηση προκύπτει ότι οι μαχητές πρέπει να είναι καλοί γνώστες του ΔΑΔ, να σέβονται και να το εφαρμόζουν.¹¹⁰

Μαχητές λοιπόν είναι κατηγορίες προσώπων που ανήκουν στις ΕΔ και έχουν το δικαίωμα συμμετοχής σε εχθροπραξίες. Αυτές οι κατηγορίες περιλαμβάνουν τα μέλη των τακτικών ΕΔ μιας χώρας, μέλη (ειδικών) αστυνομικών δυνάμεων, μέλη εθελοντικών σωμάτων, αντιστασιακών και παραστρατιωτικών οργανώσεων. Αυτά τα μέλη θα πρέπει, για να τους αναγνωριστεί το καθεστώς του μαχητή, να έχουν συνταχθεί με τις τακτικές ΕΔ με ειδική διάταξη του κράτους τους και να πληρούν τέσσερις προϋποθέσεις:

- α. Να βρίσκονται υπό υπεύθυνη διοίκηση.
- β. Να φέρουν ειδικό, ευδιάκριτο από απόσταση, έμβλημα.
- γ. Να φέρουν φανερά τα όπλα τους.
- δ. Να συμμορφώνονται με τους νόμους και τα έθιμα του πολέμου κατά τη συμμετοχή τους σε επιχειρήσεις.¹¹¹

Το καθεστώς μαχητή μπορεί να δοθεί και σε μέλη τακτικών ένοπλων δυνάμεων μιας αρχής η οποία δεν αναγνωρίζεται από κάποιο ή κάποια Μέρη στη σύρραξη.¹¹² Αυτό συνέβη στο Αφγανιστάν όταν το 2000 όταν οι Ταλιμπάν έλεγχαν το μεγαλύτερο μέρος της χώρας,¹¹³ ενώ η νόμιμη κυβέρνηση είχε διαφύγει στο εξωτερικό.

Ειδική περίπτωση αναγνώρισης του καθεστώτος του μαχητή είναι όταν πρόκειται για πολίτες μιας μη κατεχόμενης περιοχής, οι οποίοι στη θέα του εχθρού και πιθανού κατακτητή, πιάνουν αυθόρμητα τα όπλα και υπερασπίζονται τη ζωή και την περιοχή τους. Εκ των πραγμάτων αυτοί δεν έχουν το χρόνο να οργανωθούν σε τακτικό

¹⁰⁹ Παραδόξως βέβαια, τα άτομα είναι αυτά που βιώνουν τα δεινά του πολέμου!

¹¹⁰ Αυτή η προσήλωση στο σεβασμό των κανόνων και κανονισμών, η εφαρμογή τους και η απαίτηση εφαρμογής από τους άλλους, είναι ίσως το πρώτο μάθημα στρατιωτικής ηθικής που λαμβάνουν διαχρονικά οι νεοεισερχόμενοι στις τάξεις των ΕΔ.

¹¹¹ ΣΓ III 49, άρθρο 4, §§ 1-2

¹¹² Ομοίως, § 3

¹¹³ Περίπου το 80% τη διετία 2000-2001.

στρατιωτικό σώμα, παρόλα αυτά όμως, αν κρατούν φανερά τα όπλα τους θεωρούνται μαχητές.¹¹⁴

Δε θα προχωρήσουμε σε βαθύτερη και λεπτομερέστερη ανάλυση όλων των κατηγοριών πολιτών που υπό συνθήκες δύναται να χαρακτηριστούν μαχητές,¹¹⁵ καθώς αυτό δεν έχει κάποια αξία για την επίτευξη του σκοπού της παρούσας εργασίας.

7.2. Το καθεστώς του αιχμάλωτου πολέμου. Συνδεδεμένο με το καθεστώς του μαχητή είναι και το καθεστώς του αιχμάλωτου πολέμου. Οι διατάξεις του ΔΑΔ που αναφέρονται στους αιχμαλώτους πολέμου βρίσκονται στην Τρίτη Σύμβαση της Γενεύης του 1949 και στο Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977¹¹⁶ και αφορούν μόνο τις περιπτώσεις διεθνών ενόπλων συρράξεων.

Η γενική αρχή για τον ορισμό των αιχμαλώτων πολέμου είναι πως ο μαχητής του ενός Μέρους σε σύρραξη, που θα συλληφθεί από το αντίπαλο Μέρος είναι αυτόματα αιχμάλωτος πολέμου. Αυτά που εξετάζονται κάθε φορά που έχουμε σύλληψη είναι, πρώτον, αν αυτή έγινε κατά τη διάρκεια ένοπλης σύρραξης, κηρυγμένου πολέμου, ολικής ή μερικής κατοχής και δεύτερον, αν τη στιγμή της σύλληψης ο συλληφθείς πληρούσε τις προϋποθέσεις να θεωρείται μαχητής.

Με τις διατάξεις του ΔΑΔ για τους αιχμάλωτους πολέμου αυτό που αναγνωρίζεται ουσιαστικά στους μαχητές είναι η ασυλία τους καθώς για τη συμμετοχή τους στις ένοπλες συγκρούσεις έχουν εξουσιοδοτηθεί από το κράτος τους και έτσι δεν μπορούν να κατηγορηθούν για τη συμμετοχή τους στον πόλεμο. Συνολικά πάντως το καθεστώς της αιχμαλωσίας περιγράφεται με κάθε λεπτομέρεια σε περίπου εκατό άρθρα. Αυτά έχουν να κάνουν με τις συνθήκες κράτησης, την προστασία τους από πράξεις βίας και εκφοβισμού, ανθρωπιστική μεταχείρισή τους, το σεβασμό του ατόμου και της τιμής τους, την απαγόρευση φυλάκισής τους σε κελιά ή σε απομόνωση. Η κράτησή τους επιτρέπεται μόνο σε στρατόπεδα (μακριά από τη ζώνη των εχθροπραξιών) και όχι σε φυλακές. Επίσης απαγορεύεται να βασανιστούν ή να γίνουν αποδέκτες άλλης απάνθρωπης και ταπεινωτικής μεταχείρισης.¹¹⁷

Το καθεστώς του αιχμάλωτου πολέμου δεν προβλέπεται στις διατάξεις του ΔΑΔ, για την περίπτωση ένοπλων συρράξεων μη διεθνούς χαρακτήρα όπως και για τις περιπτώσεις εσωτερικών αναταραχών και εντάσεων. Σε όλες αυτές τις καταστάσεις δεν

¹¹⁴ ΣΓ ΙΙΙ 49, άρθρο 4, § 6

¹¹⁵ Πολεμικοί ανταποκριτές, προσωπικό πολιτικής αεροπορίας, εμπορικού ναυτικού κ.α.

¹¹⁶ ΣΓ ΙΙΙ 49, άρθρο 4 και ΠΠ Ι 77, άρθρα 43 και 44.

¹¹⁷ Έχουν υποχρέωση μόνο να αναφέρουν τέσσερα προσωπικά τους στοιχεία: βαθμό, ονοματεπώνυμο, ημερομηνία γέννησης και αριθμό (στρατιωτικού) μητρώου.

υπάρχει επίσης πρόβλεψη για την τύχη των μελών των ΕΔ του κράτους που θα πέσουν στα χέρια του αντίπαλου μέρους. Έτσι δε μιλάμε για αιχμάλωτους πολέμου, αλλά για κρατούμενους, για την προστασία των οποίων εφαρμογή έχουν οι διατάξεις του κοινού άρθρου 3 των ΣΓ 49 και το άρθρο 5 του ΠΠ ΙΙ 77 που αφορά στις θεμελιώδεις εγγυήσεις για τα άτομα που στερούνται της ελευθερίας τους.

7.3. Τρομοκρατία και καθεστώς μαχητή και αιχμάλωτου πολέμου. Ανοίγουμε εδώ μια παρένθεση πριν συνεχίσουμε με τις κατηγορίες προστατευόμενων από το ΔΑΔ προσώπων για να δούμε αυτή τη σύγχρονη διάσταση του θέματος.

Παρόλο που το 2001 ο Πρόεδρος της Αμερικής κήρυξε παγκόσμιο πόλεμο κατά της τρομοκρατίας (οπότε αναγνώρισε τυπικά το καθεστώς του μαχητή σε διεθνή ένοπλη σύρραξη για τους τρομοκράτες της Al Qaida) εντούτοις στη συνέχεια αρνήθηκε την εφαρμογή των διατάξεων των ΣΓ 49 και την αναγνώριση του δικαιώματος του αιχμάλωτου πολέμου για τα συλληφθέντα μέλη της Al Qaida και των Taliban. Στην προσπάθεια των ΗΠΑ να παρακάμψουν το Διεθνές Δίκαιο νέοι όροι για να περιγράψουν την κατάσταση των κρατούμενων στο Guantanamo¹¹⁸ έκαναν την εμφάνισή τους, όροι όπως «παράνομοι μαχητές», «μη προνομιούχοι μαχητές», «μαχητές του εχθρού».

Αποτέλεσμα αυτής της πρακτικής είναι ένας μεγάλος αριθμός δικαστικών αγώνων Αφγανών και Ιρακινών κυρίως κρατουμένων κατά της αμερικανικής κυβέρνησης οι οποίοι είτε αμφισβητούν την κράτησή τους, είτε επικαλούνται το καθεστώς αιχμάλωτου πολέμου. Ενδιαφέρουσα εξέλιξη στην όλη υπόθεση είναι απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου των ΗΠΑ που υποστήριξε πως αν η αμερικανική κυβέρνηση σταματήσει να προσεγγίζει το θέμα αυθαίρετα και ακολουθήσει τις ενδεδειγμένες διαδικασίες εξέτασης του καθεστώτος των κρατουμένων δε θα υπάρξει στο μέλλον λόγος να προσφύγει κανένας κρατούμενος στην αμερικανική δικαιοσύνη.¹¹⁹

7.4. Το καθεστώς του άμαχου. Η τελευταία κατηγορία που θα δούμε είναι αυτή των άμαχων.

Ο ορισμός του άμαχου δεν είναι τίποτα περισσότερο από την απλή λογική, δηλαδή άμαχος είναι όποιος δεν είναι μαχητής. Οι άμαχοι δεν λαμβάνουν μέρος στις εχθροπραξίες και προστατεύονται. Σε περίπτωση που λάβουν μέρος σε εχθροπραξίες

¹¹⁸ και όχι μόνο εκεί.

¹¹⁹ Υπόθεση Boumedienne

χάνουν την προστασία που τους παρέχει το ΔΑΔ. Η πολυμορφία των συγκρούσεων τα τελευταία χρόνια και ο μεγάλος αριθμός πλέον εσωτερικών συγκρούσεων έχουν αλλάξει την αναλογία θυμάτων ανάμεσα σε μαχητές και άμαχους, εις βάρος των τελευταίων. Άλλη μια απόδειξη ότι οι άμαχοι έχουν ανάγκη την προστασία του ΔΑΔ.

Οι κανόνες που ρυθμίζουν την προστασία των αμάχων χωρίζονται σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία έχει να κάνει την προστασία των αμάχων από τις ενέργειες της αντίπαλης πλευράς και περιγράφονται στην ΣΓ IV 49, ενώ η δεύτερη έχει να κάνει με την προστασία των αμάχων από τις επιπτώσεις του πολέμου (των εχθροπραξιών) και περιγράφονται στις συμβάσεις της Χάγης και στο ΠΠ I 77.

Οι προβλέψεις του ΔΑΔ για την προστασία αμάχων είναι πολλές και αναφέρονται σε πολλές προσώπων. Εδώ δε θα μπούμε σε λεπτομέρειες καθώς αυτό θα το κάνουμε στο επόμενο κεφάλαιο, όπου θα εξετάσουμε την κατοχή και τα προστατευόμενα πρόσωπα σε κατεχόμενο έδαφος.

8. Η Κρατική κυριαρχία

Σε αυτή τη γενική δικαιοκή θεώρηση των ένοπλων συρράξεων αφήσαμε τελευταία για να δούμε την έννοια της κρατικής κυριαρχίας. Είδαμε ότι στις διεθνείς και στις μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις Μέρη εκτός από τα κράτη είναι και ΔΟ άλλα και ένοπλοι μη κρατικοί δρώντες.

Κρατική κυριαρχία είναι το δικαίωμα του κράτους να έχει υπέρτατη, αποκλειστική, αυτοπροσδιοριζόμενη και εξαναγκαστική εξουσία μέσα στην επικράτειά του και να μην υπόκειται σε άλλη εξουσία στο διεθνές περιβάλλον.¹²⁰ Η κρατική κυριαρχία είναι που καθιστά τη βούληση του κράτους υπέρτατη στο εσωτερικό του και στις διεθνείς του σχέσεις νομικά ισότιμη.

Η κρατική κυριαρχία είναι έννοια πρωτίστως νομική που όμως έχει πραγματικές αντιστοιχίες και συνέπειες και που προϋποθέτει την ύπαρξη κράτους. Αντίστοιχα και το κράτος είναι νομική έννοια, αλλά και πραγματικότητα. Η συνθήκη του Μοντεβιδέο¹²¹ για τα δικαιώματα και καθήκοντα των Κρατών, στο άρθρο 1, που αποτελεί πλέον εθνικό δίκαιο όσον αφορά τα κριτήρια εντοπισμού του κράτους, αναφέρει ότι: «Το Κράτος για να θεωρηθεί πρόσωπο διεθνούς δικαίου πρέπει να καλύπτει τα ακόλουθα κριτήρια: (α) ένα μόνιμο πληθυσμό, (β) ένα ορισμένο έδαφος,

¹²⁰ (Αλμπάνης, 2001)

¹²¹ Montevideo Convention on Rights and Duties of States, Seventh International Conference of American States, December 26 1933.

(γ) μία κυβέρνηση, και (δ) τη δυνατότητα να διατηρεί σχέσεις με τα άλλα κράτη».¹²² Αυτό το τελευταίο κριτήριο παραπέμπει στην αναγνώριση της έννοιας της ανεξαρτησίας, ενώ τα τρία πρώτα, που έγιναν αποδεκτά και από τις ευρωπαϊκές δυνάμεις, ανταποκρίνονται στη λεγόμενη «θεωρία των τριών στοιχείων».

Η βάση για την αρχή της κρατικής κυριαρχίας και των σύγχρονων διεθνών σχέσεων θεωρείται πως είναι οι Συνθήκες της Βεσφαλίας του 1648. Αυτές εξελίχθηκαν και συμπληρώνονται από τις αρχές της μη επέμβασης, της αμοιβαιότητας και της δεσμευτικότητας των διεθνών συνθηκών. Οι αρχές της εμπεριέχονται και στο Χάρτη ΗΕ.¹²³ Η κρατική κυριαρχία δεν είναι απόλυτη. Δεσμεύεται από το Διεθνές Δίκαιο και περιορίζεται από την οργάνωση του κόσμου, ενώ αυτοπεριορίζεται στο εσωτερικό του κράτους από το δίκαιό του.

Σήμερα η κρατική κυριαρχία έχει υποστεί αλλαγές. Η κάμψη της, γίνεται με τη βούληση των κρατών, με την οικειοθελή παραχώρηση αρμοδιοτήτων τους σε όργανα Διεθνών Οργανισμών, στο πλαίσιο της εξασφάλισης μιας αποτελεσματικής διεθνούς συνεργασίας.

¹²² The state as a person of international law should possess the following qualifications: (a) a permanent population; (b) a defined territory; (c) government; and (d) capacity to enter into relations with the other states.

¹²³ Χάρτης ΗΕ, άρθρα 2, 51 και 78.

Κεφάλαιο Δεύτερο: Η Στρατιωτική Κατοχή

Έχοντας έως τώρα προσεγγίσει γενικά τις διατάξεις του Διεθνούς Δικαίου που έχουν εφαρμογή στις ένοπλες συρράξεις θα επικεντρωθούμε στις καταστάσεις στρατιωτικής κατοχής και πως αυτές ρυθμίζονται.

1. Νομικό Ρυθμιστικό Πλαίσιο

Η αναφορά μας στο νομικό ρυθμιστικό πλαίσιο θα γίνει εστιασμένα στην κατοχή χωρίς να επαναληφθούν αυτά τα οποία έχουν ήδη αναφερθεί στο προηγούμενο κεφάλαιο, κάνοντας παράλληλα και μια σύντομη αναδρομή στην εξέλιξη του συγκεκριμένου δικαίου.¹²⁴

1.1. Ιστορική εξέλιξη του δικαίου της κατοχής. Η πρώτη προσπάθεια ρύθμισης της κατοχής έγινε κατά τον Αμερικανικό Εμφύλιο Πόλεμο (1863) από τον Francis Lieber. Πρόκειται για ένα στρατιωτικό εγχειρίδιο το οποίο κωδικοποιούσε τις αρχές και τις υποχρεώσεις στο Διεθνές Εθιμικό Δίκαιο, που αφορούσαν στη διεξαγωγή των πολεμικών συγκρούσεων. Σε αυτό η στρατιωτική κατοχή ταυτιζόταν με την κήρυξη στρατιωτικού νόμου στην κατεχόμενη περιοχή. Προέβλεπε αναστολή της αστικής και της ποινικής δικαιοσύνης, της δημόσιας διοίκησης και αντικατάστασή τους από στρατιωτικό νόμο και στρατιωτική διοίκηση αντίστοιχα. Επιπλέον η κατοχή σήμαινε αυτόματα και κατάκτηση αφού η κατέχουσα δύναμη είχε το δικαίωμα να κρατήσει το κατεχόμενο έδαφος μόνιμα ως δικό της και μπορούσε να το προσαρτήσει στα δικά της εδάφη.

Την ίδια εποχή που στην Αμερική δημιουργήθηκε ο κώδικας Lieber, στην Ευρώπη αρκετά κράτη ακολουθώντας το παράδειγμα των ΗΠΑ υιοθετούν αντίστοιχα εγχειρίδια. Λίγο αργότερα, με πρωτοβουλία της Ρωσίας, συγκαλείται Συνδιάσκεψη στις Βρυξέλες με συμμετοχή δεκαπέντε (15) κρατών, όπου υιοθετούν ένα μη δεσμευτικό κείμενο, τη «Διακήρυξη των Βρυξελών» το οποίο αφορούσε τη στρατιωτική κατοχή.

Βασική διαφορά της διακήρυξης αυτής από τον Κώδικα Lieber ήταν ότι αυτή κατοχύρωνε την εξουσία του νόμιμου κυρίαρχου, του οποίου η κυριαρχία δε χανόταν, αλλά τίθετο σε αναστολή, ενώ παράλληλα αναγνώριζε την άσκηση της εξουσίας από την κατέχουσα δύναμη. Επιπλέον επέτρεπε την αλλαγή των νόμων στο κατεχόμενο έδαφος, μόνο όμως αν αυτό ήταν αναγκαίο.

¹²⁴ Η διατύπωση αυτή μόνο πρακτικούς λόγους εξυπηρετεί και σαφώς το δίκαιο της κατοχής δεν αποτελεί (ακόμα τουλάχιστον) ξεχωριστό κλάδο δικαίου.

Την ίδια χρονιά με τη Διακήρυξη των Βρυξελλών συγκροτείται μια επιτροπή στο Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου η οποία το 1880 παρουσιάζει σε σύνοδο του Ινστιτούτου στην Οξφόρδη, μία αναθεώρηση των διατάξεων της διακήρυξης, το λεγόμενο «Εγχειρίδιο της Οξφόρδης». Σε αυτό αποκτούσε πλέον πρωταρχική σημασία η μη απώλεια της κυριαρχίας από τον κατεχόμενο, επειδή η κατέχουσα δύναμη ασκεί εξουσία και έχει τον έλεγχο μόνο χάρι στη στρατιωτική της υπεροχή. Επιπλέον το εγχειρίδιο περιείχε διατάξεις οι οποίες αφορούσαν την προστασία των ατόμων, τη δημόσια και την ιδιωτική περιουσία.

Παρόλο που τόσο η Διακήρυξη των Βρυξελλών, όσο και το Εγχειρίδιο της Οξφόρδης θεωρούνται ως οι βάσεις πάνω στις οποίες στηρίχθηκε το σημερινό δίκαιο της κατοχής, εντούτοις δεν αποτέλεσαν, όπως θα περίμενε κανείς, οδηγό για την άσκηση πολιτικής για τα κράτη της εποχής. Ας μην ξεχνάμε εξάλλου πως ήταν κείμενα μη δεσμευτικού χαρακτήρα. Παράδειγμα αυτού αποτελεί η κατοχή της Βουλγαρίας από τη Ρωσία το 1877-1878. Αν και η Ρωσία είχε δηλώσει πως θα τηρούσε, στο μέτρο του δυνατού, τις αρχές της Διακήρυξης των Βρυξελλών, εντούτοις προχώρησε σε μια ριζική, εκ βάθρων αναδιάρθρωση της δημόσιας διοίκησης της Βουλγαρίας, με πρόσχημα την ανάγκη να απαλλαγούν οι Βούλγαροι πολίτες από το προηγούμενο καθεστώς το οποίο και τους δυνάστευε.

1.2. Το Δίκαιο της Χάγης. Το επόμενο βήμα στη διαμόρφωση του δικαίου της κατοχής ήταν οι δύο συνδιασκέψεις της Χάγης του 1899 και του 1907. Υπό το πρίσμα της κατοχής, θα δούμε τη νομική τους αξία και το πεδίο εφαρμογής τους.

1.2.1. Νομική αξία. Η σύμβαση του 1899 επικυρώθηκε από σαράντα εννέα (49) κράτη, ενώ αυτή του 1907 από τριάντα πέντε (35). Από τα κράτη που επικύρωσαν τη σύμβαση του 1899, δέκα επτά (17) δεν επικύρωσαν αυτή του 1907¹²⁵ και επομένως εξακολούθησαν να δεσμεύονται από τη σύμβαση του 1899.

Οι δύο αυτές συμβάσεις σταδιακά απέκτησαν εθιμική ισχύ, κάτι το οποίο αποδείχθηκε, από το 1946, με σχετική απόφαση του Διεθνούς Στρατοδικείου της Νυρεμβέργης, όπου αναφέρει ότι «... αλλά από το 1939 αυτοί οι κανόνες που διατυπώθηκαν στη σύμβαση είχαν αναγνωριστεί από όλα τα πολιτισμένα έθνη, και αντιμετώπιζονταν σα να είναι δηλωτικοί των νόμων και των εθίμων του πολέμου...».¹²⁶

¹²⁵ Μεταξύ αυτών των κρατών είναι και η Ελλάδα.

¹²⁶ International Military Tribunal (Nuremberg) – Judgment of 1 October 1946.

Την παραπάνω απόφαση έρχεται να επιβεβαιώσει και το ΔΔ με μια σειρά αποφάσεών του,¹²⁷ δημιουργώντας έτσι ένα δεσμευτικό πλαίσιο κανόνων για όλα τα κράτη, ανεξάρτητα του αν έχουν επικυρώσει τις δύο αυτές συμβάσεις.

1.2.2. Πεδίο εφαρμογής. Το άρθρο 2, το οποίο στην ουσία του είναι κοινό και στις δύο Συμβάσεις, ορίζει πως αυτές εφαρμόζονται μόνο μεταξύ των συμβαλλόμενων δυνάμεων και μόνο αν όλοι οι εμπόλεμοι μετέχουν στις συμβάσεις.

Αυτό προφανώς έγινε προκειμένου, σε περίπτωση συγκρούσεων μεταξύ δυνάμεων που έχουν υπογράψει τις συμβάσεις και δυνάμεων που δεν το έχουν κάνει, να μη βρίσκονται οι πρώτες σε μειονεκτική θέση αφού θα είχαν την υποχρέωση να σεβαστούν το δίκαιο του πολέμου (και κατ' επέκταση και το δίκαιο της κατοχής). Πλέον όμως, λόγω του εθιμικού χαρακτήρα των συμβάσεων και της καθολικής έτσι υποχρέωσης εφαρμογής τους έχει πρακτικά ακυρωθεί η συγκεκριμένη διάταξη.

Επίσης στο άρθρο 1 των δύο συμβάσεων αναφέρεται ότι τα συμβαλλόμενα κράτη θα δώσουν οδηγίες στις κατά ξηρά στρατιωτικές τους δυνάμεις σχετικές με τις διατάξεις των συνημμένων σε αυτές κανονισμών. Την διάταξη αυτή έρχεται πλέον το άρθρο 3 της ΣΧ IV 07 να την κάνει υποχρέωση, αφού ορίζει ότι τα συμβαλλόμενα κράτη έχουν ευθύνη και για τις πράξεις που έγιναν από πρόσωπα που αποτελούν μέρος των στρατιωτικών τους δυνάμεων.

1.3. Το Δίκαιο της Γενεύης. Επόμενος καθοριστικός σταθμός, η Διάσκεψη της Γενεύης του 1949 με τις τέσσερις Συμβάσεις της. Από αυτές διατάξεις σχετικές με το δίκαιο της κατοχής είχε η τέταρτη σύμβαση, για την προστασία των αμάχων σε περίοδο πολέμου,¹²⁸ που ήρθε για να συμπληρώσει τα όσα καθόριζαν οι αντίστοιχες συμβάσεις της Χάγης.

Οι Συμβάσεις της Γενεύης εκτός του συμπληρωματικού χαρακτήρα που είχαν για τις Συμβάσεις της Χάγης επέφεραν επιπλέον και μερικές διαφοροποιήσεις σε σχέση με αυτές. Έτσι στο κοινό άρθρο 3 των ΣΓ 49, όπου αναφέρεται ότι «Εις περίπτωσιν ενόπλου συρράξεως, ουχί διεθνούς χαρακτήρος αλλ' ανακυπτούσης εντός της εδαφικής περιοχής ενός των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών, έκαστον Μέρος εις την σύρραξιν υποχρεούται να εφαρμόση τουλάχιστον τας ακόλουθους διατάξεις:...»,

¹²⁷ Ενδεικτικά: Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory opinion, International Court of Justice, 8 July 1996, §79 και Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory opinion, International Court of Justice, 9 July 2004), §89.

¹²⁸ Σύμβασις της Γενεύης, Περί προστασίας των πολιτών εν Καιρώ πολέμου, της 02 Αυγούστου 1949.

γίνεται επέκταση του ανθρωπιστικού δικαίου και στις μη διεθνείς συρράξεις, ώστε να καλυφθεί το κενό που υπήρχε και που διαπιστώθηκε κατά τον Ισπανικό εμφύλιο πόλεμο (1936-1939).¹²⁹ Επίσης στο άρθρο 4 ορίζονται πλέον ως προστατευόμενα τα πρόσωπα τα οποία οποιαδήποτε στιγμή και με οποιονδήποτε τρόπο βρίσκονται σε περίπτωση σύρραξης ή κατοχής υπό την εξουσία μέρους που μετέχει στη σύρραξη ή στη δύναμη κατοχής και του οποίου δεν αποτελούν πολίτες.¹³⁰ Υπάρχει επομένως μετατόπιση του ενδιαφέροντος των συμβάσεων από τις σχέσεις μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών στην προστασία των ατόμων από τις πράξεις - αυθαιρεσίες των εμπολέμων.

1.3.1. Νομική αξία. Την ΣΓ IV 49 τις έχουν επικυρώσει 194 κράτη, πράγμα το οποίο από μόνο του υποδηλώνει την οικουμενική αποδοχή της. Η εθιμική ισχύς της τώρα προκύπτει από σειρά αποφάσεων διεθνών δικαστηρίων όπως η απόφαση του ΔΔ στην υπόθεση της Υφαλοκρηπίδας της Βόρειας θάλασσας¹³¹ όπου εκεί αναφέρεται ότι ένας συμβατικός κανόνας μπορεί να δημιουργήσει εθιμικό αν υπάρχει μια μεγάλη και αντιπροσωπευτική συμμετοχή. Στην υπόθεση για τα πυρηνικά¹³² το ίδιο δικαστήριο είπε πως τόσο οι Συμβάσεις της Χάγης όσο και οι Συμβάσεις της Γενεύης θα πρέπει να τηρούνται από όλους επειδή αποτελούν अपαραβάτες αρχές του διεθνούς εθιμικού δικαίου.

Για το αν η ΣΓ IV 49 αποτελεί και επιτακτικό δίκαιο το ΔΔ έχει αποφύγει να πάρει θέση, ίσως επειδή τα κράτη που προσέρχονται σε αυτό είναι απρόθυμα να αναγνωρίσουν επιτακτικές υποχρεώσεις τους. Χαρακτηριστικά στην υπόθεση για τα πυρηνικά, το ΔΔ, αναφέρει ότι δεν υπάρχει λόγος να ασχοληθεί με το συγκεκριμένο θέμα.¹³³

Αντιθέτως, θέση επί του θέματος έχει λάβει το ΔΠΔΓ, το οποίο αναφέρει ότι οι περισσότεροι κανόνες του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου και ειδικότερα όσοι αναφέρονται στα εγκλήματα πολέμου, στα εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και στη γενοκτονία αποτελούν κανόνες επιτακτικού δικαίου.¹³⁴

¹²⁹ Άρθρο 3, IVη Σύμβαση της Γενεύης, 1949.

¹³⁰ Άρθρο 4, IVη Σύμβαση της Γενεύης, 1949.

¹³¹ North Sea Continental Shelf Cases, Judgment, International Court of Justice, 20 February 1969, §73.

¹³² Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory opinion, International Court of Justice, 8 July 1996, §79.

¹³³ Ομοίως, §83.

¹³⁴ Prosecutor v. Zoran Kupreckic, Mirjan Kupreckic, Vlatko Kupreckic, Drago Josipovic, Dragan Papic, Vladimir Cantic, also known as “Vlado”, Judgment, Trial Chamber, ICTY, IT-95-16-T, 14 January 2000, §520.

1.3.2. Πεδίο εφαρμογής. Το άρθρο 2 της ΣΓ IV 49 αναφέρει ότι αυτή «... θα εφαρμοσθή εις περίπτωση κεκηρυγμένου πολέμου, ή άλλης τινός ενόπλου συρράξεως ήτις ήθελεν ανακύψει μεταξύ δύο ή περισσοτέρων των Υψηλών Συμβαλλομένων Μερών, και αν έτι η εμπόλεμος κατάσταση δεν αναγνωρίζεται από τινός εξ' αυτών ...». Με δεδομένο όμως ότι πλέον η κήρυξη του πολέμου δεν αποτελεί την τυπική προϋπόθεση ώστε να επέλθουν οι νόμιμες συνέπειες μιας τέτοιας πράξης, αλλά αρκεί η ύπαρξη εχθροπραξιών για να έχουμε ένοπλη σύγκρουση και επιπλέον ότι σκοπός των ΣΓ 49 είναι η προστασία του ατόμου, προκύπτει ότι οποιαδήποτε διακρατική ένοπλη σύρραξη ρυθμίζεται από τις Συμβάσεις αυτές. Το ίδιο ισχύει και στην ακραία περίπτωση που όλοι οι εμπλεκόμενοι δεν αναγνωρίζουν το εμπόλεμο της κατάστασης. Επικουρικά λειτουργεί και το άρθρο 6 το οποίο ορίζει ότι η Σύμβαση θα εφαρμόζεται από την έναρξη οποιασδήποτε σύρραξης ή κατοχής, διεθνούς ή μη διεθνούς χαρακτήρα.

Σε σχέση με την κατοχή, παρόλο που στο άρθρο 2 αναφέρεται ότι η σύμβαση θα εφαρμόζεται μόνο στις περιπτώσεις μερικής ή ολικής κατοχής εδάφους ενός εκ των συμβαλλόμενων μερών, προκύπτει το συμπέρασμα ότι επειδή σκοπός της Σύμβασης είναι η προστασία του ατόμου, το καθεστώς της κατοχής αφορά οποιαδήποτε περιοχή ανεξάρτητα σε ποιον ανήκει πριν από την κατοχή της. Το παραπάνω έχει υποστηρίξει και το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση της κατασκευής τείχους στην κατεχόμενη Παλαιστίνη.¹³⁵

Όσον αφορά τα πρόσωπα τα οποία προστατεύονται από την ΣΓ IV 49, το άρθρο 4 αυτής αναφέρεται σε αυτό και καθορίζει ότι είναι τα πρόσωπα εκείνα τα οποία σε οποιαδήποτε στιγμή και με οποιοδήποτε τρόπο, σε περίπτωση σύρραξης ή κατοχής, βρίσκονται υπό την εξουσία μέρους που μετέχει στη σύρραξη ή στη δύναμη κατοχής και δεν αποτελούν πολίτες του. Επομένως αρχικά πρόκειται για τους πολίτες του αντιπάλου κράτους και τους πληθυσμούς που τελούν υπό κατοχή. Εκτός αυτών θα πρέπει να συνυπολογισθούν και όλοι όσοι δεν ανήκουν στις παραπάνω κατηγορίες, πλην όμως είτε βρίσκονταν στα επίμαχα εδάφη πριν την έναρξη των εχθροπραξιών ή της κατοχής, ή μεταφέρθηκαν ή μετέβησαν σε αυτά τα εδάφη μετά την έναρξή τους.

Από την προστασία της ΣΓ IV 49 εξαιρούνται κάποιες κατηγορίες προσώπων. Εξαιρούνται: (α) οι πολίτες της κατέχουσας δύναμης οι οποίοι βρίσκονται στα

¹³⁵ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory opinion, International Court of Justice, 9 July 2004, § 95.

κατεχόμενα εδάφη, εκτός αυτών που είχαν εκδιωχθεί από το κράτος τους ή το είχαν εγκαταλείψει ως πρόσφυγες,¹³⁶ (β) οι πολίτες των ουδέτερων ή συμμαχικών κρατών που βρίσκονται στην εμπόλεμη περιοχή εφόσον το κράτος τους έχει κανονική διπλωματική εκπροσώπηση με το κράτος κάτω από του οποίου την εξουσία βρίσκονται, (γ) τα πρόσωπα εκείνα που προστατεύονται από τις τρεις άλλες Συμβάσεις της Γενεύης, δηλαδή οι μη άμαχοι.

Αν και στο ίδιο άρθρο αναφέρεται ότι δεν προστατεύονται οι πολίτες κράτους το οποίο δεν δεσμεύεται από τη Σύμβαση, εν τούτοις κάτι τέτοιο δεν ισχύει καθώς όπως αναπτύχθηκε προηγουμένως η σύμβαση έχει οικουμενική αποδοχή και θέση εθιμικού δικαίου.

1.4. Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, το ΠΠ I 77¹³⁷ έχει ως αντικείμενό του την προστασία του άμαχου πληθυσμού από τις επιπτώσεις των διεθνών ενόπλων συρράξεων, ενώ το ΠΠ II 77¹³⁸ την προστασία του άμαχου πληθυσμού από τις επιπτώσεις των μη διεθνών ενόπλων συρράξεων. Από αυτά, διατάξεις που να έχουν εφαρμογή στις καταστάσεις πολεμικής κατοχής έχει μόνο το πρώτο, το οποίο και θα εξετάσουμε περαιτέρω.

1.4.1. Νομική αξία. Το ΠΠ I 77 έχει γίνει δεκτό από 170 κράτη, αλλά υπάρχει και ένας αριθμός κρατών που έχει εκφραστεί αρνητικά απέναντί του, δεν το έχει επικυρώσει και το έχει απορρίψει. Μεταξύ αυτών των κρατών είναι οι ΗΠΑ, το Ισραήλ και η Τουρκία. Αυτό σημαίνει ότι η οικουμενική απήχηση του πρωτοκόλλου δεν είναι η ίδια όπως αυτή των Συμβάσεων της Γενεύης.

Το ΔΔ παρόλο που έχει αναγνωρίσει τον εθιμικό χαρακτήρα των Συμβάσεων της Χάγης και της Γενεύης, δεν έχει κάνει το ίδιο και με το Πρωτόκολλο. Έχει υποστηρίξει, στην υπόθεση για τα πυρηνικά, ότι τα κράτη δεσμεύονται από τους κανόνες εκείνους του ΠΠ I 77 οι οποίοι, όταν υιοθετήθηκαν, ήταν απλά μια έκφραση του εθιμικού δικαίου που προϋπήρχε και επιβεβαιώθηκε στο πρώτο άρθρο του,¹³⁹ ενώ

¹³⁶ Prosecutor v. Duko Tadic, Judgment, Appeals Chamber, ICTY, IT-94-1-A, 15 July 1999, §164.

¹³⁷ Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 που αναφέρεται στην προστασία των θυμάτων των διεθνών ενόπλων συρράξεων (ΠΡΩΤΟΚΟΛΛΟ I).

¹³⁸ Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμφωνιών της Γενεύης της 12ης Αυγούστου 1949 για την Προστασία των Θυμάτων Μη Διεθνών Ένοπλων Συρράξεων.

¹³⁹ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory opinion, International Court of Justice, 8 July 1996, §84.

αντίθετη άποψη επ' αυτού εξέφρασε ο Δικαστής Coroma στην μειοψηφούσα άποφή του στην ίδια υπόθεση.¹⁴⁰

Οι εθιμικοί κανόνες οι οποίοι αφορούν στο δίκαιο της στρατιωτικής κατοχής αναφέρονται στο προοίμιο και στο άρθρο 4 του ΠΠ I 77. Συγκεκριμένα, επιβεβαιώνεται ότι οι διατάξεις των συμβάσεων της Γενεύης και του πρωτοκόλλου έχουν εφαρμογή πλήρως, σε κάθε περίπτωση και επί όλων των ατόμων που προστατεύονται, χωρίς καμία απολύτως διάκριση η οποία να εδράζεται στη φύση ή την προέλευση της ένοπλης σύγκρουσης ή στους σκοπούς που υιοθετούνται ή αποδίδονται στα εμπόλεμα μέρη.¹⁴¹ Επίσης στο άρθρο 4 αναφέρεται ότι οι Συμβάσεις της Γενεύης και το Πρωτόκολλο δε θα επηρεάζουν το νομικό καθεστώς των εμπολέμων όπως επίσης ούτε αυτές, ούτε η κατοχή εδάφους θα επηρεάζουν το νομικό καθεστώς του υπό κρίση εδάφους.¹⁴²

1.4.2. Πεδίο εφαρμογής. Στο άρθρο 1 του Πρωτοκόλλου πραγματοποιείται μια διεύρυνση του πεδίου εφαρμογής του, συμπεριλαμβάνοντας τις ένοπλες συγκρούσεις κατά τις οποίες οι λαοί μάχονται εναντίων της αποικιοκρατίας, της ξένης κατοχής και των φυλετικών καθεστώτων, ασκώντας το δικαίωμά τους για αυτοδιάθεση.¹⁴³

Στο άρθρο 3 τροποποιείται ο χρόνος έναρξης εφαρμογής των Συμβάσεων και του Πρωτοκόλλου, ώστε να συμπεριλάβει και τις παραπάνω διευρυμένες περιπτώσεις εφαρμογής τους, ενώ τροποποιείται και ο χρόνος λήξης τους, και ορίζεται με τον τερματισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων, ενώ για την περίπτωση της κατοχής με τον τερματισμό αυτής, καταργώντας έτσι τη λήξη της ένα χρόνο μετά το τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων.¹⁴⁴

1.5. Άλλες πηγές. Έκτος από το Δίκαιο της Χάγης και της Γενεύης, υπάρχουν και άλλα διεθνή κείμενα που έχουν εφαρμογή στις περιπτώσεις στρατιωτικής κατοχής. Τα κείμενα αυτά τα είδαμε στην αντίστοιχη ενότητα του προηγούμενου κεφαλαίου. Αντικείμενο αυτών των κειμένων είναι η προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η ενίσχυση της δέσμης των υποχρεώσεων των δυνάμεων κατοχής.

¹⁴⁰ Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Dissenting Opinion of Judge Coroma, International Court of Justice, 8 July 1996, 580.

¹⁴¹ ΠΠ I 77, Προοίμιο.

¹⁴² Ομοίως, άρθρο 4.

¹⁴³ Ομοίως, άρθρο 1.

¹⁴⁴ Ομοίως, άρθρο 3.

2. Ορισμός Κατοχής

Η έννοια της κατοχής άρχισε να αλλάζει μορφή με τις Συμβάσεις της Χάγης και αργότερα της Γενεύης. Σε κανένα σημείο αυτών των Συμβάσεων δεν δίνεται ένας σαφής ορισμός περί του τι είναι η κατοχή. Από τα αναφερόμενα όμως σε αυτές, και ιδίως στο άρθρο 42 της ΣΧ IV 07, μπορεί να προκύψει ένας λογικός ορισμός της, ο οποίος, αν χρησιμοποιήσουμε τη σύγχρονη ορολογία του Διεθνούς Δικαίου, λέει ότι «Κατοχή είναι η κατάσταση εκείνη στην οποία διαπιστώνεται αποτελεσματικός έλεγχος μιας Δύναμης σε έδαφος μιας άλλης, χωρίς όμως να παραβιάζεται η κυριαρχία της δεύτερης στα εδάφη αυτά».¹⁴⁵

Η κατοχή είναι μια κατάσταση προσωρινού χαρακτήρα. Κατά τη διάρκειά της, η κυριαρχία του κατεχόμενου εδάφους δε μεταβιβάζεται στη δύναμη κατοχής. Εντούτοις, αυτή πρέπει να λαμβάνει όλα τα απαραίτητα μέτρα για να αποκαταστήσει και να διασφαλίσει τη δημόσια τάξη και ασφάλεια. Δεδομένου ότι η κυριαρχία δεν περνά στην κατοχική δύναμη, απαγορεύεται η προσάρτηση του κατεχόμενου εδάφους. Επίσης η δύναμη κατοχής δεν μπορεί να αλλάξει το σύνταγμα και τους εθνικούς νόμους της κατεχόμενης επικράτειας ούτε να καταργήσει τα δικαιώματα των κατοίκων παρά μόνο στο βαθμό που επιτρέπεται από το ΔΑΔ. Μπορούν μόνο να ληφθούν νομοθετικά μέτρα για την ασφάλεια των δυνάμεων κατοχής, την τήρηση της τάξης, την ορθή διοίκηση της επικράτειας και για να μπορέσει η κατοχική δύναμη να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της για την ευημερία των κατοίκων.

3. Έναρξη Κατοχής

Ενώ σαν κατάσταση η κατοχή είναι εύκολο να γίνει αντιληπτή, εντούτοις τα ακριβή όριά της είναι δύσκολο να προσδιοριστούν. Μια πρώτη δυσκολία είναι να διαπιστωθεί ο χρόνος έναρξης μιας κατάστασης κατοχής. Η έναρξή της ορίζεται στη ΣΧ IV 07 στο άρθρο 42. Σε αυτό αναφέρεται ότι «Θεωρείται ως καταληφθείσα η χώρα, ήτις ευρίσκεται πράγματι υπό την εξουσία του πολεμίου στρατού. Η κατάλειψις εκτείνεται μόνον επί των χωρών, εφ' ων η εξουσία αυτή υφίσταται και δύναται να ενασκηθή».¹⁴⁶

Το ΔΔ στη γνωμοδότησή του για την κατασκευή τείχους στα κατεχόμενα εδάφη της Παλαιστίνης επιβεβαίωσε ότι αυτή η διάταξη αποτελεί το κριτήριο βάση του οποίου προσδιορίζεται ο χρόνος έναρξης της κατοχής.¹⁴⁷ Επομένως μόνο η παρουσία

¹⁴⁵ (Μαρούδα, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, 2015).

¹⁴⁶ IVη Σύμβαση της Χάγης, (1907), Άρθρο 42.

¹⁴⁷ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ, 9 July 2004, § 78.

εχθρικών στρατευμάτων στο έδαφος ενός κράτους δεν αποτελεί απόδειξη στρατιωτικής κατοχής, όπως επίσης το να υποστηρίζει κάποιος ότι υπάρχει στρατιωτική κατοχή επίσης δεν αρκεί από μόνο του.

Από τα παραπάνω προκύπτει ακόμα ότι η κατοχή προϋποθέτει την ύπαρξη απτών πραγματικών γεγονότων. Πρέπει δηλαδή να υπάρχει εισβολή εχθρικών στρατιωτικών δυνάμεων στο έδαφος μιας χώρας και τα στρατεύματα αυτά να είναι σε θέση να ασκήσουν αποτελεσματικό έλεγχο στο έδαφος αυτό. Έλεγχο τον οποίο είναι αδύνατο να ασκήσει το κράτος που έχει υποστεί την εισβολή στο έδαφός του. Επομένως για να προσδιοριστεί το χρονικό σημείο έναρξης μιας κατοχής θα πρέπει να εξετάζεται στην ουσία η ύπαρξη αποτελεσματικού ελέγχου από τη δύναμη κατοχής.

4. Λήξη Κατοχής

Στη ΣΧ IV 07 δεν γίνεται καμία αναφορά στο πότε λήγει μία κατοχή. Συμπερασματικά μόνο θα μπορούσε να προκύψει ότι μια κατοχή λήγει μόλις εκλείψουν οι προϋποθέσεις ύπαρξης της, δηλαδή ο αποτελεσματικός έλεγχος του κατεχόμενου εδάφους.

Στην ΣΓ IV 49 όμως υπάρχει ειδική διάταξη γι' αυτό. Στο άρθρο 6 αναφέρεται ότι «... Εις κατεχόμενας περιοχάς η εφαρμογή της παρούσης Συμβάσεως θα παύση εν έτος μετά το γενικόν τέλος των στρατιωτικών επιχειρήσεων ουχ ήττον η κατέχουσα Δύναμις θα δεσμεύεται καθ' όλην την διάρκειαν της κατοχής εάν και εφόσον η εν λόγω Δύναμις ασκεί κυβερνητικής λειτουργίας επί της εν λόγω περιοχής, υπό των διατάξεων των ακολούθων άρθρων της παρούσης Σύμβασης...».¹⁴⁸

Τις διατάξεις του άρθρου αυτού ήρθε να τροποποιήσει το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977 όπου στο άρθρο 3 αναφέρει ότι «... η εφαρμογή των Συμβάσεων και του παρόντος Πρωτοκόλλου παύει, στο έδαφος των εμπολέμων, κατά το γενικό τερματισμό των στρατιωτικών επιχειρήσεων και στην περίπτωση των κατεχομένων εδαφών, κατά τον τερματισμό της κατοχής ...».¹⁴⁹

Γενικά πάντως μια πολεμική κατοχή είναι δυνατό να λήξει με αποχώρηση των κατοχικών στρατευμάτων κατόπιν: (α) συμφωνίας ειρήνης, (β) απόφασης του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, (γ) επανέναρξης των εχθροπραξιών και απώλειας του αποτελεσματικού ελέγχου, (δ) οικεία βουλήσει.

¹⁴⁸ ΣΓ IV 49, άρθρο 6.

¹⁴⁹ ΠΠ I 77, άρθρο 3.

4.1. Με συνθήκη Ειρήνης. Μια συνθήκη ειρήνης που υπογράφεται ανάμεσα στην κατέχουσα και στην κατεχόμενη δύναμη, για να αποτελεί και τη λήξη της κατοχής θα πρέπει να ικανοποιεί τα κριτήρια που θέτει το άρθρο 42 της IVης Σύμβασης της Χάγης. Επιπλέον θα πρέπει να αναγνωρίζεται ως νομικά έγκυρη για να μπορούν να την επικαλεστούν οι εμπλεκόμενοι, να μην έρχεται δηλαδή σε αντίθεση με το άρθρο 52 της σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, που ορίζει πως «Η συνθήκη είναι άκυρος εάν η σύναψίς της επετεύχθη διά της απειλής ή χρήσεως βίας κατά παραβίασιν των αρχών του Διεθνούς Δικαίου, ως περιέχονται αύται εν τω Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών».¹⁵⁰

Περιπτώσεις λήξης της κατοχής με συνθήκη ειρήνης αποτελούν τα Δωδεκάνησα τα οποία καταλήφθηκαν από την Ιταλία το 1912 και τελικά της παραχωρήθηκαν από την Τουρκία με τη Συνθήκη της Λωζάνης το 1923, αλλά και η ισραηλινή κατοχή στη Χερσόνησο του Σινά που τερματίστηκε με τη Συνθήκη Ειρήνης μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ το 1979.

Αντίθετα η περίπτωση της κατοχής της Δυτικής Σαχάρας από το Μαρόκο δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι τερματίστηκε με την τριμερή Συμφωνία της Μαδρίτης (μεταξύ Ισπανίας, Μαρόκου και Μαυριτανίας) καθώς η συμφωνία αυτή δεν αναγνωρίζεται ως έγκυρη επειδή δε δόθηκε η δυνατότητα στους κατοίκους της περιοχής να ασκήσουν το δικαίωμά τους στην αυτοδιάθεση, δικαίωμα το οποίο τους είχε ήδη αναγνωριστεί από το Διεθνές Δικαστήριο πριν από την υπογραφή της συνθήκης της Μαδρίτης.¹⁵¹

4.2. Με απόφαση του ΣΑ/ΟΗΕ. Έως σήμερα έχει υπάρξει μόνο μία περίπτωση κατοχής η οποία έληξε με απόφαση του Συμβουλίου Ασφαλείας. Πρόκειται για την κατοχή του Ιράκ το 2003 από τις συμμαχικές δυνάμεις του Ηνωμένου Βασιλείου και των ΗΠΑ, όπου το Συμβούλιο Ασφαλείας με την απόφαση 1546/2004 όρισε ως τέλος της κατοχής την 30^η Ιουνίου 2004 και τη μετάβαση του Ιράκ σε ένα καθεστώς δημοκρατικής νομιμότητας με ανάληψη της πλήρους ευθύνης και εξουσίας απόν μια πλήρως κυρίαρχη και ανεξάρτητη μεταβατική κυβέρνηση.¹⁵²

4.3. Με επανέναρξη των Εχθροπραξιών. Οι δύο προηγούμενες περιπτώσεις λήξης της στρατιωτικής κατοχής αποτελούν ειρηνικές - ομαλές περιπτώσεις τερματισμού. Η λήξη όμως της κατοχής με επανέναρξη των εχθροπραξιών

¹⁵⁰ Σύμβαση της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών, 23 Μαΐου 1969, άρθρο 52.

¹⁵¹ Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ, 16 October 1975, §§ 70, 161 και 162.

¹⁵² S/ RES/1546 (2004)/8 June 2004/Situation between Iraq and Kuwait.

αποτελεί βίαιο τρόπο τερματισμού της. Στην περίπτωση αυτή η κατεχόμενη δύναμη αντεπιτίθεται επιτυχώς στην κατεχόμενη περιοχή ,εναντίον της κατέχουσας δύναμης με αποτέλεσμα τον κλονισμό του αποτελεσματικού ελέγχου της, τον εκδιωγμό της από την περιοχή, την αποκατάσταση της κυριαρχίας και την επιστροφή στην πρότερη κατάσταση.

Τη λήξη της γερμανικής κατοχής της Ελλάδας, κατά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, με αυτό τον τρόπο, προσπάθησαν ανεπιτυχώς να επιτύχουν τα αντάρτικα κινήματα, ακριβώς επειδή δεν κατάφεραν να αφαιρέσουν από τα γερμανικά στρατεύματα τον αποτελεσματικό έλεγχο. Αυτό έγινε αντιθέτως στο Κουβέιτ το 1991 όταν εκδιώχθηκαν οι ιρακινές κατοχικές δυνάμεις.

4.4. Με μονομερή Πράξη της Κατέχουσας Δύναμης. Πρόκειται για την οικειοθελή αποχώρηση της κατέχουσας δύναμης από τα εδάφη που κατέχει. Μια τέτοια ενέργεια υπαγορεύεται από λόγους που εξυπηρετούν αποκλειστικά τα συμφέροντα και τις επιδιώξεις της δύναμης αυτής.

Χαρακτηριστική περίπτωση, αν και επιδέχεται πολλές ενστάσεις αν αποτελεί πραγματική λήξη της κατοχής και όχι απλά διακήρυξή της, αποτελεί η κατοχή της Λωρίδας της Γάζας από το Ισραήλ. Το Σεπτέμβριο του 2005 το ισραηλινό κοινοβούλιο υπερψήφισε το Σχέδιο Απεμπλοκής του Αριέλ Σαρόν και έτσι οι Ισραηλινές δυνάμεις αποχώρησαν από την κατεχόμενη περιοχή της Γάζας.

5. Αποτελεσματικός έλεγχος

Χωρίς το κριτήριο του αποτελεσματικού ελέγχου, δεν μπορούμε να μιλάμε για κατοχή, αλλά ίσως για εισβολή. Στην εισβολή έχουμε εξελισσόμενες στρατιωτικές επιχειρήσεις, ενώ στην κατοχή έχουμε άσκηση διακυβέρνησης από τον εισβολέα, στη θέση της νόμιμης κυβέρνησης, η οποία εκδιώχθηκε. Στην περίπτωση της κατοχής ο έλεγχος που έχει επιτευχθεί από τις εχθρικές στρατιωτικές δυνάμεις είναι τέτοιος ώστε να του δίνει την δυνατότητα να διοικήσει.

Το μεγαλύτερο ίσως θολό σημείο στην έννοια του αποτελεσματικού ελέγχου είναι ο προσδιορισμός του πότε ο έλεγχος είναι επαρκής ώστε να θεωρείται αποτελεσματικός και αν μπορεί να προσδιοριστεί με αντικειμενικά κριτήρια.

Το ΔΠΔΓ στην υπόθεση Naletilic και Martinovic¹⁵³ κατέγραψε πέντε κριτήρια

¹⁵³ Prosecutor v. Mladen Naletilic, aka “Tuta” and Vinko Martinovic, aka “Stela”, Trial Chamber, ICTY, IT-98-34-T, 31 March 2003, § 217.

τα οποία θε πρέπει να πληρούνται ώστε να επιβεβαιώνεται η ύπαρξη αποτελεσματικού ελέγχου:

α. Η κατέχουσα δύναμη θα πρέπει να είναι σε θέση να υποκαταστήσει την εξουσία των κατεχόμενων αρχών, οι οποίες θα είναι ανίκανες να λειτουργήσουν δημόσια.

β. Οι εχθρικές δυνάμεις να έχουν παραδοθεί, ηττηθεί ή υποχωρήσει, και άρα τα πεδία των συγκρούσεων δεν μπορούν να θεωρηθούν ως κατεχόμενα εδάφη, ούτε όμως οι σποραδικές τοπικές αντιστάσεις, ακόμα και αν είναι επιτυχείς, δεν επηρεάζουν την πραγματικότητα της κατοχής.

γ. Η κατέχουσα δύναμη έχει επαρκείς δυνάμεις παρούσες, ή τη δυνατότητα να στείλει στρατεύματα μέσα σε εύλογο χρονικό διάστημα για να κάνει αισθητή την εξουσία της κατέχουσας δύναμης.

δ. Έχει εγκαθιδρυθεί προσωρινή διοίκηση στην περιοχή.

ε. Η κατέχουσα δύναμη έχει εκδώσει και επιβάλλει οδηγίες στον ντόπιο πληθυσμό.¹⁵⁴

Για τον προσδιορισμό του αποτελεσματικού ελέγχου, αυτό που ακολουθούν τα Διεθνή Δικαστήρια είναι η εξέταση πραγματικών περιστατικών. Εκεί που όμως φαίνεται να υπάρχει πλέον μια διαφοροποίηση μεταξύ τους είναι στο κατά πόσο η ερμηνεία τους μένει πιστή στο άρθρο 42 ή αν λαμβάνουν υπόψη τους τις αλλαγές που έχουν προκύψει μέσα από την πρακτική. Από τη στιγμή που τα κράτη ενώ αποκτούν τον έλεγχο μιας περιοχής αρνούνται να παραδεχθούν ότι είναι δυνάμεις κατοχής και δεν εγκαθιστούν άμεσα μια εύκολα προσδιορίσιμη και αναγνωρίσιμη εξουσία, τα δικαστήρια σε κάποιες περιπτώσεις ξεφεύγουν από την έννοια του αποτελεσματικού ελέγχου και τους αρκεί ο αποτελεσματικός συνολικός ή ο δυνητικός έλεγχος.

Το θέμα του αποτελεσματικού συνολικού ελέγχου το υποστήριξε το ΕΔΔΑ στην υπόθεση Λοϊζίδου¹⁵⁵ όπου έκρινε ότι και μόνο η παρουσία των πάνω από 30.000 τουρκικών στρατευμάτων επαρκεί για να ασκήσουν αποτελεσματικό συνολικό έλεγχο. Ο δυνητικός έλεγχος έχει υποστηριχθεί στην υπόθεση Naletilic και Martinovic όπου το ΔΠΔΓ υποστηρίζει ότι αρκεί «η κατέχουσα δύναμη να είναι σε θέση να υποκαταστήσει

¹⁵⁴ Ομοίως, § 217.

¹⁵⁵ *Loisidou v. Turkey*, Judgment, App. no. 15318/89, European Court of Human Rights, 18 December 1996, §§16, 52 και 56.

με τη δική της εξουσία αυτή των κατεχόμενων αρχών, που θα πρέπει να καταστούν ανίκανες να λειτουργήσουν δημοσίως». ¹⁵⁶

Θα πρέπει να σημειωθεί μια διαφοροποίηση που γίνεται με την ΣΓ IV 49. Η σύμβαση αυτή πρωτίστως ενδιαφέρεται για την προστασία των ατόμων και όχι για τις σχέσεις μεταξύ των κρατών. Σύμφωνα με τα άρθρα 2 και 6 προκύπτει ότι η ισχύς της σύμβασης αρχίζει με την έναρξη οποιασδήποτε σύρραξης ή κατοχής, ολικής ή μερικής ακόμα και αν η κατάληψη δεν αντιμετωπίσει ένοπλη αντίσταση. ¹⁵⁷ Η ΣΓ IV 49 ισχύει και εφαρμόζεται σε κάθε περίπτωση που υπάρχει επαφή ανάμεσα σε εχθρικά στρατεύματα και αμάχους άσχετα αν ισχύουν τα αναφερόμενα στο άρθρο 42 της ΣΧ IV 07, επομένως για την εφαρμογή της δεν είναι ζωτικής σημασίας η εξεύρεση του ακριβούς χρόνου έναρξης της κατοχής.

6. Τυπολογία Κατοχής

Κάτω από το γενικό όρο της στρατιωτικής κατοχής, σύμφωνα με τον Adam Roberts μπορούμε να κατατάξουμε πολλές κατηγορίες περιπτώσεων κατοχής, ¹⁵⁸ οι οποίες όμως στην ουσία αποτελούν μια τεχνητή κατηγοριοποίηση. Συγκεκριμένα ο Roberts έχει καταγράψει 17 τύπους. Το ζητούμενο για κάθε έναν από αυτούς είναι το κατά πόσο είναι δυνατό να εφαρμοστεί το δίκαιο για την κατοχή, όπως αυτό περιέχεται στις διατάξεις της ΣΧ IV 07 και της ΣΓ IV 49 ή αν τελικά διέπονται από κάποιο άλλο διεθνές καθεστώς.

Αυτοί οι τύποι κατοχής δεν είναι απαραίτητα ανεξάρτητοι μεταξύ τους. Μια κατοχή θα μπορούσε να ανήκει σε περισσότερες της μίας κατηγοριών είτε ταυτόχρονα είτε διαδοχικά (σε διαδοχικές χρονικές περιόδους). Έτσι για παράδειγμα κατά τον Α΄ ΠΠ η κατοχή της Ρηνανίας από τους συμμάχους ήταν μια πολυμερής κατοχή η οποία η οποία αρχικά υπήρξε πολεμική, στη συνέχεια κατοχή ανακωχής και τελικά ειρηνική κατοχή μετά από συγκατάθεση.

Καθώς η ανάλυση των 17 αυτών τύπων εκφεύγει του σκοπού της παρούσας εργασίας θα αρκεστούμε μόνο σε απλή απαρίθμησή τους. Σύμφωνα λοιπόν με τον Roberts οι 17 τύποι κατοχής είναι: α. Πολεμική κατοχή, β. Κατοχή ενός ουδέτερου εδάφους, γ. Κατοχή ενός συμμαχικού εδάφους, δ. Κατοχή κατόπιν ανακωχής, ε. Κατοχή μετά από παράδοση, στ. Κατοχή ένα χρόνο μετά τη λήξη των επιχειρήσεων,

¹⁵⁶ Prosecutor v. Mladen Naletilic, aka “Tuta” and Vinko Martinovic, aka “Stela”, Trial Chamber, ICTY, IT-98-34-T, 31 March 2003, § 217.

¹⁵⁷ IVη Σύμβαση της Γενεύης (1949), Άρθρα 2 και 6.

¹⁵⁸ (Roberts, What is a Military Occupation?, 1985).

ζ. Βίαη κατοχή εν καιρώ ειρήνης, η. Κατοχή εν καιρώ ειρήνης με συναίνεση - ειρηνική κατοχή, θ. Κατοχή εδάφους του οποίου η κυριότητα αμφισβητείται ή είναι αβέβαιη, ι. Κατοχή εδάφους με γηγενή διακυβέρνηση, ια. Επακόλουθη κατοχή, ιβ. Πολυμερής κατοχή, ιγ. Κατοχή από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών ή αντίστοιχες δυνάμεις, ιδ. «Κατοχή» εδάφους για το οποίο τα Ηνωμένα Έθνη είναι υπεύθυνα, ιε. Κατοχή από μη κρατική οντότητα,¹⁵⁹ ιστ. Παράνομη κατοχή, ιζ. Κατοχή επιτροπείας (κατόπιν εντολής).

7. Παρατεταμένη Πολεμική Κατοχή

Η περίπτωση της παρατεταμένης πολεμικής κατοχής θα μπορούσε να χαρακτηριστεί από κάποιους ως μια ιδιαίτερη περίπτωση, ως ένας νέος τύπος κατοχής που σχετίζεται με το χρόνο που αυτή διαρκεί ή από κάποιους άλλους ως μια παρεκτροπή της κατοχής, μια ρυθμιστική εκτροπή,¹⁶⁰ ανάλογα της οπτικής με την οποία την προσεγγίζουν. Το σίγουρο είναι πως πρόκειται για μια υπαρκτή κατάσταση της σύγχρονης μεταπολεμικής πραγματικότητας.

Ο ισχυρισμός για παρεκτροπή εδράζεται στο γεγονός της παραβίασης-υπέρβασης της προσωρινής φύσης της κατοχής. Το άρθρο 6 της ΣΓ IVης 49 αναφέρει ότι σε κατεχόμενο έδαφος η Σύμβαση παύει να ισχύει ένα έτος μετά την γενική λήξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων, ωστόσο, μετά από αυτό το χρονικό διάστημα και για όσο διαρκεί η κατοχή, η κατέχουσα δύναμη υποχρεούται να εφαρμόζει ορισμένες μόνο διατάξεις, εφόσον ασκεί κυβερνητικές λειτουργίες στην περιοχή. Τα άρθρα τα οποία παραμένουν σε ισχύ είναι σημαντικά, καλύπτοντας ζητήματα όπως η ανθρώπινη μεταχείριση των προστατευόμενων προσώπων.¹⁶¹

Η διάταξη αυτή στηριζόταν στη λογική ότι ένα χρόνο μετά το πέρας των εχθροπραξιών δεν υπήρχε λόγος για την εφαρμογή όλων των διατάξεων, ιδίως αν οι περισσότερες διοικητικές εξουσίες είχαν επιστρέψει στη νόμιμη κυβέρνηση. Το 1977 το ΠΠ I έρχεται να καταργήσει τη διάταξη αυτή. Το άρθρο 3 αναφέρει απλώς ότι «η εφαρμογή των Συμβάσεων και του παρόντος Πρωτοκόλλου παύει, στην περίπτωση των κατεχόμενων εδαφών, κατά τον τερματισμό της κατοχής».¹⁶²

Η παρατεταμένη πολεμική κατοχή αναφέρεται, όπως είπαμε, κυρίως σε καταστάσεις της σύγχρονης πραγματικότητας. Και οι λόγοι που εξηγούν την ύπαρξή

¹⁵⁹ Ο τύπος αυτός κατοχής στην ανάλυσή του αναφέρεται σε κάτι διαφορετικό από το θέμα της παρούσας εργασίας και δε θα πρέπει να συγχέεται.

¹⁶⁰ (Roberts, Prolonged military occupation: The Israeli-occupied territories since 1967, 1990).

¹⁶¹ ΣΓ IV 49, άρθρο 6.

¹⁶² ΠΠ I 77, άρθρο 3.

της είναι κυρίως πολιτικοί χωρίς ίσως καθόλου βάση δικαίου. Πρόκειται για περιπτώσεις κατοχής που έχουν χάσει το χαρακτήρα της προσωρινής κατάστασης. Δεν υπάρχει νομική θεμελίωση γι' αυτές και έχουν αναδείξει τα κενά που υπάρχουν στις Συμβάσεις της Χάγης και της Γενεύης, καθώς αυτές δημιουργήθηκαν για να ρυθμίσουν βραχύχρονες και όχι μακρόχρονες καταστάσεις. Με την παρατεταμένη διάρκειά τους αλλοιώνεται η ίδια η φύση της κατοχής. Τη μεγάλη αυτή διάρκειά είναι που χρησιμοποιούν ως επιχείρημα οι δυνάμεις κατοχής για να απορρίψουν τον όρο της πολεμικής κατοχής για την κατάσταση που έχουν δημιουργήσει και που οδηγεί σε πολιτικά τετελεσμένα. Αυτές οι περιπτώσεις συνεπάγονται σημαντικές μεταβολές στον πολιτικό βίο, την κοινωνική και οικονομική οργάνωση και στην πολιτισμική συνοχή των πληθυσμών.¹⁶³

Παρά το υφιστάμενο νομικό κενό, η διάρκεια μιας κατοχής, όσο μεγάλη και αν είναι δεν συνεπάγεται τη μη εφαρμογή του δικαίου της κατοχής, τη μη τήρηση δηλαδή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων που περιγράφονται στις διατάξεις του, παρά την επίτευξη από την κατέχουσα δύναμη παράνομων και τετελεσμένων γεγονότων. Αυτά τα γεγονότα όμως, με την πάροδο του χρόνου δημιουργούν καταστάσεις που δύσκολα μπορούν να ανατραπούν και να επανέλθουμε στην πρότερη κατάσταση.

Τέτοιου είδους κατοχή έχουμε σήμερα στη Βόρεια Κύπρο από την Τουρκία, στην Παλαιστίνη από το Ισραήλ, στο Ανατολικό Τιμόρ από την Ινδονησία και παλιότερα στη Νοτιοδυτική Αφρική (Ναμίμπια). Στην Κύπρο έχει εφαρμοστεί εποικισμός που προκάλεσε δημογραφική αλλαγή και έχει γίνει απόσχιση του βόρειου τμήματός της. Στην Παλαιστίνη επίσης έγινε εποικισμός ενώ εμποδίζεται και το δικαίωμα του παλαιστινιακού λαού για αυτοδιάθεση. Το δικαίωμα αυτό το στερήθηκε για πολλές δεκαετίες και ο πληθυσμός του Ανατολικού Τιμόρ με την προσάρτησή του στην Ινδονησία.

8. Παροχή προστασίας σε ειδικές κατηγορίες προσώπων και υπηρεσιών

Έως τώρα ασχοληθήκαμε με την κατοχή ως γεγονός, ως όρο εστιάζοντας περισσότερο στο έδαφος και στο θεωρητικό κομμάτι, χωρίς να έχουμε μπει καθόλου στο πρακτικό κομμάτι, στην πραγματικότητα που βιώνουν όσοι ζουν σε κατεχόμενο έδαφος, κάτω από την ξένη κατοχική διοίκηση. Θα το εξετάσουμε αυτό μέσα από τις διατάξεις που αφορούν στους κατεχόμενους πληθυσμούς, στα δικαιώματα και στις υποχρεώσεις κατεχόντων και κατεχόμενων.

¹⁶³ (Περράκης, Η Πολεμική Κατοχή στο Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο, 1990).

Η προστασία των προσώπων υπό κατοχή είναι αντικείμενο κυρίως της ΣΓ IV 49 και του ΠΠ I 77, όπου σε αυτές περιγράφονται αναλυτικά οι διατάξεις που την προσδιορίζουν. Οι διατάξεις αυτές συμπληρώνονται από τους κανόνες του ΔΔΑΔ. Σε αυτά τα συμβατικά κείμενα του ΔΑΔ, διάσπαρτα μέσα στα άρθρα τους, γίνεται στην ουσία ειδική μνεία για την προστασία συγκεκριμένων ειδικών κατηγοριών ατόμων και υπηρεσιών, τις βασικότερες εκ των οποίων θα δούμε παρακάτω.

8.1. Πρόσφυγες. Στη ΣΓ IV 49 αναφέρεται ότι οι πρόσφυγες θα πρέπει να αναγνωρίζονται ως ευάλωτη κατηγορία πληθυσμού και όχι ως ξένοι και εχθροί, καθώς δεν απολαμβάνουν στην ουσία της προστασίας κανενός κράτους.¹⁶⁴

Επίσης απαγορεύεται η σύλληψη, η δίωξη, η καταδίκη και η απέλαση των υπηκόων της κατέχουσας δύναμης οι οποίοι πριν την έναρξη της κατοχής είχαν καταφύγει στο κατεχόμενο έδαφος ως πρόσφυγες, με την εξαίρεση μόνο της περίπτωσης που έχουν διαπράξει αδικήματα κατά τη διάρκεια των εχθροπραξιών ή αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου για τα οποία το δίκαιο του κατεχόμενου κράτους θα δικαιολογούσε την έκδοσή τους σε καιρό ειρήνης.¹⁶⁵

Το 1977 το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο έρχεται τέλος να απονείμει πλήρες καθεστώς προστασίας σε πρόσφυγες και απάτριδες, αναθεωρώντας έτσι τις διατάξεις της IVης Σύμβασης της Γενεύης που τους παρείχε περιορισμένη προστασία.¹⁶⁶

Με τις διατάξεις αυτές είναι προφανές ότι έχουμε την υποχρέωση σεβασμού του ασύλου.

8.2. Γυναίκες. Όσον αφορά τις γυναίκες η IVη Σύμβαση της Γενεύης τους παρέχει προστασία από κάθε είδους επιθέσεις κατά της τιμής τους, αναφέροντας χαρακτηριστικά το βιασμό, την αναγκαστική πορνεία και οποιαδήποτε άλλη μορφή σεξουαλικής επίθεσης.¹⁶⁷

Αφορμή για αυτή την προστασία ήταν οι πράξεις συστηματικής και ευρείας εκμετάλλευσης της γυναικείας φύσης¹⁶⁸ κατά τον Β΄ΠΠ.¹⁶⁹ Το θέμα της προστασίας των ευάλωτων κατηγοριών άμαχου πληθυσμού σε περιπτώσεις κατοχής, επανήλθε και

¹⁶⁴ ΣΓ IV 49, άρθρο 44.

¹⁶⁵ Ομοίως, άρθρο 70.

¹⁶⁶ ΠΠ I 77, άρθρο 73.

¹⁶⁷ ΣΓ IV 49, άρθρο 27.

¹⁶⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα το πρόγραμμα “comfort women” ή ελληνιστί «γυναίκες ανακούφισης» του Ιαπωνικού στρατού, για την ικανοποίηση των ερωτικών επιθυμιών των στρατιωτών.

¹⁶⁹ (Σαρηγιαννίδης, 2011).

με τη Διακήρυξη της ΓΣ/ΟΗΕ για την προστασία των γυναικών και των παιδιών σε έκτακτη ανάγκη και σε ένοπλη σύγκρουση¹⁷⁰.

Επιπλέον με το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο αντιμετωπίζεται και το ζήτημα με τις εγκύους γυναίκες καθώς και αυτών με παιδιά εξαρτώμενα από τις ίδιες, όταν αυτές συλλαμβάνονται, κρατούνται ή φυλακίζονται, για λόγους που σχετίζονται με τη σύρραξη, θα έχουν απόλυτη προτεραιότητα ως προς την εξέταση των υποθέσεών τους. Πιθανή καταδίκη αυτών των γυναικών σε θάνατο δεν θα εκτελείται.¹⁷¹

Για την προστασία των γυναικών ας μην ξεχνάμε και το Καταστατικό του ΔΠΔ (Κατ ΔΠΔ) που εντάσσει το βιασμό, τη γενετήσια δουλεία, τον εξαναγκασμό σε πορνεία, την εγκυμοσύνη, τη στέρωση και γενικά κάθε μορφή γενετήσιας βίας στα εγκλήματα πολέμου.¹⁷² Και βέβαια την απόφαση «σταθμό» 1325 του ΣΑ/ΟΗΕ¹⁷³ η οποία εισάγει την πληρέστερη ίσως προστασία των γυναικών σε περίοδο ένοπλων συγκρούσεων.

8.3. Παιδιά. Άμεσα συνδεδεμένα με τις γυναίκες είναι τα παιδιά. Εκτός της γενικής προστασίας που τους παρέχεται ως άμαχος πληθυσμός υπάρχουν και ειδικές διατάξεις που τα προστατεύουν. Στη ΣΓ IV 49 αυτές δεν είναι συγκεντρωμένες σε κάποιο ή κάποια άρθρα αφιερωμένα αποκλειστικά στα παιδιά αλλά γίνεται συνδυασμός άρθρων που αναφέρονται στην προστασία της παιδικότητας. Το αντίθετο ισχύει με το ΠΠ I 77 όπου το άρθρο 77 τα αντιμετωπίζει ως αντικείμενο ιδιαίτερου σεβασμού, που προστατεύονται έναντι οποιασδήποτε μορφής ανάρμοστης επίθεσης ενώ τα εμπόλεμα μέρη είναι υποχρεωμένα να τους παράσχουν οποιαδήποτε μέριμνα ή βοήθεια χρειάζονται ανεξαρτήτως ηλικίας ή άλλου λόγου.¹⁷⁴

Τα σχετιζόμενα με την προστασία των παιδιών μπορούν να εξειδικευτούν σε αυτά που αναφέρονται σε παιδιά στρατιώτες, σε παιδιά που συλλαμβάνονται, κρατούνται, φυλακίζονται ή έρχονται αντιμέτωπα με τη θανατική ποινή. Επίσης υπάρχουν διατάξεις για την μετακίνηση των παιδιών και την ένωσή τους με τις οικογένειές τους, διαδικασία στην οποία εμπλέκεται και η ΔΕΕΣ.

Συγκεκριμένα τώρα, οι εμπόλεμοι καλούνται να λαμβάνουν κάθε μέτρο ώστε τα παιδιά ηλικίας κάτω από 15 ετών να μη μετέχουν άμεσα στις εχθροπραξίες και να

¹⁷⁰ A/RES/3318(XXIX)/14 Dec. 1974/Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict.

¹⁷¹ ΠΠ I 77, άρθρο 76.

¹⁷² Κατ ΔΠΔ, άρθρο 8 §2(b)(xxii).

¹⁷³ S/RES/1325 (2000)/31 October 2000/Women and Peace and Security.

¹⁷⁴ ΠΠ I 77, άρθρο 77.

μη στρατολογούνται στις Ένοπλες Δυνάμεις τους. Στην περίπτωση όμως που στρατολογούνται παιδιά ηλικίας 15 έως 18 ετών, θα πρέπει να γίνεται προσπάθεια να έχουν προτεραιότητα αυτά που είναι μεγαλύτερης ηλικίας.¹⁷⁵ Επίσης το άρθρο 51 της ΣΓ IV 49 απαγορεύει ρητά τη στρατολόγηση των προστατευόμενων προσώπων, οπότε και των παιδιών και, ως μην λησμονούμε πως, το αντίθετο, αποτελεί σοβαρή παραβίαση της Συνθήκης.¹⁷⁶

Σε περίπτωση σύλληψης, κράτησης ή φυλάκισης θα πρέπει τα παιδιά να κρατούνται ξεχωριστά από τους ενήλικες εκτός και αν βρίσκονται μαζί με τις οικογένειές τους. Επίσης δεν εκτελείται θανατική ποινή σε παιδιά ηλικίας κάτω των 18 ετών.¹⁷⁷ Παιδιά που έμειναν ορφανά ή αποκόπηκαν από τις οικογένειές τους θα τυγχάνουν ειδικής μέριμνας και προστασίας, ειδικά για τη διατροφή, τη διαμονή, την εκπαίδευση και τη θρησκευτική τους λατρεία. Επίσης θα διευκολύνονται στην μετακίνησή τους ώστε να επανενωθούν με την οικογένειά τους.¹⁷⁸

Πέραν των διατάξεων του ΔΑΔ, για την προστασία των παιδιών έχουν εφαρμογή η Σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού,¹⁷⁹ που αναφέρεται στην προστασία και την μέριμνα των παιδιών στις ένοπλες συρράξεις, αλλά και η Διακήρυξη της ΓΣ/ΟΗΕ για την προστασία των γυναικών και των παιδιών σε έκτακτη ανάγκη και ένοπλη σύγκρουση. Για την προστασία των παιδιών μαχητών έχει προχωρήσει παραπέρα το Κατ ΔΠΔ θεωρώντας εγκλήματα πολέμου εκτός της στρατολόγησης και την εθελοντική κατάταξη και την ενεργό συμμετοχή παιδιών κάτω των 15 ετών.¹⁸⁰ Το όριο βέβαια αυτό των 15 ετών έχει πλέον ανέβει στα 18 με το άρθρο 2 του προαιρετικού πρωτοκόλλου στη σύμβαση για τα δικαιώματα του παιδιού.¹⁸¹

8.4. Επανασύνδεση Οικογενειών. Το θέμα της επανασύνδεσης παιδιών με τις οικογένειές τους το είδαμε και πιο πάνω. Επιπλέον το ΔΑΔ αναφέρεται και στην επανασύνδεση διασκορπισμένων οικογενειών λόγω των συρράξεων, που οφείλουν να διευκολύνουν τα εμπόλεμα μέρη ενθαρρύνοντας μάλιστα το έργο σχετικών με το σκοπό αυτό ανθρωπιστικών οργανώσεων.

¹⁷⁵ Ομοίως.

¹⁷⁶ ΣΓ IV 49, άρθρο 147

¹⁷⁷ ΠΠ I 77, άρθρο 77.

¹⁷⁸ ΣΓ IV 49, άρθρα 24, 26 και ΠΠ I 77, άρθρο 74, 78.

¹⁷⁹ A/RES/44/25/20 Nov. 1989/Convention on the Rights of the Child.

¹⁸⁰ Κατ ΔΠΔ, άρθρο 8 §2(b)(xxvi).

¹⁸¹ A/RES/54/263/25 May 2000/Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child.

Επίσης θα πρέπει να διευκολύνουν τις έρευνες που κάνουν μέλη διασκορπισμένων οικογενειών προκειμένου να αποκαταστήσουν επαφή ή και να συναντηθούν. Τέλος, όπου και αν βρίσκονται τα άτομα έχουν το δικαίωμα να αλληλογραφούν με άλλα μέλη της οικογένειάς τους για θέματα αυστηρά προσωπικού - οικογενειακού χαρακτήρα.¹⁸²

8.5. Δημοσιογράφοι. Ειδική προστασία δίνεται και στους δημοσιογράφους που βρίσκονται σε επικίνδυνες επαγγελματικές αποστολές, εφόσον δε μετέχουν στις εχθροπραξίες. Θα πρέπει πρώτα όμως να γίνει διάκρισή τους από τους πολεμικούς ανταποκριτές, οι οποίοι δεν καλύπτονται από τις συμβάσεις που αφορούν τον άμαχο πληθυσμό αλλά από την Πη Σύμβαση της Γενεύης καθώς εξισώνονται με τους αιχμάλωτους πολέμου.¹⁸³ Οι πολεμικοί ανταποκριτές συνοδεύουν τις ένοπλες δυνάμεις (δεν ανήκουν σε αυτές) και λαμβάνουν σχετική διαπίστευση από τις αρμόδιες στρατιωτικές αρχές. Στους υπόλοιπους δημοσιογράφους, τους μη πολεμικούς ανταποκριτές δηλαδή, αναγνωρίζεται ότι είναι και αντιμετωπίζονται ως άμαχοι και μπορούν να προμηθευτούν ειδική ταυτότητα.¹⁸⁴

8.6. Υγειονομικό Προσωπικό. Αναγνωρίζοντας τον ανθρωποκεντρικό χαρακτήρα της αποστολής τους, δίνεται ειδική προστασία και στο μη μάχιμο υγειονομικό προσωπικό των εμπολέμων, αλλά και των ΜΚΟ με ανθρωπιστικό προσανατολισμό. Καθορίζεται λοιπόν ότι τους παρέχεται κάθε διαθέσιμη βοήθεια και συνδρομή για την άσκηση των καθηκόντων τους, δεν μπορούν να εξαναγκαστούν από την κατέχουσα δύναμη να δώσουν προτεραιότητα σε συγκεκριμένα πρόσωπα και δεν υποχρεούνται να εκτελέσουν καθήκοντα μη σύμφωνα με την αποστολή τους.¹⁸⁵

Σεβασμού και προστασίας λαμβάνουν και όσοι ασχολούνται με τη λειτουργία και διοίκηση των πολιτικών νοσοκομείων, όσοι εμπλέκονται στην αναζήτηση, μεταφορά και περίθαλψη τραυματιών, ασθενών, αναπήρων και λεχώνων.¹⁸⁶ Επιπλέον η κατέχουσα δύναμη έχει την υποχρέωση να διευκολύνει το έργο των εθνικών οργανώσεων του Διεθνούς Ερυθρού Σταυρού ή οποιασδήποτε άλλης μη κυβερνητικής οργάνωσης που ασχολείται με την περίθαλψη.¹⁸⁷

¹⁸² ΣΓ IV 49, άρθρα 25, 26 και ΠΠ I 77, άρθρο 73.

¹⁸³ ΣΓ III 49, άρθρο 4^A, §4

¹⁸⁴ ΠΠ I 77, άρθρα 50 & 79.

¹⁸⁵ Ομοίως, άρθρα 15, 16.

¹⁸⁶ ΣΓ IV 49, άρθρο 20.

¹⁸⁷ Ομοίως, άρθρο 63.

Το υγειονομικό προσωπικό χάνει την προστασία που του παρέχεται με αυτές τις διατάξεις, στην περίπτωση που δε θα περιοριστεί στη φύση της αποστολής του και θα επιχειρήσει την άμεση συμμετοχή του στις εχθροπραξίες.¹⁸⁸

8.7. Θρησκευτικό Προσωπικό. Άρρηκτα συνδεδεμένη με το υγειονομικό προσωπικό είναι και η περίπτωση των στρατιωτικών ιερέων.¹⁸⁹ Το ΠΠ Ι 77 επεκτείνει αυτή την προστασία που δινόταν στους στρατιωτικούς ιερείς και για το μη μάχιμο θρησκευτικό προσωπικό με σκοπό τη διασφάλιση της απρόσκοπτης και αποτελεσματικής ενάσκησης των θρησκευτικών υποχρεώσεων του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από κατοχή. Όπως και για το μη μάχιμο υγειονομικό προσωπικό έτσι και εδώ, για το θρησκευτικό προσωπικό, η προστασία που του παρέχεται διακόπτεται στην περίπτωση ενεργού συμμετοχής τους στις εχθροπραξίες.¹⁹⁰

8.8. Προσωπικό Ανθρωπιστικής Αρωγής. Το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο προβλέπει επίσης την υποχρέωση σεβασμού και προστασίας του προσωπικού που συμμετέχει σε πράξεις παροχής βοήθειας.¹⁹¹ Η προστασία αυτή ισχύει ρητά και στις περιπτώσεις κατοχής,¹⁹² όπου το προσωπικό αυτό δραστηριοποιείται μετά από σχετική έγκριση της δύναμης κατοχής.¹⁹³ Εθμικά στην προστασία αυτή συμπεριλαμβάνονται οι περιπτώσεις της παρενόχλησης, του εκφοβισμού, της παράνομης σύλληψης και κράτησης, της χρήσης σωματικής ή ψυχολογικής βίας, της ομηρίας, της απαγωγής, της κακομεταχείρισης και της προσβολής της ζωής. Κάθε μέλος αποδέκτης αποστολών αρωγής οφείλει να βοηθάει στο μέγιστο δυνατό βαθμό το προσωπικό αυτό. Οι δραστηριότητές του δε, δύναται να περιορίζονται μόνο σε περίπτωση επιτακτικής στρατιωτικής ανάγκης.¹⁹⁴

8.9. Προσωπικό Πολιτικής Άμυνας. Άλλη μια κατηγορία προσωπικού που είναι υποχρεωμένη να προστατεύει η δύναμη κατοχής είναι οι άμαχες οργανώσεις πολιτικής άμυνας και επιπλέον υποχρεούται να διευκολύνει το έργο τους.¹⁹⁵

Αποστολή τους είναι η εκτέλεση ενός ευρέως φάσματος έργων για την προστασία των αμάχων από τις άμεσες συνέπειες των εχθροπραξιών και των καταστροφών και η δημιουργία των αναγκαίων συνθηκών για την επιβίωσή τους. Η

¹⁸⁸ ΠΠ Ι 77, άρθρο 13

¹⁸⁹ ΣΓ Ι 49, άρθρο 24 και ΣΓ ΙΙ 49, άρθρο 36.

¹⁹⁰ ΠΠ Ι 77, άρθρα 13 & 15.

¹⁹¹ Ομοίως, άρθρο 71.

¹⁹² Ομοίως, άρθρο 69.

¹⁹³ Ομοίως, άρθρο 71.

¹⁹⁴ Ομοίως.

¹⁹⁵ Ομοίως, άρθρα 63-67.

δύναμη κατοχής, το μοναδικό δικαίωμα περιορισμού που έχει πάνω σε αυτό το προσωπικό είναι ότι δύναται, για λόγους ασφαλείας, να τους αφοπλίζει.¹⁹⁶ Η προστασία αυτή σταματάει στην περίπτωση που το προσωπικό της πολιτικής προστασίας ενεργήσει καθ' υπέρβαση του άρθρου 61 του ΠΠ I 77 και στην περίπτωση που θα διαπράξουν ενέργειες επιβλαβείς στον εχθρό ή χρησιμοποιηθούν για τη διάπραξη τέτοιων ενεργειών πέρα από τα καθήκοντά τους.¹⁹⁷

8.10. Μετατόπιση Πολιτών. Στην ΣΓ IV 49 τέλος απαγορεύεται ρητά η μετατόπιση πολιτών από την κατέχουσα δύναμη, καθώς απαγορεύει την υποχρεωτική ατομική ή ομαδική μεταφορά ή και εξορία των προστατευόμενων προσώπων έξω από την κατεχόμενη περιοχή για οποιονδήποτε λόγο. Ακόμα και σε περίπτωση εκκένωσης μιας περιοχής, τα μετακινούμενα προστατευόμενα μέρη απαγορεύεται να μεταφερθούν εκτός του κατεχόμενου εδάφους εκτός κι αν αυτό δεν είναι δυνατό να αποφευχθεί. Με τη λήξη των εχθροπραξιών ο πληθυσμός που εκκενώθηκε θα πρέπει να επιστρέψει στις εστίες του.¹⁹⁸

9. Υποχρεώσεις και Δικαιώματα-Εξουσίες της δύναμης κατοχής

9.1. Υποχρεώσεις και Δικαιώματα. Είδαμε προηγουμένως τις υποχρεώσεις που έχει μια δύναμη κατοχής ως προς την προστασία συγκεκριμένων ομάδων πληθυσμού που βρίσκονται και ζουν στα κατεχόμενα εδάφη. Αυτές δεν είναι οι μοναδικές υποχρεώσεις των δυνάμεων κατοχής και επίσης δεν έχουν το δικαίωμα να τις αρνηθούν ή να τις αποποιηθούν κρυβόμενες πίσω από οποιαδήποτε δικαιολογία ή ακόμα ακόμα και πίσω από κυβερνήσεις μαριονέτες.¹⁹⁹

Οι δυνάμεις κατοχής έχουν την υποχρέωση να διασφαλίζουν τη δημόσια τάξη, τη δημόσια ζωή, να σέβονται και να εξασφαλίσουν το σεβασμό στο εσωτερικό δίκαιο του κράτους που κατέλαβαν.²⁰⁰ Έχουν δικαίωμα - υποχρέωση να το τροποποιήσουν μόνο στο βαθμό που απαιτείται ώστε να μην έρχεται σε σύγκρουση, αλλά αντιθέτως να είναι σύμφωνο, με το Διεθνές Δίκαιο. Πρέπει να σέβονται το ΔΑΔ και το ΔΔΑΔ²⁰¹ και να εξασφαλίζουν ότι αυτό γίνεται και από τους τοπικούς δικαστές, έχοντας λάβει, εννοείται, όλα τα μετρά για τη σωστή λειτουργία της δικαιοσύνης.

¹⁹⁶ Ομοίως, άρθρο 63.

¹⁹⁷ Ομοίως, άρθρο 65.

¹⁹⁸ ΣΓ IV 49, άρθρο 49.

¹⁹⁹ *Loisidou v. Turkey*, Judgment, App. no. 15318/89, ECHR, 18 December 1996, §52.

²⁰⁰ ΣΧ IV 07, άρθρο 43 και ΣΓ IV 49, άρθρο 64.

²⁰¹ *Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, Judgment, ICJ, 19 December 2005, §178.

Υποχρέωσή τους επίσης είναι η εξασφάλιση της δημόσιας παιδείας και η προστασία της εκπαίδευσης στην οποία θα πρέπει να έχουν πρόσβαση τα παιδιά στα κατεχόμενα εδάφη. Θα πρέπει η δύναμη κατοχής να έρχεται σε συνεργασία με τις τοπικές εκπαιδευτικές αρχές ώστε να διευκολύνει τη σωστή λειτουργία των δομών εκπαίδευσης.²⁰²

Αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα το δικαίωμα του πληθυσμού στη μετακίνηση και στην επικοινωνία, η οποία σήμερα βεβαίως δεν αφορά μόνο την ανταλλαγή επιστολών. Πέραν αυτών, σημαντικά και σπουδαία για τον άνθρωπο, που πρέπει να του τα διασφαλίζει η δύναμη κατοχής είναι το δικαίωμα στην απασχόληση, στην ιδιοκτησία, στην κατοικία και την περιουσία.

Υποχρέωση επίσης των κατοχικών δυνάμεων είναι η προστασία του φυσικού περιβάλλοντος²⁰³ και των εγγειοβελτιωτικών έργων και εγκαταστάσεων.²⁰⁴ Η καταστροφή των τελευταίων απαγορεύεται, ακόμα και αν αυτά χρησιμοποιούνται για στρατιωτικούς σκοπούς από αντιμαχόμενους τη δύναμη κατοχής, εφόσον η καταστροφή τους αυτή θα ενέχει κίνδυνο για τη ζωή αμάχων, όπως για παράδειγμα ένα εργοστάσιο παραγωγής πυρηνικής ενέργειας.²⁰⁵

Στην ΣΓ IV 49, στο άρθρο 55, αναφέρεται ότι η κατέχουσα δύναμη έχει καθήκον, στο μέτρο των δυνατοτήτων της, να εξασφαλίσει τον εφοδιασμό του πληθυσμού σε τρόφιμα και ιατρικά είδη. Ειδικά αν οι πόροι του κατεχόμενου εδάφους είναι ανεπαρκείς είναι υποχρεωμένη να εισαγάγει αυτά τα αγαθά όπως και κάθε άλλο αναγκαίο υλικό.²⁰⁶ Αυτή τη διάταξη έρχεται να τη διευρύνει το άρθρο 69 του ΠΠ I 77 και να συμπεριλάβει το ρουχισμό, το κατάλυμα, τα μέσα προστασίας και άλλα εφόδια απαραίτητα για την επιβίωση του αστικού πληθυσμού στην κατεχόμενη περιοχή.²⁰⁷ Εξασφαλίζει, επομένως πως η δύναμη που κατέχει μια περιοχή θα σεβαστεί και θα ικανοποιήσει τις βασικές τουλάχιστον ανάγκες του ντόπιου πληθυσμού.

Από την άλλη πλευρά, το ΔΑΔ επιβεβαιώνοντας ότι δεν κάνει διακρίσεις και ότι φροντίζει και ενδιαφέρεται για όλα τα Μέρη σε μία σύρραξη, δίνει και το δικαίωμα στη δύναμη κατοχής να περιορίζει την υλοποίηση των παραπάνω υποχρεώσεων. Αυτοί οι περιορισμοί αναγράφονται σε αρκετά άρθρα της ΣΓ IV 49. Η δικλείδα ασφαλείας

²⁰² ΣΓ IV 49, άρθρο 50.

²⁰³ ΠΠ I 77, άρθρο 55

²⁰⁴ Ομοίως, άρθρο 56.

²⁰⁵ Ομοίως

²⁰⁶ ΣΓ IV 49, άρθρο 55.

²⁰⁷ ΠΠ I 77, άρθρο 69.

που θέτει το ΔΑΔ, προκειμένου η δύναμη κατοχής να μην υλοποιεί αυθαίρετα και χωρίς σοβαρό λόγο αυτούς τους περιορισμούς, είναι ότι πρέπει να λαμβάνονται μόνο τα απολύτως απαραίτητα μέτρα και να επιβάλλονται συνέπεια επιτακτικών αναγκών ασφάλειας της κατέχουσας δύναμης.²⁰⁸ Μπορεί για παράδειγμα να επιβάλλει λογοκρισία ή περιορισμό στις μετακινήσεις και στις συναθροίσεις για λόγους ασφάλειας και δημόσιας τάξης. Ακόμα έχει το δικαίωμα να κλείσει προσωρινά τα εκπαιδευτικά ιδρύματα αν έτσι θα επιτύχει κάποιο σημαντικό και ουσιώδες αποτέλεσμα. Δικαίωμα της είναι και η απαίτηση για υποχρεωτική εργασία, την απολύτως απαραίτητη όμως και για την ικανοποίηση αναγκών της δύναμης κατοχής ή αναγκών κοινής ωφέλειας.²⁰⁹

9.2. Η αναζήτηση της χρυσής τομής. Μετά από όλα όσα είδαμε σχετικά με τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των δυνάμεων κατοχής, τίθεται εύλογα το ερώτημα για τον τρόπο με τον οποίο κρίνεται αυτή η επιτακτική ανάγκη και ποιο πρέπει να είναι αυτό το εύρος των μέτρων ώστε να μην καταπατούνται τα δικαιώματα του κατεχόμενου πληθυσμού. Ποια είναι δηλαδή η χρυσή τομή στην εφαρμογή των διατάξεων τόσο του ΔΑΔ όσο και του ΔΔΑΔ.

Με το θέμα ασχολήθηκε το ΔΔ όταν του ζητήθηκε από το ΣΑ/ΟΗΕ²¹⁰ η γνωμοδότησή του για τη νομιμότητα ανοικοδόμησης, από το Ισραήλ, τείχους στα Παλαιστινιακά εδάφη.²¹¹ Συγκεκριμένα του ζήτησαν να αποφανθεί για τις έννομες συνέπειες από την οικοδόμηση τείχους από το Ισραήλ μέσα και γύρω από την Ανατολική Ιερουσαλήμ, βάσει των κανόνων και των αρχών του διεθνούς δικαίου.

Το Δικαστήριο, μεταξύ άλλων, αποφάνθηκε ότι η οικοδόμηση του τοίχους παραβιάζει το ΔΑΔ και το ΔΔΑΔ καθώς έτσι όπως είχε χαραχθεί για να κατασκευαστεί δε δικαιολογούσε κάποια στρατιωτική ανάγκη ή κάποια ανάγκη εθνικής ασφάλειας ή πολιτικής προστασίας. Αντιθέτως δημιουργούσε πολλούς περιορισμούς στα δικαιώματα των Παλαιστινίων που διέμεναν στα κατεχόμενα εδάφη αυτά.²¹²

Συγκεκριμένα με την κατασκευή του επιβάλλονταν σοβαροί περιορισμοί στην ελεύθερη μετακίνηση των κατοίκων ιδιαίτερα στις αστικές περιοχές καθώς οι πύλες πρόσβασης ήταν ελάχιστες σε ορισμένους τομείς και οι ώρες λειτουργίας τους

²⁰⁸ IVη ΣΓ IV 49, άρθρα 47, 49, 53, 62, 63 & 78.

²⁰⁹ Ομοίως, άρθρο 51.

²¹⁰ A/RES/ES-10/14/12 December 2003/ Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory.

²¹¹ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ, 9 July 2004.

²¹² Ομοίως, §137.

περιορισμένες. Υπήρχαν επίσης σοβαρές επιπτώσεις στη γεωργική παραγωγή. Ένα μεγάλο μέρος της πιο εύφορης γης είχε καταστραφεί κατά την πρώτη κιόλας φάση της κατασκευής του τείχους, το οποίο συνεπαγόταν την εξαφάνιση τεράστιων ποσοτήτων αγαθών, κυρίως ιδιωτικής γεωργικής γης, όπως οπωροφόρα δέντρα, ελαιόδεντρα, πηγές άρδευσης και θερμοκήπια, στα οποία βασιζόνταν για την επιβίωσή τους δεκάδες χιλιάδες Παλαιστίνιοι.

Μεγάλο πρόβλημα είχε προκληθεί και όσον αφορά την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, σε εκπαιδευτικά ιδρύματα, σε πρωτογενείς πηγές νερού και στο δίκτυο ηλεκτρικής ενέργειας. Τέλος, με την απομάκρυνση των κοινοτήτων από τη γη και το νερό τους χωρίς άλλα μέσα διαβίωσης πολλοί Παλαιστίνιοι που ζούσαν σε αυτές τις περιοχές θα αναγκάζονταν να φύγουν, τους στερείτο έτσι ουσιαστικά η ελευθερία επιλογής της κατοικίας τους, κάτι που θα μετέβαλε τη δημογραφική σύνθεση της Κατεχόμενης Παλαιστινιακής Επικράτειας.²¹³

²¹³ Ομοίως, §133.

Κεφάλαιο Τρίτο: Κατοχή και μη κρατικοί δρώντες. Η σύγχρονη πρόκληση

Επικεντρωθήκαμε ως τώρα στην παραδοσιακή θεώρηση τόσο του Δικαίου συνολικά όσα και αυτής καθ' αυτής της κατοχής. Ειδικά για την κατοχή η παραδοσιακή θεώρηση θέτει δύο σταθερά και αδιαπραγμάτευτα στοιχεία. Το πρώτο είναι ότι η δύναμη κατοχής είναι κράτος και το δεύτερο ότι κατοχή μπορεί να υφίσταται μόνο στις διεθνείς ένοπλες συρράξεις.

Μέσα από αυτό το πρίσμα θα εξετάσουμε στη συνέχεια τις περιπτώσεις «κατοχής» όχι από κράτη πλέον αλλά από μη κρατικούς δρώντες. Ο όρος κατοχή εδώ, εσκεμμένα τέθηκε σε εισαγωγικά, καθώς θα πρέπει να εξεταστεί για κάθε περίπτωση ξεχωριστά αν μπορούμε να μιλάμε για ακριβή, πραγματική κατάσταση κατοχής και επομένως κυριολεκτική χρήση του όρου ή για καταχρηστική χρήση του.

1. «Κατοχή» από Διεθνή Οργανισμό

1.1. Πολιτική θεώρηση. Η πρώτη περίπτωση που θα εξετάσουμε είναι η περίπτωση ενός Διεθνούς Οργανισμού. Οι ΔΟ που είναι πιο πιθανό να εμπλακούν σε καταστάσεις κατοχής είναι κυρίως ο ΟΗΕ και το ΝΑΤΟ. Η έως τώρα εμπειρία από τη διεθνή πραγματικότητα, αλλά και το γεγονός πως θεωρείται απίθανο κάποια στιγμή ένας ΔΟ να ξεκινήσει επιχειρήσεις με σκοπό την κατοχή, αφού αυτή είναι παράνομη πράξη, δείχνουν ότι γενικά, για να υπάρξει μια τέτοια εμπλοκή ενός ΔΟ αυτό θα γίνει στο πλαίσιο μιας άλλης εντολής. Στην ουσία ο ΔΟ ενώ αρχικά ξεκινάει με ένα συγκεκριμένο σκοπό και αποστολή στη συνέχεια η εξέλιξη των γεγονότων τον φέρνουν ενώπιον μιας κατάστασης κατοχής.

Αυτό στο οποίο ουσιαστικά, εκ των πραγμάτων, αναφέρεται η παραπάνω γενική θεώρηση, είναι η περίπτωση των πολυεθνικών ειρηνευτικών επιχειρήσεων κατόπιν εντολής του ΣΑ/ΟΗΕ. Επιχειρήσεις που η εξέλιξη τους αναγκάζει το ΣΑ/ΟΗΕ να αλλάξει την εντολή του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η περίπτωση του Ανατολικού Τιμόρ το 1999-2000. Η εξουσιοδότηση του ΣΑ/ΟΗΕ ήταν για ειρηνευτική στρατιωτική παρέμβαση πολυεθνικής δύναμης με επικεφαλής τις αυστραλιανές δυνάμεις.²¹⁴ Η πολυεθνική αυτή δύναμη, αν και αρχικά πέτυχε την προσωρινή ειρήνευση και την αποκατάσταση της τάξης, τελικά δεν κατάφερε να αποτρέψει την κατάρρευση όλων των πολιτικών, κρατικών, κοινωνικών και δικαστικών δομών του κράτους. Έτσι το

²¹⁴ S/RES/1264 (1999)/15 September 1999/East Timor.

ΣΑ/ΟΗΕ, εκδίδει νέα απόφαση,²¹⁵ υπό το κεφάλαιο VII του Χαρ ΗΕ, αναθέτοντας την πλήρη αρμοδιότητα²¹⁶ για τη διακυβέρνηση της χώρας στην UNTATET.²¹⁷

Αντίστοιχη περίπτωση ανάληψης καθηκόντων προσωρινής διακυβέρνησης είναι και η περίπτωση της πολυεθνικής δύναμης του Κοσσόβου. Μια μέρα μετά τη λήξη των αεροπορικών βομβαρδισμών του ΝΑΤΟ, το ΣΑ/ΟΗΕ εξέδωσε απόφαση²¹⁸ για την ανάπτυξη πρώτον της ΚFOR,²¹⁹ μιας στρατιωτικής δύναμης υπό τη διοίκηση του ΝΑΤΟ, η οποία είχε σκοπό να διασφαλίσει ένα καθεστώς ασφάλειας στην περιοχή και δεύτερον της UNMIC,²²⁰ ως διεθνούς πολιτικής διοίκησης. Στη δύναμη αυτή δόθηκαν μεταξύ πολλών άλλων και αρμοδιότητες εκτελεστικής και δικαστικής εξουσίας.

Ειδική περίπτωση θα μπορούσε να θεωρηθεί η περίπτωση του Ιράκ το 2003-2004. Εκεί έχουμε μια εισβολή των ΗΠΑ, του Ηνωμένου Βασιλείου και των συμμάχων τους, χωρίς προηγούμενη εξουσιοδότηση του ΣΑ/ΟΗΕ και χωρίς να έχει προηγηθεί επίθεση που να δικαιολογεί την άσκηση του δικαιώματος νόμιμης άμυνας. Το ΣΑ/ΟΗΕ έρχεται μετά την εισβολή και αφού θεωρεί ότι η κατάσταση στο Ιράκ εξακολουθεί να αποτελεί απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια, εκδίδει απόφαση²²¹ με την οποία αναγνωρίζει ότι οι ΗΠΑ και το ΗΒ έχουν υποχρεώσεις ως δυνάμεις κατοχής. Συνστήνει μάλιστα τη στενή συνεργασία μαζί τους, του ειδικού απεσταλμένου του ΟΗΕ στο Ιράκ²²² με σκοπό τη σύσταση των αναγκαίων θεσμών διακυβέρνησης της χώρας. Η απόφαση αυτή δεν συνιστά απαραίτητα νομιμοποίηση της κατοχής, αν και έχει εκληφθεί ως τέτοια. Στη συνέχεια ακολουθούν άλλες δύο αποφάσεις του ΣΑ/ΟΗΕ²²³ με τις οποίες, ιδιαίτερα δε με την τελευταία που κάνει λόγο για λήξη της κατοχής, μπερδεύονται πολύ περισσότερο τα πραγματικά γεγονότα αν γίνει προσπάθεια να τα δούμε μέσα από το ΔΑΔ.²²⁴

²¹⁵ S/RES/1272 (1999)/25 October 1999/ East Timor.

²¹⁶ ...overall responsibility for the administration of East Timor...

²¹⁷ UN Transitional Administration in East Timor

²¹⁸ S/RES/1244 (1999)/10 June 1999/Kosovo

²¹⁹ Kosovo Force

²²⁰ UN Interim Administration Mission in Kosovo

²²¹ S/RES/1483 (2003)/22 May 2003/Situation between Iraq and Kuwait.

²²² Πρόκειται για τον Sergio de Mello, με αποστολή του το συντονισμό της ανθρωπιστικής βοήθειας και των προσπαθειών ανοικοδόμησης του Ιράκ, την προώθηση επιστροφής των προσφύγων, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την οικονομική ανασυγκρότηση.

²²³ S/RES/1511 (2003)/16 October 2003/Situation between Iraq and Kuwait και S/ RES/1546 (2004)/8 June 2004/Situation between Iraq and Kuwait.

²²⁴ Για παράδειγμα πως γίνεται να λήγει η κατοχή χωρίς να υπάρχει αποχώρηση των στρατευμάτων της δύναμης κατοχής;

Να επισημάνουμε ότι η κατάσταση στο Ιράκ είναι στην ουσία κατοχή από τις ΗΠΑ και το ΗΒ και όχι κατοχή από ΔΟ. Η εμπλοκή εδώ του ΟΗΕ ήταν στο να συνεργαστεί με τη δύναμη κατοχής, χωρίς να νομιμοποιήσει την πράξη της, προκειμένου να λήξει μια απειλή για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια. Αναφέρθηκε όμως εδώ περισσότερο για να φανεί ένας άλλος ρόλος που μπορεί να παίζει ένας ΔΟ (και δη ο ΟΗΕ) σε καταστάσεις κατοχής.

1.2. Νομική θεώρηση υπό το πρίσμα του δικαίου κατοχής. Στην παραπάνω ενότητα εξετάσαμε τα πραγματικά περιστατικά. Εδώ τώρα θα προσεγγίσουμε το ζήτημα των ΔΟ υπό το πρίσμα της εφαρμογής του δικαίου κατοχής. Θα δούμε δηλαδή αν μπορούμε να μιλάμε για κατάσταση κατοχής, έτσι όπως αυτή προσδιορίζεται και ορίζεται από το Διεθνές Δίκαιο.

Ξεκινώντας από την αρχική εντολή για ανάπτυξη πολυεθνικής δύναμης σε ειρηνευτική επιχείρηση το εφαρμοστέο σε αυτή δίκαιο προκύπτει από το συνδυασμό των SOFAs,²²⁵ τους κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, το ΔΑΔ, το ΔΔΑΔ, την εντολή του ΣΑ/ΟΗΕ και τους Κανόνες Εμπλοκής της κάθε επιχείρησης.²²⁶ Ανάλογα με το είδος κάθε φορά της στρατιωτικής επιχείρησης εφαρμόζονται άλλοι κανόνες του ΔΑΔ. Όταν στο πλαίσιο αυτών των ειρηνευτικών επιχειρήσεων έχουμε καταστάσεις που προσομοιάζουν σε καταστάσεις κατοχής, τότε σύμφωνα με το εγχειρίδιο της ΔΕΕΣ για τις στρατιωτικές επιχειρήσεις²²⁷ και σε αυτές θα πρέπει να εφαρμόζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις που απορρέουν από το δίκαιο κατοχής. Επίσης το δίκαιο κατοχής εφαρμόζεται, είτε ως κατευθυντήριες οδηγίες, είτε αναλογικά σε περιπτώσεις αυξημένης διοικητικής ή νομοθετικής δικαιοδοσίας, δικαιοδοσία που κανονικά ανήκει στο κράτος. Το πρόβλημα που εμφανίζεται στην πράξη όμως είναι μια κατά το δοκούν εφαρμογή των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων της δύναμης κατοχής.

Τα Ηνωμένα Έθνη απαιτούν βέβαια από τις δυνάμεις τους που εμπλέκονται σε τέτοιες καταστάσεις «...να συμμορφώνονται προς το δίκαιο του πολέμου σε όλες τις ένοπλες συρράξεις, όπως και αν χαρακτηρίζονται αυτές νομικά, καθώς και σε όλες τις άλλες στρατιωτικές επιχειρήσεις...».²²⁸

²²⁵ Status of Forces Agreements, κανόνες που συμφωνούνται με το κράτος υποδοχής.

²²⁶ επιπλέον ισχύει το εσωτερικό δίκαιο του κράτους υποδοχής, αλλά και του κράτους αποστολής.

²²⁷ (ICRC, Handbook on military operations, 2013)

²²⁸ (Μαρούδα, Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο, 2015)

2. «Κατοχή» από ένοπλες ομάδες

Αφήνουμε τους ΔΟ και ερχόμαστε στη μεγάλη κατηγορία μη κρατικών δρώντων, τις ένοπλες ομάδες. Η προσέγγιση θα γίνει για κάθε μια περίπτωση ένοπλης ομάδας ξεχωριστά. Σε κάθε τέτοια περίπτωση θα προσπαθήσουμε να δούμε αν υπάρχει τρόπος έτσι ώστε αυτές οι καταστάσεις να μπορεί να θεωρηθεί ότι πληρούν τα δύο βασικά στοιχεία της κατοχής. Θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε δηλαδή αν μπορεί να θεωρηθεί ότι πίσω από τις ομάδες αυτές υπάρχει η υποστήριξη κράτους και αν μπορούν να θεωρηθούν έτσι διεθνείς ένοπλες συρράξεις.

Για τον προσδιορισμό των στοιχείων εκείνων που απαιτούνται προκειμένου να θεωρηθεί ότι ένας άτακτος στρατός²²⁹ που μάχεται σε μια ένοπλη σύρραξη, μπορεί να θεωρηθεί ότι ενεργεί ως de facto όργανο ή πράκτορας μιας τρίτης χώρας ασχολήθηκε το ΔΔ στην υπόθεση Νικαράγουα,²³⁰ την πιο πλήρη και λεπτομερή για το θέμα αυτό υπόθεση, στην οποία προσέτρεξαν όλα τα επόμενα δικαστήρια που εξέταζαν αντίστοιχες καταστάσεις. Στην υπόθεση αυτή το ΔΔ έθεσε ως κριτήριο για την απόδοση διεθνούς ευθύνης στις ΗΠΑ για τις πράξεις των Κόντρας, αυτό του αποτελεσματικού ελέγχου.

2.1. Με την υποστήριξη Κράτους. Οι ένοπλες ομάδες, είναι συνήθως ομάδες ανταρτών που μάχονται ενάντια στην κυβέρνηση και έχουν στόχο την ανατροπή της ή ακόμα και την απόσχιση μιας περιοχής και τη δημιουργία ενός νέου ανεξάρτητου κράτους. Στην περίπτωση λοιπόν που μπορέσει να αποδειχθεί ότι πίσω από τις ενέργειες μια τέτοιας ένοπλης ομάδας, η οποία λαμβάνει μέρος σε μια μη διεθνή σύρραξη, υπάρχει ένα τρίτο κράτος που όχι απλά υποστηρίζει τις ενέργειες της ομάδας αυτής αλλά ασκεί πάνω της αποτελεσματικό έλεγχο τότε αμέσως η σύρραξη αυτή από μη διεθνής μετατρέπεται σε διεθνή.

Προχωρούμε ακόμη περισσότερο το συλλογισμό μας και αν υποθέσουμε ότι αυτή η ένοπλη ομάδα μπορέσει να καταλάβει ένα τμήμα του εδάφους του κράτους, το οποίο να το ελέγχει πλήρως ή για να είμαστε πιο κοντά στους όρους που χρησιμοποιεί το ΔΑΔ, να το ελέγχει αποτελεσματικά και στο έδαφος αυτό να έχει χαθεί κάθε μορφής έλεγχος από τη νόμιμη κυβέρνηση, τότε μπορούμε να αναφερόμαστε σε κατοχή του εδάφους από την ομάδα αυτή; Εξετάζοντας τα πραγματικά γεγονότα έχουμε μια διεθνή ένοπλη σύρραξη, έχουμε μια ένοπλη ομάδα που ενεργεί υπό τον έλεγχο ενός τρίτου

²²⁹ Υπό την έννοια ότι δεν ανήκει στις τακτικές ΕΔ του κράτους.

²³⁰ Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment, ICJ, 26 November 1984.

κράτους, έχουμε τον αποτελεσματικό έλεγχο ενός τμήματος του εδάφους του κράτους και την αδυναμία άσκησης τέτοιου ελέγχου από τη νόμιμη κυβέρνηση. Κατόπιν αυτών είναι φανερό ότι έχουμε όλες τα στοιχεία της κατοχής εκτός από την απαίτηση κατέχουσα δύναμη να είναι κράτος, επομένως η κατάσταση είναι κατάσταση που προσομοιάζει σε κατοχή μεν, δεν είναι κατοχή δε.

Η κατάσταση αυτή δε θα πρέπει να συγχέεται με τις περιπτώσεις κατοχής εδάφους στις οποίες έχει τοποθετηθεί μια κυβέρνηση μαριονέτα. Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι το κράτος που επιτέθηκε, το κράτος που απέκτησε αποτελεσματικό έλεγχο και που για να αποφύγει τις ευθύνες του τοποθέτησε στη συνέχεια την κυβέρνηση μαριονέτα, η οποία «έχει την υποστήριξη» του ντόπιου πληθυσμού. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Τουρκίας και της ψευδοκυβέρνησης του κατεχόμενου βόρειου τμήματος της Κύπρου.

2.2. Χωρίς υποστήριξη Κράτους. Αν εξετάσουμε την ίδια περίπτωση με προηγουμένως, απαλείφοντας όμως το στοιχείο εκείνο του υποστήριξης της ένοπλης ομάδας από τρίτο κράτος, αλλάζουν μεν τα δεδομένα, αλλά δεν αλλάζει το τελικό αποτέλεσμα. Έχουμε πλέον εδώ μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη, μια ένοπλη ομάδα που έχει στραφεί εναντίον της νόμιμης κυβέρνησης, τον αποτελεσματικό έλεγχο ενός τμήματος του εδάφους του κράτους από την ομάδα αυτή και την αδυναμία άσκησης τέτοιου ελέγχου από τη νόμιμη κυβέρνηση. Κατόπιν αυτών είναι φανερό ότι από τα στοιχεία της κατοχής δεν έχουμε την κατέχουσα δύναμη να είναι κράτος και τη σύρραξη να είναι διεθνής, επομένως η κατάσταση που έχει διαμορφωθεί είναι κατάσταση που προσομοιάζει σε κατοχή αλλά δεν είναι κατοχή.

3. «Κατοχή» από εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα

Για την περίπτωση των εθνικοαπελευθερωτικών κινήματων θα πρέπει αρχικά να ανατρέξουμε πίσω, στο πρώτο κεφάλαιο αυτής της εργασίας²³¹ και να θυμηθούμε ότι σήμερα αναγνωρίζονται πως εμπίπτουν σε αυτήν την κατηγορία μόνο δύο περιπτώσεις κινήματων.²³² Επίσης σύμφωνα με το ΠΠ I 77 η δράση και η συμμετοχή των κινήματων αυτών γίνεται στα πλαίσια διεθνών ενόπλων συρράξεων. Επομένως, αν θεωρήσουμε ότι κατά τη διεξαγωγή του αγώνα τους προχωρήσουν στην κατάληψη μιας εδαφικής περιοχής και στον αποτελεσματικό έλεγχό της, πάλι δε θα μπορούμε να μιλάμε για κατοχή, αλλά για κατάσταση που προσομοιάζει με κατοχή καθώς από την

²³¹ Υποενότητες 5.2 και 6.2.

²³² Όπ. υποσημ. 77.

παραδοσιακή και στενή θεώρηση της κατοχής στη συγκεκριμένη περίπτωση λείπει το στοιχείο του κράτους ως δύναμη κατοχής.

4. «Κατοχή» από τρομοκρατικές ομάδες

Την περίπτωση αυτή την αναφέρουμε ξεχωριστά καθώς η τρομοκρατία αν και παλιό φαινόμενο, έχει αποκτήσει μια άλλη διάσταση πολύ πρόσφατα. Από τη στιγμή που πλέον αποδεχόμαστε ότι η δράση μιας τρομοκρατικής ομάδας είναι τέτοια ώστε τα μέλη της να παύουν να αντιμετωπίζονται ως εγκληματίες, αλλά ως μαχητές, τότε όπως είδαμε και στο πρώτο κεφάλαιο, αποκτά χαρακτηριστικά σύρραξης μη διεθνούς χαρακτήρα. Το γεγονός ότι δεν υπάρχει κάποιο κράτος που να στηρίζει, υποστηρίζει και ελέγχει αποτελεσματικά τις τρομοκρατικές ομάδες, αποκλείει η δυνατότητα η δράση τους να ενταχθεί στην κατηγορία των διεθνών ένοπλων συρράξεων. Επομένως και σε αυτή την περίπτωση, όταν έχουν καταλάβει και ελέγχουν κάποιο τμήμα εδάφους²³³ είναι λάθος να αναφερόμαστε σε κατοχή.

5. Εφαρμογή του Δίκαιου Κατοχής σε περιπτώσεις μη κρατικών δρώντων

Μετά από την παραπάνω επιχειρηματολογία ένας κακόπιστος θα μπορούσε να υποστηρίξει ότι κρυβόμαστε πίσω από τις λέξεις και ότι ο όρος «κατάσταση που προσομοιάζει σε κατοχή» που χρησιμοποιήθηκε στις παραπάνω περιπτώσεις δεν έχει καμία σημασία και ότι εκ των πραγμάτων όλες οι περιπτώσεις είναι περιπτώσεις κατοχής. Αν αυτή η συζήτηση είχε απλά φιλολογικό χαρακτήρα τότε ίσως ναι να μην υπάρχει κάποια ουσιαστική διαφορά. Τα πράγματα αλλάζουν όμως όταν πρέπει να εξετάσουμε τις περιπτώσεις αυτές από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου που τις διέπει.

Από την περεταίρω εξέταση του θέματος, στη συνέχεια, θα εξαιρέσουμε την περίπτωση των ΔΟ καθώς όπως είδαμε στην υποενότητα 1.2 του παρόντος κεφαλαίου γίνεται αποδεκτό ότι όταν έχουμε περιπτώσεις κατοχής από ΔΟ εφαρμόζονται πλήρως οι διατάξεις του ΔΑΔ (και όχι μόνο) για την κατοχή.

Όταν λοιπόν αναφερόμαστε σε μη κρατικούς δρώντες τα πράγματα περιπλέκονται και η μη χρήση του όρου κατοχή αποκτά σημασία, νόημα και αξία. Αν προσεγγίσουμε διαφορετικά όμως το θέμα, το πάμε ανάποδα και αποδεχτούμε ότι και οι μη κρατικοί δρώντες μπορούν να είναι δυνάμεις κατοχής τότε πρέπει να αναρωτηθούμε αν είναι δυνατό να περιμένουμε από αυτούς να εφαρμόσουν το δίκαιο της κατοχής. Πρέπει να εξετάσουμε κατά πόσο είναι εφικτό από αυτούς, ακόμα και αν

²³³ Δες χαρακτηριστικά τον έλεγχο εδαφών στη Συρία, αλλά και την περίπτωση του Ahmad Al Faqi Al Mahdi στο Μάλι.

το επιθυμούν και το επιδιώκουν, να εφαρμόσουν πλήρως τις διατάξεις του ΔΑΔ και του ΔΔΑΔ.

Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο τι απαιτήσεις έχει το Διεθνές Δίκαιο από μια κατοχική δύναμη. Αυτές όμως έχουν προκύψει με δεδομένο ότι την κατοχή την κάνει κράτος, το οποίο εκ των πραγμάτων έχει ανεπτυγμένο ένα σύστημα διοίκησης στο εσωτερικό του. Πολλές αν όχι όλες από αυτές τις διατάξεις είναι αμφίβολο αν είναι σε θέση έστω και στο ελάχιστο να τις υλοποιήσει μια ένοπλη ομάδα που δρα ως δύναμη κατοχής. Ορίζεται για παράδειγμα ότι η δύναμη κατοχής διασφαλίζει τη δημόσια τάξη, τη δημόσια ζωή, σέβεται και εξασφαλίζει το σεβασμό των δικαστικών οργάνων στο εσωτερικό δίκαιο του κράτους και στο διεθνές δίκαιο, εξασφαλίζει τη δημόσια παιδεία, τις μετακινήσεις, το εμπόριο, τις επικοινωνίες. Είναι εύκολα κατανοητό ότι μια ένοπλη ομάδα δε διαθέτει τους απαραίτητους μηχανισμούς ή την απαιτούμενη τεχνογνωσία για να δημιουργήσει τέτοιους μηχανισμούς, ώστε να μπορέσει να ανταποκριθεί σε αυτές τις απαιτήσεις. Ας αναλογιστούμε το μέγεθος των απαιτήσεών μας από έναν μη κρατικό δρώντα, κάνοντας συσχετισμό τους με την προσπάθεια των ιδίων των κρατών να μην αναγνωριστεί η κατοχή εδάφους από αυτά ως τέτοια, προκειμένου να αποφύγουν μεταξύ άλλων και αυτές τις υποχρεώσεις τους.

Στον τομέα των προστατευόμενων προσώπων, για τα οποία λαμβάνει μέριμνα το ΔΑΔ, τα πράγματα για τους μη κρατικούς δρώντες δεν είναι λιγότερο δύσκολα. Είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο ποιες είναι οι απαιτήσεις που έχει το διεθνές δίκαιο από μια δύναμη κατοχής. Οι κατηγορίες προστατευόμενων προσώπων πολλές και η κάθε μία με τις ιδιαιτερότητές της. Είναι τουλάχιστον ουτοπικό να αναμένουμε από μια ένοπλη ομάδα να ανταπεξέλθει πλήρως στην προστασία τους. Και αν ακόμα μπορούμε στη λογική των ελάχιστων δυνατών απαιτήσεων και προσδοκιών από τους μη κρατικούς δρώντες, αυτές δεν προκύπτουν από κανένα συμβατικό κείμενο που να τις προσδιορίζει. Πλέον αυτού βέβαια μια τέτοια αντιμετώπιση του θέματος, ίσως δεν είναι πραγματική λύση, αλλά μια προσπάθεια να βάλουμε το πρόβλημα κάτω από το «χαλάκι»

6. Κρατική κυριαρχία και η απειλή της από τους μη κρατικούς δρώντες

Άλλος ένας λόγος για να μην αποδεχτούμε τη χρήση του όρου κατοχή για τις περιπτώσεις κατάληψης και ελέγχου εδάφους από μη κρατικούς δρώντες είναι και η έννοια της κρατικής κυριαρχίας.

Από ορισμού της η κατοχή εδάφους είναι παράνομη πράξη, προσωρινού χαρακτήρα η οποία δεν επιφέρει αλλαγή της κυριότητας του κατεχόμενου εδάφους,

αλλά αντιθέτως αυτή παραμένει στο κράτος που απώλεσε τον έλεγχό του. Αυτό από μόνο του έρχεται σε αντίθεση με το σκοπό που έχουν οι μη κρατικοί δρώντες, όταν στρέφονται ενάντια στην νόμιμη κυβέρνηση. Αποσκοπούν στο να αλλάξει μονιμά η κυριότητα του εδάφους. Επιδιώκουν την ανεξαρτητοποίηση της περιοχής ή την προσάρτησή της σε ένα άλλο κράτος.

Επίσης αν προσπεράσουμε ακόμα και αυτό και αποδεχτούμε την εφαρμογή του δικαίου κατοχής γι' αυτούς, τους θεωρούμε πλέον εμπλεκόμενους σε διεθνείς ένοπλες συρράξεις και επομένως έμμεσα τους θεωρούμε ισοτίμους με τα κράτη ή ότι έστω μπορούν να συνδιαλέγονται με αυτά έχοντας υπόσταση που προσομοιάζει στη δική τους. Είναι προφανές ότι κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό να γίνει ποτέ αποδεκτό από τα κράτη, ίσως και όχι άδικα. Σε αντίθετη περίπτωση δε θα άλλαζαν απλά τα δεδομένα της κρατικής κυριαρχίας, δε θα κινδύνευε μόνο, αλλά μάλλον θα είχε ήδη χαθεί.

Συμπεράσματα

Όπως παρακολουθήσαμε μέσα από τα κεφάλαια της παρούσας εργασίας η σημερινή πραγματικότητα διαφέρει κατά πολύ από αυτό που συνέβαινε στο παρελθόν και ιδίως την εποχή που δημιουργείτο το δίκαιο της Χάγης, αλλά και της Γενεύης. Οι μη διεθνείς ένοπλες συρράξεις ανά τον κόσμο σήμερα είναι πολύ περισσότερες από τις αντίστοιχες διεθνείς. Το δίκαιο που ασχολείται με τις μη διεθνείς συρράξεις είναι απειροελάχιστο σε έκταση σε σχέση με το δίκαιο που ασχολείται με τις διεθνείς ένοπλες συρράξεις. Μετά την τρομοκρατική επίθεση της 11ης Σεπτεμβρίου κάνουν δυναμικά εμφάνιση την παρουσία τους και οι τρομοκρατικές ομάδες, έχοντας δημιουργήσει διαύλους επικοινωνίας μεταξύ τους. Αντιμετωπίζονται πλέον από πλευράς δικαίου ως μια ακόμα μορφή μη κρατικών δρώντων, ενώ από πλευράς πολιτικής, μάλλον χωρίς να γίνεται στην αρχή πραγματικά αντιληπτό το μέγεθος του σφάλματος, τους δόθηκε το δικαίωμα να θεωρούνται αντιμαχόμενοι σε έναν παγκόσμιο πόλεμο, σε μια διεθνή ένοπλη σύρραξη. Εξισώθηκαν δηλαδή οι μη κρατικοί δρώντες με τα κράτη.

Το δίκαιο της κατοχής με τις Συμβάσεις της Χάγης του 1899 και του 1907 ξεκίνησε με σκοπό να θέσει κανόνες στις σχέσεις και στην αλληλεξάρτηση των εμπλεκόμενων κρατών ρυθμίζοντας και το θέμα της εδαφικής κυριαρχίας, ακολούθησαν η Τέταρτη Σύμβαση της Γενεύης του 1949 και το Πρώτο Πρόσθετο Πρωτόκολλο του 1977 για να αλλάξουν τον προσανατολισμό και να εστιάσουν στον άνθρωπο, σε αυτόν ο οποίος δέχεται τις συνέπειες της κατοχής και αναγκάζεται να ζει και να λειτουργεί υπό αυτό το καθεστώς, που εκ των πραγμάτων είναι περιοριστικό των ελευθεριών και των δικαιωμάτων του. Εκτός από τις παραπάνω συμβάσεις τα δικαιώματα του πληθυσμού μιας κατεχόμενης περιοχής έρχονται επικουρικά να προστατεύσουν και άλλες συμβάσεις, οι οποίες έχουν εφαρμογή και στις περιπτώσεις κατοχής, αν και δεν δημιουργήθηκαν εστιασμένες για να επιλύσουν τέτοια ζητήματα. Και βέβαια δεν προστατεύεται μόνο ο άνθρωπος. Υπάρχει πλέον μέριμνα και για το φυσικό περιβάλλον και για τα πολιτιστικά αγαθά στην κατεχόμενη περιοχή.

Προσεγγίζοντας το θέμα της κατοχής μόνο από τη σκοπιά των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τότε πολύ σωστά θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι για τον άνθρωπο που ζει καθημερινά κάτω από το ζυγό μιας κατοχικής δύναμης δεν έχει καμία σημασία αν αυτή η δύναμη είναι κράτος, Διεθνής Οργανισμός, εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα, οποιαδήποτε ένοπλη ομάδα ή ακόμα ακόμα τρομοκρατική ομάδα. Αυτό που πρωτίστως τον ενδιαφέρει είναι να μπορεί όχι απλά να επιβιώσει, αλλά να μπορεί να ζήσει.

Αν λοιπόν το δίκαιο της κατοχής περιλάμβανε μόνο διατάξεις του ΔΔΑΔ τότε μάλλον δε θα είχε ουσιαστική αξία και νόημα να ασχολούμαστε με το ποιος είναι αυτός που κατέχει μια περιοχή εδάφους. Όμως το δίκαιο της κατοχής είναι κάτι περισσότερο. Εκτός από τα δικαιώματα του ανθρώπου προστατεύει και κάτι ακόμα. Πέρα από τα καθημερινά τους προβλήματα και τις καθημερινές τους ανάγκες προστατεύει το δικαίωμά τους στην κυριαρχία. Το δικαίωμά τους να εξουσιάζουν τη ζωή τους και να αποφασίζουν για το μέλλον τους. Γιατί στην πραγματικότητα, αφού το κράτος είναι ο λαός του, όταν το ΔΑΔ προστάζει ότι η κατοχή είναι προσωρινή και ότι δεν δίνεται κανένα δικαίωμα κυριαρχίας στην κατέχουσα δύναμη τότε πραγματικά φροντίζει να προστατέψει το ύψιστο αυτό δικαίωμα των λαών.

Με γνώμονα αυτό, ακολουθήσαμε μια συστατική προσέγγιση της έννοιας της κατοχής. Μια προσέγγιση που οδηγείται από την άποψη ότι δεν υπάρχει πολύ και λίγο μαύρο. Το μαύρο είναι ένα. Αν σε αυτό αρχίσουμε να προσθέτουμε λευκό τότε αυτό που θα προκύψει δεν είναι ανοιχτό μαύρο, αλλά γκρι. Ένα άλλο χρώμα. Αυτή την έννοια είχε και η χρήση του όρου «κατάσταση που προσομοιάζει σε κατοχή». Αν χαρακτηρίσουμε μια κατάσταση ως κατοχή αυτή θα πρέπει να πληροί όλες τις παραμέτρους της κατοχής. Αν αρχίσουν να μπαίνουν στο δίκαιο της κατοχής τα «ναι μεν αλλά...» τότε υπάρχει κίνδυνος να χαθεί το νόημα που ήθελαν τα Μέρη των Συμβάσεων να αποδώσουν με τα συμβατικά κείμενα που υπέγραφαν, όταν τα δημιουργούσαν.

Όταν λοιπόν αναφερόμαστε σε «κατοχή από μη κρατικό δρώντα» αναφερόμαστε ή θα πρέπει να αναφερόμαστε σε κάτι διαφορετικό από αυτό που το ΔΑΔ ορίζει ως κατοχή. Ίσως θα πρέπει, για να αποφεύγουμε τη σύγχυση, να μη χρησιμοποιούμε καν τη λέξη «κατοχή» και να την αντικαταστήσουμε με τη λέξη «κατάληψη» ή έστω με τον περιγραφικό όρο «έλεγχος περιοχής».

Το θέμα της κατοχής πάντως και των νέων δεδομένων που έχουν προκύψει θα πρέπει να αντιμετωπιστεί άμεσα. Θα πρέπει να δοθεί μια λύση που να διευθετεί το θέμα σε βάθος χρόνου. Ίσως ήρθε η εποχή για ένα καινούργιο δίκαιο, ένα δίκαιο που θα ενσωματώνει στις διατάξεις του το δίκαιο της Χάγης και το Δίκαιο της Γενεύης, θα λαμβάνει υπόψη του τις προσταγές του ΔΔΑΔ και θα είναι προσαρμοσμένο στα σύγχρονα δεδομένα της ζωής.

Σίγουρα αυτό είναι ιδιαιτέρως χρονοβόρο και ίσως είναι δύσκολο για να συμφωνηθεί, οπότε έως τότε παραμένει υπαρκτό το πρόβλημα της «κατοχής από μη κρατικούς δρώντες» και του δικαίου που το ρυθμίζει. Πάνω σε αυτό υπάρχει μια

προσέγγιση που εδράζεται στο γεγονός ότι συχνά υποστηρίζεται από τους μη κρατικούς δρώντες πως το διεθνές δίκαιο είναι κάτι στη διαμόρφωση του οποίου ποτέ δε συμμετείχαν και δεν το γνωρίζουν, όπως επίσης είναι δίκαιο που φτιάχτηκε από τα κράτη, για να προασπίσει τα συμφέροντά τους και πως αυτοί βρίσκονται πάντα απέναντί του και πάντα σε μειονεκτική θέση. Έτσι αφού θεωρούν πως ό,τι κι αν πράξουν θα βρεθούν αντιμέτωποι με το ΔΑΔ δεν μπαίνουν καν στη διαδικασία έστω και του ελάχιστου σεβασμού του. Αυτό που υποστηρίζεται επομένως είναι πως η έλλειψη αποδοχής και η έλλειψη γνώσης οδηγούν σε μειωμένη συμμόρφωση²³⁴. Το ζητούμενο λοιπόν είναι να γίνουν οι μη κρατικοί δρώντες κοινωνοί και συνδιαμορφωτές του δικαίου που ρυθμίζει τη συμπεριφορά τους.

Αυτό δε μπορεί και δεν πρέπει να γίνει σε «κεντρικό επίπεδο», αλλά σε «περιφερειακό». Δεν πρέπει, καθώς έτσι καταργείται η κρατική κυριαρχία και δε μπορεί, λόγω της ιδιομορφίας των μη κρατικών δρώντων, δηλαδή της ποικιλομορφίας τους και της ανυπαρξίας διοικητικών δομών μεταξύ τους. Όχι απλά η κάθε ένοπλη ομάδα έχει τους δικούς της σκοπούς, που την κάνουν να διαφέρει από τις άλλες, αλλά επίσης και δεν υπάρχει και ένας διοικητικός δεσμός που να μπορεί να επιβάλει το σεβασμό μιας συμφωνίας που υπογράφηκε από κάποιον άλλο, πλην του τοπικού αρχηγού της ομάδας. Αυτό επομένως που προτείνεται είναι η υπογραφή ειδικών συμφωνιών ανάμεσα στους εμπλεκόμενους σε μια μη διεθνή ένοπλη σύρραξη, δηλαδή ανάμεσα στο κράτος και στον μη κρατικού δρώντα ή ανάμεσα σε μη κρατικούς δρώντες, αν δεν εμπλέκεται κράτος. Οι συμφωνίες αυτές θα υπογράφονται ξεχωριστά για κάθε μια περίπτωση σύρραξης και θα έχουν ισχύ μόνο γι' αυτή. Με αυτόν τον τρόπο θα είναι πολύ πιο ξεκάθαρο για όλους τους μετέχοντες στη σύρραξη για το ποιοι είναι οι κανόνες και έτσι θα είναι πολύ πιο εύκολο να τους σεβαστούν.

Ίσως πάλι η ορθότερη αντιμετώπιση θα ήταν ένα νέο δίκαιο κατοχής που στο κομμάτι που θα ασχολείται με τους μη κρατικούς δρώντες και την κατάληψη ή τον έλεγχο εδάφους από αυτούς θα έθετε τους γενικούς κανόνες και το πλαίσιο μέσα στο οποίο θα ήταν υποχρεωμένα τα εμπλεκόμενα μέρη να έρθουν σε συμφωνία για τους όρους και τους κανόνες της μεταξύ τους σύρραξης.

Ενισχυτικά στο όλο σκεπτικό για αναθεώρηση και «επικαιροποίηση» του δικαίου της κατοχής, ώστε να μπορεί να ρυθμίζει όλα τα νέα δεδομένα δε θα πρέπει να

²³⁴ Αυτή η τοποθέτηση μπορεί βέβαια να αντικρουστεί από το επιχείρημα ότι σύμφωνα με το κοινό άρθρο 1 των Συμβάσεων της Γενεύης, είναι υποχρέωση των κρατών να διασφαλίζουν το σεβασμό των συμβάσεων σε όλες τις περιστάσεις.

ξεχνάμε και την ανάγκη αναπροσαρμογής ορισμένων διατάξεων του βάσει του διαμορφωθέντος εθνικού δικαίου, αλλά και την ανάγκη να λάβει μέτρα για να περιορίζει ασφυκτικά την κατέχουσα δύναμη, όποια και αν είναι αυτή, ώστε να μη μπορεί να ξεφύγει από τις υποχρεώσεις της.

Πηγές – Βιβλιογραφία

Πηγές

A´ Νομολογία

International Court of Justice

North Sea Continental Shelf Cases, Judgment, ICJ, 20 February 1969.

Western Sahara, Advisory Opinion, ICJ, 16 October 1975.

Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), Judgment, ICJ, 26 November 1984.

Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons, Advisory Opinion, ICJ, 8 July 1996.

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Advisory Opinion, ICJ, 9 July 2004.

Case Concerning Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda), Judgment, ICJ, 19 December 2005.

International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia

Prosecutor v. Dusko Tadic, Decision on the Defense Motion for Interlocutory Appeal on Jurisdiction, Appeals Chamber, ICTY, IT-94-1, 2 October 1995

Prosecutor v. Duckyo Tadic, Judgment, Appeals Chamber, ICTY, IT-94-1-A, 15 July 1999

Prosecutor v. Zoran Kupreckic, Mirjan Kupreckic, Vlatko Kupreckic, Drago Josipovic, Dragan Papic, Vladimir Cantic, also known as “Vlado”, Judgment, Trial Chamber, ICTY, IT-95-16-T, 14 January 2000

Prosecutor v. Kunarac, Kovac and Vukovic, Judgment, Trial Chamber, ICTY, IT-96-23-T and IT-96-23/1-T, 22 February 2001

Prosecutor v. Krnojelac, Judgment, Trial Chamber, ICTY, IT-97-25-T, 15 March 2002

Prosecutor v. Mladen Naletilic, aka “Tuta” and Vinko Martinovic, aka “Stela”, Trial Chamber, ICTY, IT-98-34-T, 31 March 2003

Prosecutor v. Limaj, Judgment, ICTY, IT-03-66-T, 30 November 2005

Prosecutor v. Haradinaj, Judgment, Trial Chamber I, ICTY, IT-04-84-T, 3 April 2008

European Court of Human Rights

Loisidou v. Turkey, Judgment, App. no. 15318/89, ECHR, 18 December 1996

Hassan v. the United Kingdom, Judgment, App. no. 29750/09, ECHR, 16 September 2014

Inter American Court of Human Rights

Coard et al v. United States, Decision, Inter American Commission of Human Rights,
Case 10.951, 29 September 1999

Serrano Cruz v. El-Salvador, Preliminary Objections, Inter American Court of Human
Rights, 23 November 2004

Case of the Afro-Descendant Communities Displaced from the Cacaria River Basin
(Operation Genesis) v. Colombia, Judgment, Inter American Court of Human
Rights, 20 November 2013

International Criminal Court

Situation in the Republic of Mali – in the case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al
Mahdi, Judgment and Sentence, Trial Chamber VIII, ICC, ICC-01/12-01/15, 27
September 2016

Β΄ Συμβατικά Κείμενα

Σύμβασις της Γενεύης - Περί βελτιώσεως της τύχης των τραυματιών και των ασθενών
εις τας εν εκστρατεία ενόπλους δυνάμεις της 12 Αυγ. 1949

Σύμβασις της Γενεύης - Περί βελτιώσεως της τύχης των τραυματιών, ασθενών και
ναυαγών των κατά θάλασσαν ενόπλων δυνάμεων της 12 Αυγ. 1949

Σύμβασις της Γενεύης - Περί μεταχειρίσεως των αιχμαλώτων πολέμου της 12ης Αυγ.
1949

Σύμβασις της Γενεύης - Περί προστασίας των πολιτών εν Καιρώ πολέμου, της 2 Αυγ.
1949

Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμβάσεων της Γενεύης της 12ης Αυγούστου
1949 που αναφέρεται στην προστασία των θυμάτων των διεθνών ενόπλων
συρράξεων, Πρωτόκολλο I (1977)

Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο των Συμφωνιών της Γενεύης της 12ης Αυγούστου
1949 για την Προστασία των Θυμάτων Μη Διεθνών Ένοπλων Συρράξεων,
Πρωτόκολλο II (1977)

Σύμβαση της Χάγης - Περί προστασίας των πολιτιστικών αγαθών εν περιπτώσει
ενόπλου συρράξεως, 14 Μαΐου 1954

Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, Ρώμη, 4 Νοεμβρίου 1950

Montevideo Convention on Rights and Duties of States, Seventh International
Conference of American States, December 26 1933

Σύμβαση της Βιέννης περί του Δικαίου των Συνθηκών, 23 Μαΐου 1969

Γ΄ Αποφάσεις - Ψηφίσματα

A/RES/1653 (XVI)/24 November 1961/Declaration on the Prohibition of the Use of Nuclear and Thermo-Nuclear Weapons

A/RES/2200 (XXI)/16 December 1966/International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, International Covenant on Civil and Political Rights and Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights

A/RES/2444 (XXIII)/19 December 1968/Respect for Human Rights in Armed Conflicts

A/RES/2625 (XXV)/24 October 1970/Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Cooperation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations

A/RES/3314(XXIX)/14 December 1974/Definition of Aggression.

A/RES/3318(XXIX)/14 Dec. 1974/Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict.

A/RES/44/25/20 Nov. 1989/Convention on the Rights of the Child.

A/RES/54/263/25 May 2000/Optional protocols to the Convention on the Rights of the Child.

A/RES/ES-10/14/12 December 2003/ Illegal Israeli actions in Occupied East Jerusalem and the rest of the Occupied Palestinian Territory.

A/RES/61/106/24 January 2007/Convention on the Rights of Persons with Disabilities

A/RES/61/295/13 September 2007/United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples.

A/70/709/2 February 2016/One humanity: shared responsibility/ Report of the Secretary-General for the World Humanitarian Summit.

S/RES/1244 (1999)/10 June 1999/Kosovo.

S/RES/1264 (1999)/15 September 1999/East Timor.

S/RES/1272 (1999)/25 October 1999/ East Timor.

S/RES/1325 (2000)/31 October 2000 /Women and Peace and Security.

S/RES/1483 (2003)/22 May 2003/Situation between Iraq and Kuwait.

S/RES/1511 (2003)/16 October 2003/Situation between Iraq and Kuwait.

S/ RES/1546 (2004)/8 June 2004/Situation between Iraq and Kuwait.

A/HRC/RES/S-22/1/3 September 2014/The human rights situation in Iraq in the light of abuses committed by the so-called Islamic State in Iraq and the Levant and associated groups.

A/HRC/RES/S-23/1/21 May 2015/Atrocities committed by the terrorist group Boko Haram and its effects on human rights in the affected States.

A/HRC/29/2/25 November 2015/Report of the Human Rights Council on its twenty-ninth session.

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- Bellal, A. (2016). *Human Rights Obligations of Armed Non-State Actors: An Exploration of the Practice of the UN Human Rights Council*. Geneva: Geneva Academy.
- Bellal, A. (2017). *The war report: Armed conflicts in 2016*. Geneva: Geneva Academy.
- Bellal, A., Giacca, G., & Casey-Maslen, S. (2011, March). International law and armed non state actors in Afganistan. *International Review of the Red Cross*, 93.
- Benvenisti, E. (2004). *The International Law of Occupation*. Princeton: Princeton University Press.
- Blakesley, C. L., & Stigall, D. E. (2015). Non-State Armed Groups and the Role of Transnational Criminal Law During Armed Conflict. *Scholarly commons @ UNLV Law*.
- Bouvier, A., & Sassoli, M. (2010). *How does law protect in war: Cases, Documents and Teaching Materials on Contemporary Practice in International Humanitarian Law* (3rd edition εκδ., Τόμ. Vol I: The outline of International Humanitarian Law).
- Campanelli, D. (2008, September). The law of military occupation put to the test of human rights law. *International Review of the Red Cross*, 90.
- Carcano, A. (2006). End of the Occupation in 2004? The Status of the Multinational Force in Iraq after the Transfer of Sovereignty to the Interim Iraqi Government. *Journal of Conflict & Security Law*, 11.
- Cassese, A. (2012). Legal Considerations on the International Status of Jerusalem. Στο A. Cassese, P. Gaeta, & S. Zappalà, *The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese*. Oxford Scholarship Online.
- Cassese, A. (2012). Powers and Duties of an Occupant in Relation to Land and Natural Resources. Στο A. Cassese, P. Gaeta, & S. Zappalà, *The Human Dimension of International Law: Selected Papers of Antonio Cassese*. Oxford Scholarship Online.

- Chehtman, A. (2013). *Occupation Courts, Jus ad Bellum, and Non-state Actors: Revisiting the Ethics of Military Occupation*. New York: New York University School of Law.
- Chehtman, A. (2015). *Occupation Courts, Jus Ad Bellum Considerations, and Non-State Actors: Revisiting the Ethics of Military Occupation*. Στο *Legal Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Clapham, A. (2006). *Human rights obligations of non-state actors*. Oxford: Oxford University Press.
- Esposito, L. (2017). *Non-State actors in law of armed conflict*. Ανάκτηση από diritto.gr.
- Gilder, A. (2017). Bringing Occupation into the 21st Century: The effective implementation of occupation by proxy. *Utrecht Law Review*, 13(1).
- Heffes, E. (2015). Detentions by Armed Opposition Groups in Non-International Armed Conflicts: Towards a New Characterization of International Humanitarian Law. Στο *Journal of Conflict & Security Law* (Τόμ. 20). Oxford: Oxford University Press.
- ICRC. (2012). *Occupation and Other Forms of Administration of Foreign Territory*.
- ICRC. (2013). *Handbook on military operations*.
- Klamberg, M. (2016). *Possibility of a Non-State Actor to Establish Courts, Issue Sentence and Avoid Criminal Responsibility for Acts that Otherwise Would Constitute War Crimes*. Stockholm: Stockholm University.
- Law, P. I. (2017). Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi. International Criminal Court Imposes First Sentence for War Crime of Attacking Cultural Heritage. *Harvard Law Review*.
- McCarthy, C. (2005). The Paradox of the International Law of Military Occupation: Sovereignty and the Reformation of Iraq. *Journal of Conflict & Security Law*, 10.
- McDonald, A. (2002). Terrorism, Counter-Terrorism and the Jus in Bello. Στο *Terrorism and International Law: Challenges and Responses*. Sanremo: International Institute of Humanitarian Law.
- Murray, D. (2014). How International Humanitarian Law treaties Bind Non-State Armed Groups. *Journal of Conflict & Security Law*, 20.
- Murray, D. (2016). *Practitioners' guide to human rights law in armed conflict*. Oxford: Oxford University Press.

- Nagan, W. P., & Hammer, C. (2004). The Changing Character of Sovereignty in International Law and International Relations. *Columbia Journal of Transnational Law*, 43(141). Ανάκτηση 2017, από <http://shcolarship.law.ufl.edu/facultypub/595>
- O'Connell, M. (2005). Enhancing the Status of Non-State Actors Through a Global war of Terror? *Scholarly Works*.
- Okimoto, K. (2013). The Relationship Between a State and an Organised Armed Group and its Impact on the Classification of Armed Conflict. *Amsterdam Law Forum, Summer Issue*, 5(3).
- Petrov, A. O. (2014). Non-State Actors and Law of Armed Conflict Revisited: Enforcing International Law through Domestic Engagement. Στο *Journal of Conflict & Security Law* (Τόμ. 19). Oxford: Oxford University Press.
- Rashid, F. (2005). Iraq: The challenge of Non-State Actors. *Lehigh Preserve*, 13.
- Roberts, A. (1985). What is a Military Occupation? Στο A. Roberts, *Occupation, Resistance and Law: International Law on Military Occupations and Resistance*. Oxford: Oxford University Press.
- Roberts, A. (1990). *Prolonged military occupation: The israeli-occupied territories since 1967*. American Journal of International Law.
- Roberts, A. (2006). Transformative military occupation: Applying the laws of war and human rights. *The American Journal of International Law*.
- Ryngaert, C. (2008). *Non-State Actors and International Humanitarian Law*. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Scharf, M. P. (2016). How the War Against ISIS Changed International Law. Στο *Case Western Reserve Journal Of International Law* (Τόμ. 48). Cleveland: Case Western Reserve University.
- Sjöberg, A., Warner, E., & DCAF. (2015). Armed Non-State Actors: Current Trends & Future Challenges. *DCAF HORIZON*(3).
- Sterio, M. (2017). Individual Criminal Responsibility for the Destruction of Religious and Historic Buildings: The Al Mahdi Case. Στο *Case Western Reserve Journal Of International Law* (Τόμ. 49, σ. Cleveland). Case Western Reserve University.
- (2016). *The Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi: Cultural Property and World Heritage in International Criminal Law*. Lawyers' Committee for Cultural Heritage Preservation.

Wickramasinghe, A. (2015). Islamic State and the Demise of Westphalia: A new look at Sovereignty in the Middle East. *8th International Research Conference*.

Ελληνόγλωσση

Αλμπάνης, Ε. Β. (2001). *Διεθνής Επέμβαση*. Αθήνα: Libro.

Αντωνόπουλος, Κ. (2017). Δίκαιο της χρήσης βίας. Στο Κ. Αντωνόπουλος, & Κ. Μαγκλιβέρας (Επιμ.), *Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Γιόκαρης, Α., & Παζαρτζή, Φ. (2012). *Εθνική και Διεθνής Ποινική Καταστολή των Διεθνών Εγκλημάτων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ιωάννου, Κ., & Περράκης, Σ. (2009). *Εισαγωγή στη Διεθνή Δικαιοσύνη* (γ' εκδ., Τόμ. Α'. Γενική θεωρία και θεσμικές εφαρμογές). Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Μαρούδα, Μ.-Ν. (2006). *Σπουδές Διεθνούς Δικαίου: Η διεθνής ευθύνη για παραβιάσεις του διεθνούς ανθρωπιστικού δικαίου*. Αθήνα - Κομοτηνή: Αντ. Ν. Σάκκουλα.

Μαρούδα, Μ.-Ν. (2015). *Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*. Αθήνα: Σιδέρης.

Μαρούδα, Μ.-Ν. (2017). Το ανθρωπιστικό δίκαιο των ενόπλων συρράξεων. Στο Κ. Αντωνόπουλος, & Κ. Μαγκλιβέρας (Επιμ.), *Το δίκαιο της διεθνούς κοινωνίας*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Περράκης, Σ. (1989). *Το Νέο Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο των Ενόπλων Συρράξεων - Τα πρωτόκολλα της Γενεύης του 1977*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Περράκης, Σ. (1990). *Η Πολεμική Κατοχή στο Σύγχρονο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα - Κομοτηνή: Σάκκουλας.

Περράκης, Σ. (2001). *Ένοπλες Συρράξεις και Διεθνές Ανθρωπιστικό Δίκαιο*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Περράκης, Σ. (2006). *Θεμελιώδεις Πράξεις της Διεθνούς Δικαιοταξίας*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Περράκης, Σ. (2014). *Καταστάσεις Στρατιωτικής Κατοχής και Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: ΟΣΤΡΙΑ.

Ρούκουνας, Ε. (2015). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (2η εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Σαράντη, Β. (2016). Η κατάσταση ανάγκης στο διεθνές δίκαιο δικαιωμάτων του ανθρώπου μετά τον "πόλεμο κατά της τρομοκρατίας" Η αναβίωση του Carl Schmitt;. Στο Ε. Διεπιστημονική, *Δικαιώματα του Ανθρώπου*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.

Σαρηγιαννίδης, Μ. (2011). *Η Πολεμική Κατοχή στο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα - Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.